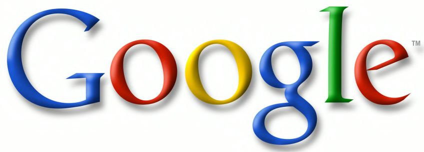

LYDIA WAHLSTRÖM

ERIK GUSTAF GEIJER

EN LEFNADSTECKNING

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG
Pris: häft. 3 kr. 50 öre; inb. 4 kr. 75 öre.

E. G. GEIJER.
Teckning af Amalia v. Helvig 1816, nu tillhörig fru Hamilton-Geete.

LYDIA WAHLSTRÖM

ERIK GUSTAF GEIJER

EN LEFNADSTECKNING

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1907

1499/07

Förord.

Denna lilla lefnadsteckning öfver Geijer var ursprungligen afsedd att ingå i den serie af biografier, som under titeln »Den svenska odlingens stormän» påbörjats af Ellen Fries och fortsatts af undertecknad.* Men vid utarbetandet föll det sig allt svårare att tvinga ihop det rika stoffet inom läsebokens framställningssätt. Såsom den särskildt för lärare afsedda litteraturförteckningen utvisar, har en verkligen vetenskaplig Geijer-forskning börjat först under de senaste åren och efter publicerandet af Erdmanns biografi (1897), den hittills fullständigaste vi äga. Geijers litterära ungdomsutveckling har kritiskt börjat undersökas af O. Sylwan, A. L. Molin, A. Blanck och Hilma Borelius, hans pedagogiska åsikter af Fridtjuv Berg och hans »affall» af C. D. af Wirsén. Härtill komma populära publikationer ur hans hustrus och Malla Silfverstolpes an-

* Den svenska odlingens stormän. Af Ellen Fries: I. Olof Rudbeck, Urban Hjärne, Jesper Svedberg 1886. — II. Kristoffer Polhem, Olof Dalin, Släkten Tessin 1899. — III. Karl von Linné 1899. — Af Lydia Wahlström: IV. Carl Vilhelm Scheele, Johan Henrik Kellgren, Johan Tobias Sergel 1901. — V. Hans Järta, Per Henrik Ling 1902.

teckningar, som ställa hans äktenskap och hans vänskap med Amalia von Helvig i delvis ny belysning, samt den omsorgsfulla redaktion af hans ungdomsbref, som utgifvits af H. Schück. Vidare är det ett faktum, att den moderna litteraturhistorien nu står inför ett redan ganska tydligt tillkännagifvet genombrott af djupgående forskning och opartiskhet i fråga om den svenska nyromantiken, till följd hvaraf Geijers ställning till denna måste af framtiden komma att bedömas på ett annat sätt än hittills.

En sammanfattande framställning, som verkligen söker tillgodogöra sig allt detta nya stoff, kan knappast bli populär i den meningen, att den skulle kunna hopträngas inom ramen af ett hundrasidors-häfte. Härtill kommer, att personligt intresse för såväl Geijer som Järta, daterande sig från 1902, då jag sysslade med en biografi öfver Hans Järta för »Den svenska odlingens stormän», föranledt mig att genomgå bådaderas otryckta papper på Kungl. biblioteket och Uppsala universitetsbibliotek, hvarigenom jag tror mig ha kunnat förvärfva ett på egen iakttagelse grundadt omdöme om Järtas betydelse för Geijers senare utveckling och särskildt för brytningstiden efter 1838.

Allt detta gör, att arbetet framträder i en något anspråksfullare form än först var ämnadt, hvilket dock icke bör kunna hindra dess användbarhet

äfven »för skola och hem». Syftemålet att gifva en för den större allmänheten afsedd, på forskningens nuvarande ståndpunkt tillförlitlig teckning af Geijer har nämligen icke alldeles fått undantränga bokens ursprungliga syfte. Att den är nedskrifven med en lärares ständiga tanke på skolungdomen, därom vittna nog de omständliga förklaringarna af »svårare» partier, t. ex. nyromantik och reaktion, samt hela det stora utrymme, som tillmätts åt Geijers ungdomsutveckling och privatlif, om också utförligheten därvid rättfärdigas redan genom de många nya fakta, som på dessa senare områden kommit i dagen.

Att det musikaliska fått så knappt utrymme är en brist, men vi sakna ju också hvarje speciell framställning af denna sida i Geijers verksamhet. Jag har för öfrigt alltid föredragit ojämnheten framför upprepningar af det allmänt kända.

Men äfven framställningen af Geijer som politiker är gjord med tanke på skolans högre klasser, där numera krafvet på en utförligare behandling af 1800-talets politiska historia gör sig allt starkare gällande — allt under det vi ännu dras med den mest pinsamma brist på för ungdomen läsbara framställningar häraf. Att jag sökt skildra »affallet» hufvudsakligen under den personliga och skrymmande formen »Geijer och Järta», har emellertid icke uteslutande med dessa förhållanden att göra; det beror

äfven därpå, att denna sida af saken är den enda jag genom egen forskning blifvit bekant med. En uttömmande och vetenskapligen tillfredsställande historia om Geijers affall torde länge komma att låta vänta på sig, bland annat af det skälet, att den kräfver en historiker, i viss mån utrustad med Geijers egna kvalifikationer: en historiker, som på samma gång är filosof. Att vänta med populära skildringar, tills all doktorsafhandlingarnas visdom verkligen hunnit komma ut, vore kanske under dylika prekära förhållanden det försiktigaste, men det vore icke rätt handladt emot den svenska ungdomen, som nu mer än någonsin behöfver ställas ansikte mot ansikte med närmast föregående generationer.

Stockholm i september 1907.

Lydia Wahlström.

I. Barndom och tidigare ungdom.

Om en ny lefnadsteckning öfver Geijer vore ett företag, som behöfde något försvar, kunde det icke ske bättre än med en modern författares ord:

»Ingen annan enskild personlighet ger i samma grad som Geijer genom hela sitt lif en spegelbild af den samtida svenska odlingens utveckling, eller snarare var Geijers utveckling ett personifieradt sammandrag däraf. Man kan säga, att vår andliga kulturhistoria under århundradets förra hälft är Erik Gustaf Geijers.»*

Erik Gustaf Geijer föddes den 12 januari 1783 på Ransäters bruk i Värmland, beläget i socknen af samma namn, hvilket också numera bäres af en station på Karlstad—Munkforsbanan.

Föräldrarna voro bruksägaren Bengt Gustaf Geijer och hans hustru Magdalena Geisler, båda tillhöriga gamla bruksägarsläkter af tyskt ursprung. Faderns släkt säges 1620 ha invandrat till Sverige med en Christoffer Geijer och hans broder, hvilka af regeringen skulle ha inkallats från Tyskland för

* Fridtjuv Berg i Svensk Lärartidning 1897.

bergsbrukets skull. Deras afkomlingar voro ett härdigt och praktiskt släkte, som snart kom att intaga ett slags fursteställning inom järnhandteringen i Värmland och enkannerligen (sedan 1716) behärskade Uddeholmsverken, det numera största af alla Värmlands järnbruk. Bland den stora familjen Geijers släktförbindelser med »adel och oadel» af Sveriges penningaristokrati på 1700-talet skymtar man bl. a. sådana kända släkter som Lagerlöf, Ulff, Arvedson, Kjerrulf, Svedelius, Wærn, von Geijer, af Geijerstam, Lagerhjelm, Troili, af Låstbom, Kolthoff.

Det var mycken handlingskraft och duglighet att brås på, allt detta, och Geijers far — hvars fader utlösts från Uddeholmsverken och i stället inköpt Ransäter — gaf icke sina förfäder efter härutinnan. Han beskrifves som en liflig och härsklysten natur, en äkta familjedespot af gamla stammen, men med starka känslor, som också ofta på ett ganska ungdomligt sätt framlysa i hans bref. Modern hade litterärt påbrå, såsom sondottern till den karolinske skalden och öfversättaren Tobias Geisler.

Erik Gustaf var den äldste af sex syskon, bland hvilka Carl Fredrik, som samtidigt med brodern skickades till gymnasium, slutligen kamrer vid Frimurarbarnhuset, och Jeanne Marie, sedermera moder till målaren Uno Troili, ofta skymta i den geijerska brefväxlingen. En mycket utpräglad familjekärlek framlyser för öfrigt däri. Geijer har

›GEIJERSGÅRDEN›, RANSÄTER.

hört till de lyckliga, som i sina anhöriga också funnit sina »närmaste» i detta ords innersta betydelse.

Stark som familjekärleken satt äfven lokalpatriotismen i Geijers natur. Men vi må låta honom själf beskrifva hembygden och barndomstiden. Äfven den lifligaste redogörelse blir matt, jämförd med den minnenas poesi, hvartill barndomen gifvit honom anledning.

»Jag tackar Gud för de bästa föräldrar. Minnet af den lyckliga fläck, som deras hulda vård helgade, ligger som ett solsken i mitt bröst. Det är en fristad i mitt innersta inre, där jag tycker ungdomskällan ännu sorla. Allt hvad vårens grönska har saftigt, hvad skogens skugga har svalkande, den friska böljan har vederkvickande — lukten af granris och blomster — landtluft, morgonluft —, allt detta lefver och är närvarande i detta minne; och stadslif, kammarlif, böcker oändligt, hela dammet på den lärda stråkvägen har icke kunnat utplåna det. Det väller fram ur sanden som en springbrunn i öknen. Jag omför det med mig och är en ungdomsnarr med grånande hår.

Min hembygd har det lyckliga och egna att till en stor del ännu alltid vara ett nytt land. Man skulle ej tro, att det var så länge sedan Olof Trätälja där först satte yxan till skogsroten. Han går där än i dag. Landet hör till den norrländska naturen. Man ser dess grundritning af vatten och berg;

långsträckta vattendrag och dalar, från hvilka smärre sidogrenar förlora sig inåt bergen; emellanåt skog; utefter hvar större åbrädd eller sjöbrädd bygd; in i skogarna många spillda vatten, torp, sätrar, aflägsna fisken, svedjefall, kolmilor, grönskande stigar, som utmärka böndernas vintervägar. I största delen af landet har först järnet brutit bygd. Hamrar klappa i de större och mindre vattendragen. Där jag är född, voro vid en liten å, som från en skogssjö faller i Klara älf, tre järnbruk inom en fjärdingsväg. Där var ett friskt lefverne om vintern. Järnbruk och nordisk vinter höra tillhopa. Det är *deras* vackra årstid. Midt i sommarhettan äro Vulkans söner, pustande vid härden, en bedröfvelig anblick. Men om vintern bjuda de och deras omgifning ett skådespel af det hårdaste arbetes munterhet. Dessa lågor utur djup af snö, det under hvalf och pelare af is framforsande vattnet; de tunga, vidt skallande hammarslagen, som i en natur, frusen till hvila, visa att människan är vaken; senkraft och svett i köld och drifvor; kol- och tackjärnskörare i långa rader, med rimfrost i skägget, hästarna gnäggande med varma skyar ur näsborrarna, vimlet af folk och bestyr; det är en tafla att se, det är en tafla att lefva! Hur mången dag har jag ej sett detta! — en med i vimlet, bland skator, sparfvar och barn. — Hur mången kväll har jag ej betraktat de ur smedjan uppstigande eldkvastar och följt

de irrande gnistorna, tills de slocknade i den mörka rymden!

Likväl är jag uppfödd i en vrå af världen. Det är med ett slags hemnöje jag ännu alltid kommer ihåg, att knappt en fjärdingsväg från mina föräldrars bostad vägen var slut. Det var, för den som blott kan åka i vagn, ändan på den odlade mänskligheten.» — — — — —

Så var det på Geijers tid; nu besökes trakten af både ångbåt och järnväg, och stångjärnshamrar och spiksmedjor ha efterträdts af pappersbruk, sågar och kvarnar. Den gamla Geijersgården, som den nu kallas, har äfven undergått sitt förfall, sedan den beboddes först af familjen Geijer och därpå af en annan, med denna besläktad värmlandsfamilj, som också fått ett namn i den svenska odlingens häfder, nämligen familjen Dahlgren. En systerdotter till Erik Gustaf Geijer var gift med skalden Fredrik Dahlgren (»Fredrek på Ransätt»), och deras dotter har i sin bok, »Ransäter, värmländska släktminnen från adertonhundratalets förra hälft», gifvit en liflig skildring af gårdens nuvarande utseende.

»Nedanför Ransätershöjden, den i norr och söder löpande skogsås, som utgör dalens ena, skarpt markerade skiljegräns till de närbelägna socknarna, ligger än i dag som för mer än ett århundrade sedan samma låga, hvitmålade envåningsbyggning af trä,

där Geijer föddes, omgifven af sina tvenne röda flyglar och de tätt intill gården stötande uthuslängorna. Samma ärevördiga gamla träd beskugga de oansenliga husen. På gårdens midt reser sig en hög sten, bärande Erik Gustaf Geijers namn, och öfver den sträcker en väldig lönn sina grenar i höjden. Det gamla trädet bär, liksom allt på och inom Geijersgården, tecken till förfall, ehuru man pietetsfullt genom att sammanhålla grenarna med järnkedjor och ifylla stammens ihåligheter sökt bevara detsamma från förstörelse. Det är således att hoppas, att ännu några år äro i behåll åt Ransätersgårdens gamla lönn, ty när den en gång faller, kommer platsen att förlora sin förnämsta prydnad och sitt mest karakteristiska drag.

Försöker man emellertid blunda för den förstörelse, som i mångt och mycket öfvergått stället, står man en stilla sommarafton på landsvägen utanför gården — nu en tämligen bristfällig bostad för traktens arbetare — och ser den nedgående solen förgylla de små trähusen, hvilka bilda liksom en borggård, omslutande den historiska lönnen och minnesstenen vid dess fot, då gripes man af det fridfulla och hemtrefliga i denna boning, och man förstår, att den kunde hållas kär, ja, att för dem, som här hade sitt hem, de flärdlösa träbyggnaderna uppvägde all världens granna palats och att minnet

däraf kunde, som Geijer säger, ligga som ett solsken i Ransätersbarnens bröst.» — — — —

I hygieniskt afseende betygar Lotten Dahlgren, att byggnaden var under all kritik, »liksom enkom afpassad att befordra ohälsa och skaffa småbarn ur världen. Det oaktadt ha i denna byggning, där den ligger på djupet af en dalbotten, nedtryckt till jorden med den enda våningen omedelbart byggd på marken, i saknad af annan grund eller stenfot, med sina tunna väggar och otäta fönster, hvilka på våra farföräldrars tid icke voro försedda med innanfönster, tvenne talrika, lifskraftiga släkter, först den Geijerska, sedan den Dahlgrenska, födts och fostrats.»*

Efter detta ögonkast på lokaliteterna låta vi Geijer själf fortsätta skildringen af lifvet i denna bygd under hans barndomstid.

»Det är besynnerligt att blott föra med sig det grundligaste intryck af lycka, från 80- och 90-talen i förra seklet, då världen skakades i sina grundfästen, så att den bäfvar än. Man kände det ej i den nämnda ändan af världen, eller betraktade skådespelet, såsom jag eldkvastarna ur smedjeskorstenen. Krig och hvälfningar på vederbörligt afstånd låta njuta sig som en efterrätt vid en middag. Märkligt hvad man då kan utstå. Man känner

* Glädjande nog har gården sommaren 1907 återförvärfvats af den Geijerska släkten.

äfven vid det förskräckligaste blott en ansats af hjältemod. Förskräckta voro vi ej. De vackra talen i franska nationalförsamlingen, så mycket som däraf genljöd långt bort i skogen, gjorde oss ett oändligt nöje. På blodscenerna trodde vi ej stort, emedan de alldeles ej passade till orden; och jag minnes ännu, huru en af våra hederliga grannar talade om Robespierre (ännu ej diktator) såsom en förföljd man af dygd, som ej fick vara i fred. — Då kom öfver oss såsom ett åskslag ur en klar himmel — Gustaf III:s mord. — Jag erinrar mig det, som vore det i går — hur den förskräckliga nyheten träffade oss vid bordet — hur första fasan gjorde rum för tårar — hur vi gråtande trängde oss omkring vår förträffliga faders knän, och hur hans ögon och händer upplyftades mot himmelen. Ännu tycker jag mig höra den dageliga dödsringningen.

Dock blef ännu det sista årtiondet af adertonde seklet för Sverige lyckosamt. Åtskilliga ytterligare märken, att tiden ej var ämnad till fredlig njutning, skulle väl äfven här kunna anföras — efteråt. Då såg dem ingen eller glömde dem. Det finnes ibland de politiska väderspåmän få af de gamla lotsar, hvilka på tecken, som undfalla mängden, kunna förutsäga annalkande stormar. I allmänhet förspörjes före utbrotten af samhällets jordbäfningar en särdeles glädtighet hos människorna. Hos mängden är det tanklöshetens lättsinne, öfver-

modet af fred och goda dagar. Några torde ock sjunga bort sin rädsla. En njutningsrikare, gladare tid, än den som i Europa föregick franska revolutionen, har knappast funnits. Sverige njöt af sin neutralitet i den stora striden. Det ryska krigets sår voro snart läkta. På penningar var öfverflöd — väl riksgälds; — men åkerbruk, handel, näringar blomstrade. Järnet hade förträfflig afsättning. Värmland, som genom detta sitt förnämsta alster är till sin välmåga underkastadt handelns växlingar, hade sedan 60-talet ej erfarit några af dessa finansiella brytningar, som tidtals hemsöka denna provins och flytta egendomar på andra händer. — Min far hade återupprättat sitt fädernehus ur en sådan brytning. Han hade nu väl ej öfverflöd men välstånd, och ett sådant härskade i allmänhet i landet. Det fanns ej en gästfriare boning än min barndoms hem. Om julen for en talrik ungdom, stundom i kolskrindor, omkring i granngårdarna. Jag är uppfödd vid dans och musik. Väl kunde det ofta kallas att gå på i ullstrumporna. Ty jag minnes rätt väl, att jag visade mig i dansskolan med sådana — hvita, stickade af min mors hand —, vända skor, svarta satinbyxor, omgjorda efter att ha tillhört ett annat släkte, och grön vadmalsjacka med stålknappar. Likväl blef jag ingen dålig dansare, och, litet bättre utrustad, gjorde jag ett par år därefter uppseende med min dans i Fas-

tings marknad. Också saknades ej öfning. Så snart ungdom kom tillsammans, ställde min far till dans, om höstarna nästan hvar kväll, emellan sina barn, med informatorn såsom fördansare, och hans egen stora vördnadsvärda gestalt stundom deltagande i ungdomens nöje står ännu för min själs öga.»

— — — — — — — — — —

Vi se, hur nära denna skildring sammanfaller med den, som Selma Lagerlöf i Gösta Berlings saga 60 år senare ägnar samma värmländska hembygds gamla minnen. Det är samma miljö, som där ger upphof till farmors eller mormors berättelser »om spinnrockars surrande och väfstolars rassel, om slagans dunkande och yxans gång i skogen, eller om hur slädarna köra upp till förstutrappan, hästarna ilade bort genom mörka skogar med de glada unga människorna, dansen yrde och fiolsträngarna sprungo».

Inte vore det underligt, om vi också vid Geijers skildring frågade som de unga i sagan fråga de gamla: »Tänkte aldrig den tidens människor på hvad de gjorde?» Geijer har påtagligen anat frågan, ty han parerar den med en ny skildring, den af sina tidigaste intellektuella intryck:

»Det var ingen själlös glädje. Jag har sett världen, och jag tänker nu med beundran tillbaka på den sant mänskliga bildning, som lefde i denna landtliga krets. Våra äldre goda författare höllos där i utomordentlig vördning. Ingen fläkt hade ännu kommit

vid glansen af deras ära. Jag har, ännu som barn, hört Gyllenborgs förträffliga fabler, Creutz' Atis och Camilla, Oxenstjernas Skördar och Dagens stunder, Kellgrens och Leopolds bästa stycken mer än en gång föreläsas, njutas, beundras. En gammal vän af huset, som ofta besökte oss, var därvid vanligen föreläsare. Densamme har jag hört ur boken öfversätta Marmontels och fru Genlis' Conter. — De främmande nyare språken blefvo oss ej obekanta, under det för gossarna latin och grekiska, hemma och i skolan, gick sin vanliga gång. Mina systrar och deras unga väninnor hade aldrig bjudit till att pladdra ett ord fransyska. Men de läste fransyska böcker. Senare kom tyskan in, ej utan någon opposition. Men hvad skulle man göra — sedan en äldre vän och släkting, far till döttrar, hvilkas besök hörde till husets högtider, själf, såsom man, lärde sig språket och däri innan kort bragte det så långt, att han föreläste oss sin egen öfversättning af Schillers Don Carlos. Jag minnes med hvilken förtjusning jag åhörde honom. Han blef sedan min svärfar. Han spelte tillika violoncell såsom ingen i Sverige, en af de rikast begåfvade naturer, som jag någonsin lärt känna. Både jag och min bror togo hustrur ur denna krets af förvanter och leksystrar. Och vi ha ej haft skäl att ångra oss.

Skulle jag ej säga ännu ett ord om all den musik, som klingar till mig från min barndom? —

Tag då emot, i grafven, min första tacksägelse, du min goda gamla, halft döfva, älskade moster, hvars kärleksfulla nit redan satte mina fingrar vid sex års ålder på klaveret och ej förtröttades, ehuru det i början ej smakade mig bättre, än att jag vid speltimmen tog min flykt ut genom fönstret. Hvad har jag dig ej att tacka för! — — — — — —

Haf tack också, du bortgångne välgörare, hvilken jag är skyldig ej blott bekantskapen med fosterlandets skalder, hvilkas dikter jag så ofta hörde af din röst, utan ock att mina första lärospån i tonkonsten ej blefvo fruktlösa! — — — —

Det fanns dessutom på den tiden en mängd musikaliska hus i provinsen, uti hvilka denne vän* på sina årliga färder förde mig in. Gossen knöt genom musik vänskapsförbindelser, som hållit ut genom lifvet. Tvenne ädla fruntimmer ha i synnerhet från denna tid en plats i mitt tacksamma minne, som ej skall utplånas. Så hade jag vid sexton års ålder ej lämnat min födelsebygd och ägde dock en verklig musikalisk bildning. — Jag drefs redan då att försöka mig i komposition, utan att känna dess regler.»

— — — — — — — — — —

Vi se här en barndom, sådan den beskäres åt lyckans guldgossar, en tid af idel harmoni och väl-

* Kapten J. G. Rappholt.

signelse, och vi finna det högst förklarligt, att Geijer vid mognare år kallar barndomen en tid, dit ingen sorg når, om ej såsom kroppslig smärta. I likhet med alla starka andar förblef han lifvet igenom en subjektiv natur, som dömde tingen ur sin egen erfarenhet, och själf ett godt barn, njuter han af att måla »barndomens solbeglänsta kulle, där sorgen förgäfves höjer sin svarta vinge» — i lycklig okunnighet om hur svidande bitter barnets sorg kan vara, just därför att den i sin hjälplöshet saknar den fullvuxnes förmåga af tröstande reflexion. Denna harmoniska barndom bildar emellertid den ljusa bakgrunden till Geijers hela ljusa personlighet, liksom Tegnérs tidiga umbäranden och familjesorger delvis förklara hans disharmoni.

Vid 12 års ålder skickades Erik Gustaf till Karlstads gymnasium, där han tillsammans med sin bror Carl Fredrik inackorderades hos dåvarande lektorn i historia, sedermera prosten i Sunne, Axel Fryxell, farbror till historieskrifvaren. Lefnadssättet i detta hem var tarfligare än i den förmögna brukspatronsfamiljen med dess myckna umgänge. Dessutom saknade gossen i början ett klaver, och han har senare berättat, hur han grät efter musik, när hemlängtan grep honom.

Redan i skolan gjorde han sig känd för ovanlig begåfning, och vid 16 års ålder kunde han afgå till Uppsala universitet, hösten 1799. Han åkte i egen

kärra, och den höll märkvärdigt nog ända till gästgifvargården närmast Uppsala, där en skrufmutter gick af.

* * *

På den tiden tog man studentexamen vid universitetet, men den var icke svårare för det. En dåtida svensk studentkria skulle i våra dagar knappast kunna godkännas i femte klassen, och en enda examinator förhörde i alla ämnen. Hela Geijers examen tog endast tre kvarts timme och skaffade honom ändå ganska vackra betyg. Men inskrifningen vid universitetet var i alla fall förenad med ett obehag, som nutidens studenter lyckligen äro befriade ifrån. Det var den gamla, från 1600-talet fortlefvande studenteden, som hvarje akademisk medborgare måste aflägga, och där man bland annat fick svära på den svenska kyrkans bekännelseskrifter, dem ingen student och knappast några få teologer på den tiden fullständigt genomläst. Ingenting har väl en sådan förmåga att förslöa känslan för det verkligt religiösa här i världen som dylika officiellt påbjudna ceremonier, hvilka »äga gudaktighetens sken, men försaka dess kraft», och på denna tid aflade man nog i allmänhet eden som så många andra onödiga eder — utan att protestera. Geijer protesterade bara i ett bref hem till föräldrarna, där han framhåller, hur grymt och okristligt det är »att låta en yng-

ling begynna sitt inträde i världen genom en mened. De där långa symboliska böckerna, hvilka jag svor att tro och hålla, gifva mig ännu en rysning öfver ryggen», säger han. På äldre dagar tyckes han dock ha förlorat blicken för sakens betydelse och kan med lugn omtala, när den äldste sonen blifvit »edsvuren student». Detta var dock endast ett år innan den första offentliga protesten kom, 1837, den som också gaf anledning till studentedens afskaffande och som kom från en ung student med ett äfvenledes i framtiden berömdt namn — Gunnar Wennerberg.

På aftonen af inskrifningsdagen var det fest på Värmlands nation, där de äldre enligt tidens sed drefvo sina vanliga upptåg med recentiorerna, och under den påföljande veckan gjorde Geijer sin uppvaktning för professorerna, »ganska prydligen utsirad i kappa och värja», samt hopsatte sin lefnadsordning för universitetsvistelsen:

»Kl. 1/2 6 stiger jag upp och läser grekiska till kl. 8; vi äta då vår mjölkskål till frukost; kl. 9 går jag och afhör prof. Neikter, som föreläser människans fysiska och moraliska historia; kl. 10 läser jag tyska privat för språkmästar Strömberg; kl. 11 ritar jag; kl. 1 ätes middag; emellan kl. 2 och 4 skrifver jag kollegier och det franska tema, som jag kl. 4 bär bort till fransosen Le Roy. Sedan talar jag latin i kvällningen för Arosenius. Vidare läses Livius till kvällsmåltiden.»

Hvad de materiella förhållandena beträffar, så åt han frukost och kväll ur sitt matsäcksförråd, som en vaktmästarfru vederbörligen tillagade; middagen hämtades i början hos en fru Löfstedt, men som hon blef »så capriceuse», gick han senare ut och åt på »ett mathål», som våra dagars studenter kalla det, tillsammans med några kamrater. Hans mor hade yttrat farhågor för det osunda vattnet i Uppsala, men han lugnade henne med att han fick vatten ur »Christierniens brunn»; värre var det för dem, som hämtade ur Fyris!

För att få lämplig rörelse tog han i början lektioner i fäktning och senare i svarfning; för öfrigt var han sedan barndomstiden en skicklig skridskoåkare och simmare, som gärna utförde simbragder med kläderna på och ännu på gamla dagar både besjöng och utöfvade sin käraste vintersport. I skridskovisan sjunger han:

Framåt till ett prof med det klingande stål
på solbeglänst ban mot det skogprydda mål.
Framåt uppå isens kristallklara bädd
af morgonens vindar omströmmad och glädd.
Har ålderns snö ock silfrat mitt hår
och åren tryckt på pannan sitt spår,
framåt! Ännu är ej lifvet mig tungt,
och mod är i bröstet, och hjärtat är ungt.

Som en illustration till denna sista försäkran förtjänar anföras, att man under hans sista sjukdom

hittade under hans säng ett par skridskor, dem 64-åringen i hemlighet köpt åt sig!

Af Geijers studieordning finna vi, att det var språk och historia han i början läste. Tyskan och franskan, som den tiden ännu icke hunnit till rang af vetenskaper och därför icke företräddes af någon professor, lämnade han dock, när »språkmästaren» gjort honom någorlunda »färdig» i begagnandet af dessa tungomål. Klassiska språk och historia höll han däremot i med, och tidigt nog började han också läsa filosofi, i hvilket sistnämnda ämne han redan våren 1801 hade tänkt uppträda i en af dessa öfningsdisputationer, som denna tid höllos alla onsdagar och lördagar. Man försvarade därvid satser, som vanligen uppställts af professorn i ämnet, hvilken på detta sätt stundom fick sina arbeten utgifna på studenternas bekostnad. Sålunda blef disputationen för studenten i fråga endast en ceremoni, men denna ceremoni var nödvändig för magistergradens erhållande, och så fortgick den gamla slentrianen år efter år. Redan under sin första uppsalatermin fäller Geijer om dessa tillställningar ett för hans ungdom förvånande kritiskt omdöme:

»Mitt ovana och af fördomar ej skämda öra kan aldrig vänja sig vid det löjliga i dessa uppträden. Den dödande enformigheten, de dumma oppositionerna och framför allt de vämjeliga titlarna och orationerna vittna om ett barbari, som ännu skall

bli ämne till åtlöje för kommande sekel.» — När han nu själf blir tvungen att deltaga i en dylik disputation, gör han sig heller inga illusioner om att lyckas så mycket bättre; han bara hoppas, att han skall »kunna vänja sig vid att komma till rätta med allt det oförnuft, som däruti är essentiellt».

Detta är en af de första glimtarna af oppositionellt lynne man märker i Geijers tidigare bref; under hans tre första studieår synas konservatism och pietet eljest ha varit förhärskande. När han kom till Uppsala med de färska intrycken af en solig barndom bakom sig, var han, självklart nog, vida mera familjemänniska än individ, och hans känslolif behärskades i början af en allt uppslukande hemlängtan, som i hans bref tar sig barnsligt rörande uttryck. Man märker mycket väl, att det icke är tomma fraser, när han i tidens sirliga stil skrifver t. ex. följande rader:

»Jag känner med innerligaste rörelse värdet af de önskningar mina älskade föräldrar för mitt väl, min framtida lycksalighet yttrat. Näst mitt eget redliga uppsåt skola dessa af rättskaffens, dygdiga människor för mitt väl uppsända böner bereda mig välbehag inför den Allgode.» Eller när han utbrister:

»Gud vet, att jag inför hela världen ville vara stolt öfver att erkänna mig vara son af ett par rättskaffens människor, som vid den blick de kasta på

sin tillbakalagda lefnad icke behöfva fästa sig vid ett enda oförsonadt brott, vid ett enda obegråtet fel.»

I sin första skriftliga nyårsönskan till föräldrarna tappar han alldeles bort sig i öfversvinneliga känslor vid tanken på att han nu för första gången fattas i den procession af bröder och systrar, hvilka hälsa »söta far och mor» med ett godt nytt år. Och fast han våren 1800 redan påstår sig ha blifvit en alltför »stor karl» för att inte blygas att längta hem, så har han dock 1 ½ år senare icke blifvit större, än att han alltjämt erkänner sig »andas och lefva» endast i hembygden och i tankarna umgås med familjen uppe på sin studentkammare:

»Där till höger äro söta mor och far, till vänster farmor, i vrån där vid piskan och eldgaffeln är skolkammarn; jag går här omgifven af bröder och systrar och vänner och har så roligt i denna inbillade värld just därför, att han så alldeles är min, på min vink framträder och försvinner. Jag framtrollar här hvilket uppträde ur vårt husliga lif som jag behagar. Jag spelar med Jeanne-Marie och leker med lill-bror.» — Och i fortsättningen af detta bref är han icke längre generad öfver sin barnslighet; tvärtom gör han sig en dygd däraf och filosoferar däröfver i så äkta rousseausk känslofullhet som möjligt:

»Nej, jag är barnslig, och jag vill förblifva det, så länge ännu bloden löper varm igenom mina ådror;

barnslig vill jag under min vandring genom lifvet njuta hvarje ren naturens glädje» etc.

Som vi se, är det icke så litet självbespegling och förkonstling i detta slags barnslighet, men tidsandan var sådan, och åtskilligt af våra dagars gymnasistpoesi kan måhända här känna igen sig; den bildade ungdomens utvecklingsgång erbjuder ju icke sällan en profkarta på äldre tiders andliga strömningar. Men den unge studenten Geijer hade i början icke blott tidens en smula tårfyllda och »ömma» känslosamhet; han var också fullt hemmastadd i tidens abstrakta dygdemoral och »upplysta» religiositet. Ännu har lifvet för honom icke många gåtor, dem han ej ledigt kan lösa med tillhjälp af »sentenser och maximer ur religionens och filosofiens grundsanningar», och hans visdom har slyngelårens hela naiva tvärsäkerhet. Han vet, »att vår tids mesta flickor äro bortskämda» och att »utaf alla laster är ingen, som så vanställer en gosses eller öfver hufvud hvarje människas karaktär som lögn.» Och när han varit i kyrkan och hört en predikant, som fördelaktigt utmärkt sig genom »den finaste och ömmaste känsla, det sannaste förnuft», utbrister han: »Huru skönt att få höra Herrans ord så förkunnadt».

Man kan godt förstå med hvilken rörelse dessa bref lästs och betraktats af både far och mor, syskon, släkt och vänner. Liksom alla familjens medlemmar ofta brukade skrifva hvar sin lilla bit på brefven

till Erik Gustaf, så tilltalar han också dem alla gemensamt, farbror Rappholt, som stundom gör anteckningar i marginalen, däri inbegripen. Typiskt för slutet af hans bref är följande:

»Mina ömmaste, vördsammaste hälsningar till min goda farmor och moster, Carl Fredrik och alla, alla, från den, som med barnslig vördnad och ömhet är mina hulda föräldrars lydige son.»

Om julaгna hade Erik Gustaf någon gång ett slags surrogat för Ransäter i Falun, där han hade sin mors släkt och där gamla och unga lekte lekar och spelte kort på det ena julkalaset efter det andra. Dalarne hade ju också en viss likhet med Värmland, och om resan från Uppsala säger den nybakade studenten: »Upplands flacka, ogränsade fält, illa odlade af herrgårdsträlars och lättingars händer, hade gifvit mig så mycken ledsnad, att hvarje ställe, där jag fann en kulle, skogsparker och en sjö, syntes mig ett paradis.» En riktig sommar kunde han dock knappast tänka sig annat än i Värmland, och hur han än parlamenterar med sig själf angående kvarstannande i Uppsala, när han tycker sig behöfva läsa, så blef dock utslaget vanligen »som det plär bli, då en och samma person är både domare och part», d. v. s. han reste, naturligtvis med föresats att läsa duktigt äfven hemma.

* * *

Såsom vi finna, förete Geijers tre första studentår samma nästan enformiga tafla af sol och blå himmel som hans barndom; endast ett enda litet moln kan upptäckas vid horisonten, och det är den kommande examen och disputationen. Den smula aning han nu började få om vetenskaplig sanning väckte småningom en välbehöflig ödmjukhet, och ju mer hans självkritik växte, desto pinsammare föreföll tanken på studiernas afslutning i förtid. Då han ursprungligen hade tänkt deltaga i en disputation redan hösten 1800, uppsköt han det till följande termin, emedan han kunde så litet filosofi och icke ville taga saken lika lätt som studenter i allmänhet, hvilka för att få betyg endast lärde sig det minsta nödvändiga i en kurs, som de sedan glömde för att utan tvekan öka »den oräkneliga hjorden af examinerade och approberade akademici, hvilka äro de största idioter i allt hvad som äger nytta och tilllämpning».

Men när vårterminen 1801 kom, blef heller ingen disputation af, och nu började det dock brådska, om han skulle hinna komma med på 1803 års promotion; den tiden höllos nämligen magisterpromotioner endast hvart tredje år. Geijers far, som icke hade någon större förmögenhet, önskade en snar afslutning på studierna, helst han nu snart hade två yngre söner att underhålla i Uppsala. Erik Gustaf hade alltifrån början hvarje månad noggrant måst redogöra för

sina utgifter och göra vidlyftiga ursäkter, om där funnos några obetydliga vin- och spelskulder; redan andra terminen fick han också bidraga till sitt underhåll genom att läsa med en pojke, och senare måste han hjälpa bröderna och yngre släktingar med deras läsning, hvilket icke så litet hindrade hans egna studier. Och så öfverraskar han i februari 1802 sin far med ett mycket ärligt och utredande bref, där han säger sig frukta, att han bara skulle bli en idealistisk svärmare, en fantast utan någon hel personlighet, därest han icke genom resor finge komma ifrån sina egna stämningar och ut bland människor — om han »ej snart rycktes bort ur den lugna, lyckliga, förtroliga krets, där man ger och tar emot öfverseende». Men för att få resa måste han antingen taga kansliexamen för att sedan bli anställd vid någon utländsk beskickning eller också taga en vackrare magistergrad för att bli docent och sålunda kunna få ett resestipendium. En diplomatsyssla kräfver dock stora rekommendationer, dem Geijer ej kan få, och han tror sig därför vara hänvisad till det sista alternativet. Något af den blifvande manlige Geijer skymtar i orden:

»Jag kan åtminstone inte på alla mina undersökningar finna annat resultat än: endera icke magister eller ock till 1806. Att bli primus frågar jag ej efter, det kan jag ej bli. Jag vill blott,

då jag står på en plats, ej stå där half- eller fjärdedels — jag vill stå där helt och hållet.»

Fadern förstod honom ej; man höll familjeråd, inclusive kapten Rappholt, och det beslöts, att Geijer skulle promoveras 1803. Alltid lydig och undergifven, lofvade han att göra dem till viljes, »om arbete och ett oryggligt beslut skola något förmå». Han ämnade också disputera pro exercitio samma vår, och det var honom en stor missräkning att icke, såsom han föresatt sig, kunna skrifva sin afhandling själf, enär han valt ett alltför svårt ämne, på hvilket han redan kastat bort onödigt mycket tid. Men han tillägger i brefvet härom helt öppet, att han velat skrifva själf, just i den »hemliga tanke, att jag kanske kunde komma att dröja med min examen till 1804 eller 1805». Huru som helst fick han verkligen som han ville; han blef icke magister 1803, och nu måste man ånyo lägga familjeråd. Men om hvad som nu hände låta vi honom själf berätta:

»Jag var tjugu år och kom hem från akademien. Det beslöts, att jag skulle försöka mig i hvad man kallar en kondition, en lärareplats, och, om så ske kunde, i ett förnämt hus. Min förr nämnde faderlige vän, från hvilken i synnerhet denna tanke utgick, hade tillbragt en del af sin ungdom i stora världen. Han kallades därifrån och ifrån glänsande utsikter genom förlusten af sina föräldrars förmögen-

het och, såsom jag tror, genom följderna af en olycklig kärlek. Han skref till en af sina ungdomsvänner och anbefallde mig till det bästa. Den högt uppsatte mannens svar blef mig visadt. Det innehöll, att man gjort sig underrättad om mig på annat håll. Denna forskning vid universitetet hade ej utfallit till min fördel. Jag vore en yngling utan stadga. — Det var min första erfarenhet af hvad namn och rykte ville säga. Jag tyckte mig utpekad för hela världen. Mitt hela väsende kom i uppror för att afskudda den oförtänkta namnkunnigheten genom förvärfvandet af en bättre. Så grep jag till pennan och skref Äreminnet öfver Sten Sture den äldre, till täfling i Svenska akademien år 1803. Rädd och med största hemlighet gick jag till verket. Jag visste ej ens, då tanken uppstod, hvilket prisämne var utsatt för året. Det skulle stå i Post- och Inrikes Tidningarna, hvilka, efter att ha gjort sin rund i socknen, stannade i prästgården. En augustiafton vandrade jag med mitt bekymmer åstad dit och begärde, under någon förevändning, af komministern att få se hvadsom kunde vara öfrigt af tidningarna för året. Han drog fram en gammal bordslåda, där bland ostskalkar och brödbitar en bunt mer och mindre fullständiga nummer var instucken, lyckligtvis ibland dem den jag sökte. På hemvägen erfor jag först hvad det vill säga att gå hafvande med ett vittert foster. Tidningsbladet blef mig ordentligen tungt i fickan.

Mina tankar voro alla liksom på flykt. Mig tycktes jag sökte dem, medan fötterna, under en sent på kvällen fortsatt vandring, stötte mot stock och sten. Jag kunde ej sofva. Följande dagen slog jag upp och läste under ångest och suckan i Dalins Svenska historia, som (defekt) fanns i huset, hvad som rörde min hjälte. Det var alla mina källor. Jag vet mig aldrig läst någonting så hårdsmält; och likväl skulle däraf utdragas den aldrafinaste saften af en doftande vältalighet. Det var ett arbete! Lycka att den gamle riksföreståndaren ej känt det ännu i sin graf! Sedan man någorlunda kommit till rätta med ämnet, var en ej ringa svårighet att få det på papperet. Min far var en sträng hushållare med sådant. Jag måste erkänna, att jag hemligen och olofligt tillgrep hvad jag behöfde. Jag gömde mitt rof i ett gammalt tomt väggursfodral, dit också Sten Stures Äreminne, allt som det skrefs, ark efter ark, nedsteg. Att bibehålla hemligheten var ej lätt i ett hus, där alla voro vana att veta om hvarandras göromål. Likväl lyckades det mig utan förtrogen; och en vacker afton sänkte jag med darrande hand och klappande hjärta mitt arbete, renskrifvet och häftadt, omslaget och förségladt, för sista gången i den dunkla gömma, hvarur det med nästa morgonrodnad skulle afgå per posto till Parnassens höjder. Det kunde hemma ej inskrifvas i postboken utan att väcka uppmärksamhet. Jag be-

mäktigade mig därför, sedan postgumman om kvällen bortgått, hemligen nyckeln till postväskan, rodde ensam, tidigt följande morgonen, öfver Klara älf till nästa postgård och fick sålunda mitt paket inskrifvet och afsändt. Hösten tillbragte jag hemma. I början af december månad slår mina ögon en uppmaning i tidningarna till författaren af Äreminnet öfver Sten Sture den äldre, med valspråket: Non civium ardor prava jubentium etc. att gifva sig hos Svenska akademiens sekreterare till känna. Min syster frågade mig, hvarför jag blef så röd i ansiktet af avisorna. Obekant med de akademiska formerna, visste jag knappt, om denna uppmaning betydde godt eller ondt. Emellan bäfvan och hopp besvarade jag den. Följande postdag underrättade mig ett bref från landshöfdingen Rosenstein i uttryck, hvilkas uppriktighet och värme hela hans uppförande emot mig sedermera besannade, att Svenska akademien tilldelat mig sitt stora pris. Jag störtade med det öppna brefvet i hand in i mina föräldrars rum. Deras öfverraskning var stor och i början stum. Min goda mor slöt mig till sitt hjärta, mina syskon omfamnade mig. Alla husets vänner jubilerade. Om min åldrige vän och välgörare berättade man mig, att han, vid emottagande af underrättelsen, tidigt en morgon, genast gick in till sina bröder (gamla ogifta officerare, såsom han själf), satte en stol uppå bordet, sig själf på stolen och med hög

röst förkunnade min ära. Min far minns jag aldrig ha smekt mig. Vårt förhållande till honom, ehuru kärleksfullt, var dock alltför genomträngdt af den djupaste vördnad för att vara förtroligt. Denna dag, då vi en gång tillfälligtvis möttes, sträckte han ut sin hand och tryckte den emot mitt bröst. Af alla kärleksbetygelser, liksom alla belöningar, har ingen så rört mig. Och än i dag kan jag ej tänka därpå utan tårar.»

— — — — — — — — — —

Det bör kanske tilläggas, att en äldre släkting till Geijer i anledning af denna tilldragelse skref i sin dagbok: »Rappholt säger, att ingen Geijer har godt hufvud, men nu har en Geijer vunnit högsta priset i Svenska akademien; således ser man, att för Gud är ingenting omöjligt!»

Äreminnet är efter vår tids sätt att se en misslyckad art af »vältalighet», ett slags mellanting mellan historia och poesi, men ur bådas synpunkt sedt konstladt och onaturligt. Icke ens dess förnämste idkare, Lehnberg, var vid denna tid nöjd därmed, och Geijer har sedermera själf utdömt det för att dock, egendomligt nog, på ålderdomen komma tillbaka därtill: 1836 föreslog han akademien att åter upptaga det, och tio år senare författade han själf ett äreminne öfver Stiernhielm. Felen i hans Sten Sture äro naturligtvis sådana, som föranledas af själfva arten: vältalighetsblomster på gränsen till

svulst och en ohistorisk uppfattning, som bedömer 1400-talet från 1700-talets »upplysta» synpunkt. Det är ju fullt naturligt, om arbetet, såsom man sagt, särskildt i reflexionerna öfver Kalmarunionen, »ger ett intryck af en ung students fröjd i teoretiserandet, utan hänsyn till om han verkligen sitter inne med de nödiga fakta»; det hade varit för mycket begärdt, om han härvidlag skulle kunnat sätta sig öfver Schillers filosofiska resonerande öfver historien. Man finner för öfrigt redan här bekräftadt hans eget påstående, att äfven Rousseau på honom utöfvat ett starkt inflytande. Märkligt nog tyckes akademien vid den för öfrigt icke enhälliga omröstningen om priset snarast ha funnit Geijers arbete för mycket historiskt och för litet vältaligt, och man har också däruti velat se ett förebud till den verkligt vetenskapliga historieskrifningen, som snart skulle komma att klubba ihjäl all annan formskönhet än den enkla sanningens egen. Detta torde nog vara att gå för långt i beröm, men däremot kan erkännas, att Geijer begagnat Schillers åskådning med ganska stor själfständighet och att redan här framskymtar den speciellt »geijerska» insikten om det mänskligas, personlighetens betydelse.

Då Geijer sedermera 1805 på de akademiska fädernas uppmaning täflade med ett äreminne öfver Axel Oxenstierna, tyckes han redan med det nya vinet ha sprängt de gamla läglarna, och den gången

blef han heller icke belönad annat än med hedersomnämnande. Stycket är tyvärr förkommet, men vi ha Tegnérs vittnesbörd om att »Schillers stora ande sväfvat däröfver», ett omdöme som tyder på moderna tendenser.

En prisbelöning i akademien hade på den tiden en vida större betydelse än den har nu; den unge studenten hade fått ett visst anseende i bildade kretsar, och bekantskaper af framtida värde hade han knutit: så med akademiens sekreterare, Rosenstein, som föranledde honom till ett par omarbetningar af äreminnet och som sedermera alltjämt gynnade honom, och med Johan Olof Wallin, som samtidigt vunnit ett pris. Wallin och Geijer visade hvarandra sina medaljer, »och jag tror nästan vi behandlade hvarandra såsom ett par små store män», säger Geijer själf härom.

För Geijer var dock största betydelsen af hela denna tilldragelse den, att han nu hade svart på hvitt på att vara en »förhoppningsfull» ung man, som ostörd af misstankar för lättja eller brist på stadga fick fortsätta sina studier. Själf hyste han inga öfverdrifna tankar om sin förmåga; vi finna nu tvärtom den eljest så optimistiske ynglingen i en tid af djup dysterhet.

---

2. Jäsningstid. Förlofning och englandsresa.

Efter alla tecken att döma är det nämligen hit, som man kan hänföra den period, Geijer själf har karakteriserat på följande sätt:

»Man talar om ungdomens lycka. Och ej vill jag förneka en känsla, så allmän och naturlig som den för vårens fägring och morgonrodnadens prakt. Men finge jag omlefva någon del af min lifstid, jag toge den tidigare eller senare. Af ungdomens lycka har jag föga att säga. Ej såsom ägde jag att klaga öfver yttre olyckor: jag hade i afseende på min ställning intet att önska — ej heller öfver ovanligt svåra förvillelser: jag har genomgått lidelsernas stormar, ej utan stora faror men utan skeppsbrott. Men väl minnes jag hvad som under hela denna tid var föremål för min afund, en känsla som eljest är mig främmande. Det var deras lott, som af naturen äro utrustade med bestämda anlag, hvilkas utveckling, de må vara stora eller små, fortgår i jämn ordning. För dem lägger dag efter dag en liten summa till lifvets facit: det är ett fredligt, stilla

förvärf, som växer tillika med deras inre lycka och sprider lycka omkring sig. Jag tyckte mig sakna allt sådant. Ingen har varit så utan självförtroende. Det enda, hvaraf jag hade medvetande, var en oändlig förmåga att emottaga, en receptivitet utan gräns, men så utan självbestånd och liksom utan personlighet, att det ofta var mig, som om en skugga skulle kunnat undantränga mig och taga min plats. En tysk har skrifvit en roman om en, som sökte sin förlorade skugga; jag skulle kunna skrifva en verklig historia om en, som sökte sitt själf. Ett slags nöje af att subordinera, en böjelse att draga mig undan snarare än att tränga mig fram har för lifvet blifvit kvar af denna sedermera mildrade känsla. Äger jag någon självständighet, så är den långsamt och dyrt förvärfvad, och skall jag döma af den tid, som det kostat mig att få någon reda på deras sammanhang och medelpunkt, så sträcka sig mitt väsendes trådar vidt. Jag har blottat det innersta af en sinnesstämning, som följde mig under flera år, åt ingen förtrodd, och i ensamma stunder gränsande till förtviflan.»

— — — — — — — — — —

Själf gör Geijer intet försök att framställa orsakerna till detta tillstånd, men det har troligen, att döma af ett redan citeradt yttrande, föresväfvat honom, att just hans barndoms ostörda harmoni häruti kan ha haft någon skuld.

Äfven lyckan har sina farliga sidor, och en glad barndom inom en stor släkt köpes alltför lätt på bekostnad af individens oberoende och själfuppfostran. Glädjen af att få vara i fred är icke lättförvärfvad bland en myllrande massa mostrar och fastrar, grandonklar och kusiner, där kväll efter kväll går åt till namnsdagsfirningar, där alla veta hvad alla göra, där man läser hvarandras korrespondens och skrifver bref i kompaniskap och där man håller familjeråd öfver alla individens göranden och låtanden. Det går alltför lätt att i dylika kretsar låta sig trummas ihop äfven till en lifsåskådning och att säga vi i sådana frågor, som i lifvets kriser endast kunna lösas af ett jag, oskyddadt och ohindradt af familjeåskådning och familjekonvenans. Det är denna släktkärlekens naiva källborgerlighet, som Fröding så oefterhärmligt skildrat i sin släktvisa:

Släkta står på trappa,
och släkta vill klappa
släktas rock och kappa — — —.
Allihop ropa:
kära, kära ni,
vi, vi, vi,
vi ska hålla hopa.

Sökandet efter den egna personligheten är nu visserligen en uppgift, hvars möda ingen undgår, som vill bli något helt, men den kan vara mer eller

mindre plågsam, och det är förklarligt, om den blef förenad med särskild smärta hos Geijer, som med alla hjärtefibrer var bunden af de vördnadsvärdaste och mest konserverande af alla traditioner — släktkärlek och lokalpatriotism — och detta på en tid, då förståelsen mellan olika generationer var så mycket större än den nu är. I grunden var han lika konservativ och hemkär som någon af de gamla borgarsläkternas kvinnor på denna tid var det. En skillnad fanns dock lyckligtvis. Om hos äldre tiders kvinnor ett slags personlighetskraf någonsin blifvit väckt, fick den sällan eller aldrig gifva sig luft, ty kvinnan tillhörde obetingadt familjen: hon var art, icke individ, och en längtan efter något annat slags tillvaro skulle hos henne ha tagit sig ut som ett uppror mot gudomlig och mänsklig ordning. De manliga medlemmarna af familjen voro lyckligare, ty de tvingades ut af samhällets kraf på deras tjänster, och studierna gåfvo dem vapen i kampen för en lifsåskådning.

Bland dessa studier var det framför allt de filosofiska, som blefvo Geijers hjälp; själf säger han: »Filosofien endast har jag studerat af behof; allt annat af föresats eller nöje. Kants, Fichtes, Schellings skrifter ha under åratal ej kommit af mitt bord, hvarom deras utslitna ryggar i min bokhylla ännu vittna.» Men detta var ännu icke den filosofi, som gillades af lärarna i ämnet, och Geijer fick också vid

sin examen endast »godkänd» i filosofi. Med undantag af den framsynte Daniel Boëthius sutto uppsalafilosoferna ännu kvar i upplysningstidens nyttighetsfilosofi. Den tidens författare, t. ex. Locke, hade nog Geijer också läst — men med hur pass mycken glädje finner man bäst däraf, att han ansåg dem »för torra att njutas utan frisk luft» och därför läste dem i gröngräset hemma i Värmland under ferierna. Bättre trifdes han då med Rousseau, hvilken, som vi sett, i början af hans uppsalatid utöfvat ett så starkt inflytande på hans stil; men Rousseau har ju också ur känslans synpunkt i så många afseenden protesterat mot upplysningens åskådning.

Då Geijer sedermera fördes öfver till de förut nämnda modernare författarna, hvilka ännu i dag betraktas som filosofiens stormän, skedde detta under ledning af en svensk filosof, som nu räknas till Sveriges största men som på denna tid för sina »kätterska» åsikter icke kunde erhålla en professur förrän efter statshvälfningen 1809 och som då af bitterhet och ekonomiska bekymmer var så utsliten, att han icke hade långt kvar att lefva; det var dåvarande adjunkten *Benjamin Höjer*. Som han icke var examinator och det alltså icke renderade några högre betyg att gå på hans föreläsningar, så fingo dessa, hur intressanta de än voro, stundom inställas af brist på åhörare. Men genom sina utgifna skrifter

och ännu mer genom sitt personliga umgänge med vänner och lärjungar har Benjamin Höjer utöfvat ett mycket betydelsefullt inflytande på svensk bildning och lifsåskådning. Hans rika begåfning, som äfven afspeglade sig i de fina, imponerande dragen, hans beska satir, som aldrig skonade flärd och fraser, men framför allt hans hänsynslösa verklighetssinne, som bäst tagit sig uttryck i hans bekanta yttrande: »Sök sanningen, och om du så når fram till helvetets portar, så klappa på!» — allt detta har gjort och gör än i dag Benjamin Höjers namn kärt för all mognare och kritisk ungdom. Vi hitta också ännu mycket af hans lifsåskådning där vi kanske icke vänta det, ty hans största betydelse ligger i de impulser han gifvit, och mottagligare jordmån fann han aldrig än hos Hans Järta och Erik Gustaf Geijer, hvilka sedermera omsatte Höjers idéer i vår statsförfattning och vår historieskrifning. Järta, som till åldern stod Höjer närmare och umgicks med honom under hans yngre dagar, på 1790-talet, stod till honom i ett vida varmare vänskapsförhållande än Geijer, som var femton år yngre än filosofen och snarare var dennes lärjunge än umgängesvän. Å andra sidan hade dock Höjer efter 1802, då han kom hem från sin sista långa studieresa, mer att gifva i egenskap af vetenskapsman, än han under sina egna utvecklingsår på 90-talet varit i stånd till. Och hvad han gaf Sverige, det var impulserna till den nytändning

inom det filosofiska, politiska och estetiska området, som man kallat *nyromantik* i vidsträcktaste bemärkelse.

Detta var en revolution inom andens värld, knappast mindre betydande än den, som upplysningsfilosofien en gång framkallat mot föregående tiders fördomar och vidskepelse. Den var icke genomförd med ett slag, och den som var korad till dess fanbärare inom den svenska historieskrifningen, han var ännu en ung student, i hvars själ den gamla och den nya tidens lifsåskådningar gingo till storms mot hvarandra. Tidigt spårar man hos Geijer den strid, som hvarje vaken och idealistisk student måste genomgå, när han upptäcker, att icke allt häfdvunnet är som det bör vara. Vi ha sett hans beska kritik öfver disputationerna första terminen. Redan följande år vågar han kritisera både studenternas examensläsning och den nye kanslern, den högdragne Axel von Fersen d. y., som han betviflar någonsin skall kunna göra sig älskad, och 1801 skämtar han ganska vanvördigt öfver ett stundande kungabesök, hvarvid ungdomen »väntar sig skrapa både på svenska och tyska». Norrköpings riksdag och rättegången om den bekanta musikprocessen hade nog icke varit förgäfves. Gustaf IV Adolf sörjde tidigt för att göra sig hatad inom universitetsvärlden och därigenom bidraga till upplösandet af den auktoritetstro han så gärna velat befästa. Men höga vederbörande

hade också sina argusögon riktade på studenterna, och det är nog troligt, att det omdöme, som riksrådet Ramel fått om Geijer såsom »en yngling utan stadga», helt enkelt berodde på att denne redan då gjort sig en smula misstänkt för »revolutionära idéer».

Så kom Höjer och den nya filosofien och tvang Geijer till en allt obarmhärtigare räfst med förlegade åskådningar. All tanke på författarskap måste han nu uppgifva, medan självkritiken rasade inom honom. Han läste med hetshunger filosofi, historia, latin, och grekiska och måste en tid, strax före kandidatexamen, som togs i början af år 1806, enligt dåtidens opraktiska examensstadga nödtorftigt sätta sig in äfven i några ämnen — såsom hebreiska och naturkunnighet — dem han saknade håg för och sedan, till kapten Rappholts stora sorg, genast slungade. Examen med därpå följande disputation och promotion var endast en jämförelsevis obetydlig episod i detta utvecklingsskede; liksom akademiens guldmedalj förut gett honom rätt att ostördt fortsätta sina studier för magistergrad, så innebar nu denna ett fribref på rätt att arbeta sig till en docentur. »Jag längtar efter magisternamnet för att sedan med allvar få bli lärjunge», säger han före examen, och efteråt skrifver han till föräldrarna de duktiga orden: »Hedersrum får jag ej, om ej hedersrum vill säga hvart och ett rum, som man med heder innehar,

och min söta far förlorar sin bål, om jag minnes rätt. Måtte min bästa far aldrig på mig göra någon förlust, på hvilken jag med mindre samvetskval tänker.» Lagerkransen föreföll honom vara en grym ironi, och han ber sin syster att ej göra sig ett alltför poetiskt begrepp om en magisterpromotion: »Lagern växer här i drifhus, parnassen är af goda furubräder, och sånggudinnorna ha peruker.» Bästa resultatet af alltsammans var att få skynda hem »till far, mor, syskon, vänner, midsommar och musik: där har du all jordens glädje i få ord!»

Knappast torde heller hans gradualafhandling ha framkallats af annat än nödvändigheten att ha försvarat en dylik för gradens erhållande. Den behandlar på 17 sidor ett i vår tids tycke bra allmänt ämne, »Om medeltidens politiska skaplynne», något som man nu knappast skulle våga sig på annat än efter årtionden af specialstudier i mycket konkreta detaljer af medeltidens historia. Valet är emellertid endast ett bevis för att historien nu började på honom utöfva en viss dragningskraft. Säkrare på saken var han dock ej, än att han ännu ett par år famlade mellan historia, latin och filosofi och att nästa afhandling han utgaf (1808) egentligen var ett prof för latinsk docentur, om den också i nödfall kunde räknas till det historiska området. Titeln var »Om de romerska häfdatecknarnes framställningssätt», och skriften visar en

stark påverkan af Kant och Schiller, hvilkas filosofi tydligen lockat honom in på historien. Med någon hänförelse skref han den dock ej; »det är så med allt hvad jag skall göra», skrifver han till systern i mars 1907: »det blir ej af, förrän tanken därpå och ovissheten om utgången plågat mig nog länge». Förklaringen har han senare lämnat i följande ord: »Grep jag till pennan, så korsade sig för mig alla möjliga manér och stilar ur förrådet af en vidsträckt läsning.» En vanlig bokmakare skulle ha nöjt sig med att just ur detta förråd sätta ihop en mosaik af andras tankar, men Geijer var för stolt och för sanningskär att vilja komma med annat än sitt eget, och så teg han hellre och jagade efter det, som mest af allt flydde honom — den egna personligheten.

* * *

Geijers yttre förhållanden vid denna tid äro föga märkliga. För att bidraga till sitt uppehälle sysslade han som vanligt med undervisning, detta till och med i musik, och hade dessutom 1808 ett stipendium, som gjorde honom rätt bekymmerfri. En tid bodde han tillsammans med en ung landsman och släkting, Ludvig Heijkensköld, om hvilken han säger, att de »läsa tillsammans, bo tillsammans, äta tillsammans och trifvas tillhopa förträffligt». Vanligen sitter Geijer och läser i Ludvigs länstol, som näst

denne själf »var hans besynnerligen gode vän». Men när finska kriget bröt ut, gick kamraten med, och de råkades sedan ej förrän i febr. 1809, då Geijer en afton satt på teatern i Stockholm men blef utkallad och till sin stora glädje fann vännen Ludvig, som han fick vända och vrida på, innan han kunde konstatera, att han var fullt välbehållen — så när som på hålet i uniformsrocken efter en kula vid Oravais.

Kriget nämner Geijer eljest mycket sällan i sina bref, om icke för att påminna om att studenterna voro undantagna från krigstjänst. Man vet emellertid, att han 1808 funderat på att som frivillig gå ut till Finland.

I slutet af 1808 hade han blifvit informator för sonen till en förmögen stockholmsköpman, kommerserådet von Schinkel; på samma gång tjänstgjorde han i riksarkivet och tyckes ha haft rätt god tid för egna studier. I början hade han föga glädje af sin elev, den han beskrifver som en bortskämd och lat pojke, slarfvig och ovan vid motsägelser; så småningom lyckades dock Geijer vinna hans tillgifvenhet, och det slutade med ett godt förhållande. På äldre dagar har den forne lärjungen till och med lämnat sin lärare någon handräckning i form af penninglån.

Den största glädje Geijer fick af sin stockholmsvistelse var det tillfälle han därigenom hade att

få höra god musik. Under studenttiden, liksom hela hans följande lif, var detta hans käraste nöje; 1807 skrifver han till föräldrarna, att han icke vet hvad som skulle kunnat fylla musikens rum för honom. »Jag hade ej varit utan glädje», säger han, »men musiken är glädjen, som är glad öfver sig själf — den är en dubbel glädje.» — Tidigt hade han börjat komponera; 1801 skickade han t. o. m. hem en sonat till kapten Rappholt, som egentligen varit handledaren af hans musikaliska bildning, och det blef icke sista gången han gjorde det, om också hans stycken icke alltid voro så lätta att utföra, ens för honom själf. Efter en bjudning, där han misslyckats i försöket att spela en af sina egna sonater, utbrister han också, att han »först då riktigt märkte, att han företagit sig något, som kallas komponera, och att det stundom är rätt obehagligt att hafva företagit sig det». Nödvändigheten för en komponist att riktigt sätta sig in i musikens teori blef honom också allt klarare, och som nyblifven magister studerade han harmonilära och lånade noter och gamla musikförfattare från universitetsbiblioteket. Och liksom hans första verkligt vetenskapliga studier gjorde honom improduktiv hvad författarskap angår, så tyckas under samma tid hans kompositioner nästan alldeles ha legat nere. Åtminstone är det först 1810, som han (i ett bref från England) berättar för systern, att

han efter flera års förlopp åter en gång försökt fästa sina tankar i noter. Efter att ha uppräknat icke mindre än fem olika kompositioner, bland dem en menuett, förklarar han där, att han själf knappast kan spela dem — »men jag måste väl göra dem den äran, som högst sannolikt ej vederfares dem af någon annan».

Spelningen hade han aldrig legat ifrån. Bland de första saker han tänkte på, sedan han kommit till Uppsala, var att hyra ett klaver; sådant var inom hans familj icke lyx utan en ren nödvändighetsvara. Ett dylikt fick han ock, fastän först våren 1804. Endast under brådaste examenstiden glömde han det för böckerna, men efter examen skrifver han desto mera förtjust: »Det är stämdt, och jag är stämd. Hvad jag skall spela!» Han slog sig nu också på klarinett, och han blef snart medelpunkten för ett litet musiksällskap om åtta, nio studenter, som öfvade sig en gång i veckan.

Till och med efter ankomsten till London hyrde han snarast möjligt ett klaver och uppstämde efter den längsta tystnad han någonsin utstått »en kontinuerlig triumferande musik i flera dagar», så att hela huset klagade öfver den »oregerlige svensken», som inte ens unnade folk någon nattro!

Hos en dylik musikvurm var det naturligtvis också ett oafvisligt behof att höra konserter, och för det ändamålet gjorde han ofta under sin upp-

salatid täta stockholmsbesök. Stundom satt han därvid med notboken i hand för att riktigt intensivt följa med. På detta sätt får han höra Mozarts Requiem, Händels Messias och Haydns Skapelsen, och hans bref till systern eller kapten Rappholt utgöra ofta en enda entusiastisk lofsång öfver all denna musik. Det är betecknande, att det enda omnämnande af statshvälfningen man finner bland hans papper från denna tid, då han ju dock vistades i Stockholm, är en yttring af glädje öfver att det af den afsatte kungen stängda operahuset åter skulle få användning, nu när fäderneslandet var räddadt.

Det fanns dock någonting, som vid denna tid upptog Geijers tankar mer än både musik och intellektuell utveckling. Under hans senaste sommarvistelser var det icke endast familj och hembygd, som på honom utöfvat sin vanliga dragningskraft; till allt detta hade nu också kommit kärleken till en barndomsvän, hans syssling, *Anna Lisa Lilljebjörn.* Hon var dotter till bruksägaren Knut Lilljebjörn på Odenstad, en större egendom, belägen 7 mil från Ransäter, och hade vuxit upp i ett hem bra nog likt Geijers eget, ett hem fullt af musikalisk och litterär smak, där de gamla voro glada med de unga och där faderns glada lynne och lifliga intressen längre fram i tiden trotsade till och med förmögenhetens förlust och annalkande blindhet. Hans dotter var sju år yngre än Geijer,

alltså endast tretton år, då de första gången råkades på Ransäter 1804, och den gången hade han heller ingen uppmärksamhet för henne. Sommaren 1806 fick hon en gång med klappande hjärta spela piano för den musikaliske magistern, och 1807 tycks han ha börjat skrifva till Anna Lisa, som då blifvit vän med hans syster. Och då han i sept. 1807 var på väg till Uppsala från sin vanliga ransätersvistelse, gjorde han först en afstickare till Odenstad, där ett ihållande regn, som icke tycks ha varit ovälkommet, kvarhöll honom mer än ett dygn. Det var enligt hans egen utsago »en obeskrifligt rolig dag», och när han sedan från närmaste gästgifvargård rafsar hop ett litet bref till föräldrarna med bön om ursäkt, för att han dröjt så länge på resan, sker det med något af det knappast återhållna jubel, hvarmed småbarn ibland be om förlåtelse för något stulet nöje: »Farväl, älskade, goda föräldrar! Förlåt, förlåt oss vår glada galenskap!» Anna Lisa var nu stundom på besök på Ransäter hos Jeanne-Marie, och till systern förtrodde Geijer sig; för henne klagade han våren 1809 öfver att han ännu ej fick säga ut hvad som låg honom på hjärtat. »Tag Anna Lisa i famn på mina vägnar», skref han, men namnet klippte han sedan ut af fruktan att någon skulle få se brefvet. Och att hans tystnad plågat föremålet, det fick han strax efter förlofningen veta af systern, som då skref: »Anna Lisa har lidit

mycket för din skull, mer än du nånsin kan erkänna.»

Saken var den, att Geijer till följd af sin allt utom betryggade ekonomiska ställning ej på länge vågade komma fram med ett frieri, och då Lilljebjörns affärer under tiden kommit på obestånd, plågades Anna Lisa under dessa år af sin far med böner om att hon skulle antaga ett par mer eller mindre förmånliga anbud och slå ur hågen den böjelse för Geijer, om hvilken hon ju icke själf visste, huruvida den var besvarad eller ej. Den stackars flickan blef sjuk under denna kamp mellan sin kärlek och sin fars vilja, och hvad Geijer själf beträffar, hade han ett ögonblick verkligen tänkt resignera; men när han så skulle resa till England sommaren 1809, blef längtan honom för stark.

Efter att den 28 juli ha tagit afsked af sin familj, reste han till Odenstad och skickade bud på Anna Lisas far för att, innan han steg in, bedja honom om tillåtelse att få fria till dottern, en tillåtelse som endast halft om halft gafs.

Naturligtvis skyndade Geijer genast att underrätta föräldrarna om sin förlofning. Det hittills otryckta brefvet härom ger en sådan inblick på samma gång i hans lycka och i hans varma, sonliga kärlek, att vi icke tveka att här fullständigt meddela det:

Odenstad den 30 juli om morgonen.

Älskade föräldrar!

Jag har en viktig bekännelse att göra, älskade föräldrar! Er son, af hvars lif hela minnet ej är annat än en hågkomst af Edra välgärningar, har ännu en välgärning att begära — den största han ännu äskat. Hvarföre skulle jag frukta? Hvarföre skulle jag tveka? — Jag känner intet bekymmer, ingen glädje, som jag ej med Er delat. Jag känner Er godhet bättre än jag känner mig själf. Och jag har länge vetat — och I hafven vant Ert barn därvid, att förtroendets och uppriktighetens språk är det språk Edra hjärtan förstå, och som man med Er skall tala.

Jag fruktar blott en invändning. Den bekännelse jag har att göra — hvarför har jag ej gjort den förr? Hvarföre ej innan afskedets ögonblick? och ej muntligen? Men jag bedyrar — nej, jag blir trodd ändå — att jag ej då ännu hade denna bekännelse att göra. Jeanne-Marie kan säga mer härom. Ja, mina älskade föräldrar, jag är förlofvad sedan i går med Anna Lisa, redan länge mitt hjärtas älskling. Jag är förlofvad under hennes fars välsignelse. Jag bekänner, att han afrådt mig, att han har gjort oss uppmärksamma på allt, hvad vi våga — och vi veta det. Men han har haft det

ädelmod, hvarföre jag till min sista stund skall välsigna honom, att ej vilja åtskilja två älskande hjärtan. Hans hjärta har gifvit oss sitt bifall. — Måtte det njuta den belöning att en gång se oss fullkomligt lyckliga!

Och nu, mina hulda, goda föräldrar — det är jag, som tilltrott mig att kunna räkna på Er välsignelse! Har jag lofvat mig för mycket? Vid edra fötter ville jag begära och emottaga den! Men här skild från Er, böjer sig mitt hjärta för Eder i ödmjukhet och ber Er därom. Säg till Er son, som vandrar genom världen en osäker bana, som ej äger något mer än sig själf och sina krafter, men som är rik på föräldrars kärlek, vänners tillgifvenhet och en älskarinnas hjärta, som han mot inga skatter ville byta: »Gå, arbeta, haf förtröstan till Försynen. Du äger vår välsignelse!» —

Jag hör dessa ord. Mina bästa föräldrar kunna ju ej säga annat. — Då skulle jag anbefalla mig åt hoppet, ungdomens, kärlekens, lifvets Gud och med ett lugnt hjärta

teckna mig

Er

evigt lydige E. Gustaf.

Faderns svar är detta bref värdigt. Han upprepar de af sonen begärda välsignelseorden och

kallar dem »ett citat ur ditt bref och ur våra hjärtan». Han kallar »förslaget dristigt och utförandet häftigt och i passion» och ber honom aldrig tänka på »etablissement», förr än han har säkra utsikter till bärgning, »ty Bengt och Knut äro endast rika på ömhet för sina älskade barn». Stoltheten öfver sonen öfverväger dock bekymren: »Vår älskade Erik Gustaf har hjärta, talanger, kunskaper, som göra honom skicklig till en syssla, som kan gagna det allmänna och föda honom själf», heter det vidare.

Geijer blef lycklig öfver detta svar och tackade sedan i hvarje bref för den vänlighet föräldrarna visade hans fästmö. Synnerligen glad var han också, när äfven Jeanne-Marie och Carl Fredrik följande år förlofvade sig inom den närmaste släkt- och bekantskapskretsen; de hade ej behöft gå utom hemmet för att finna lyckan och kärleken: deras förbindelser voro »förut af de bästa känslor i mänskliga naturen beredde». Och många gånger äro hans bref ställda till dem alla på en gång, fästmön inbegripen, äfven om öfverskriften lydde »älskade föräldrar!»

* * *

Förlofningen bidrog naturligtvis i hög grad att gifva stadga åt Geijers framtidssträfvanden och skaffa jämvikt i hans själslif. Det sålunda påbörjade verket fullbordades genom den förut nämnda re-

san till England, och det ser verkligen ut, som om han fick rätt i sin sju år förut yttrade förmodan, att han först genom resor riktigt skulle lyckas finna sig själf. Att man valde England för denna resa, som Geijer företog såsom sällskap och mentor för unge Schinkel, berodde på de i Europa eljest rasande krigen, men denna omständighet blef för Geijer en lycka. Man har med skäl påpekat, att om färden i stället gått till Tyskland, skulle den unge romantikern, redan fullproppad som han var med tysk filosofi och beundrare af Schiller, endast ha lupit fara att drunkna i tyskerier i stället för att verkligen få lära något nytt. Desto mer af det nya mötte honom nu i England, som i så många afseenden både var och är ett undantagsland, jämfördt med det öfriga Europa, dit nationen för öfrigt knappast riktigt anser sig höra. Men på samma gång var England konservatismens fästning i Europa — England, som på en tid, då andra länder mer eller mindre tagit intryck af revolutionens idéer, kunde yfvas öfver att oafbrutet ha bekämpat dessa. Och på så sätt blef Geijer här styrkt i den konservatism, som under striderna småningom börjat utveckla sig hos honom. I sina »Minnen» har Geijer, delvis i något omarbetad form, framlagt utdrag af bref och dagböcker från resan; en eller annan i »Minnena» icke offentliggjord notis ur själfva bref-

ven kan möjligen i någon mån komplettera hvad som förut är kändt.

I dessa segelfartygens tider kunde det gå långsamt nog att komma till England; Geijer och hans lärjunge gingo ombord i Göteborg den 4 augusti, men fingo vänta två dagar af brist på vind och ankommo ej förrän den 12. Geijer slapp dock lyckligen all sjösjuka och njöt obeskrifligt af hafvet, som han nu såg för första gången. Familjen var i början mycket orolig, att förbindelsen mellan Sverige och England efter afslutandet af freden med Frankrike skulle bli afbruten genom Napoleons maktspråk, men så blef ej fallet; åtminstone lämnade den tillåtna salthandeln god förevändning för handel äfven med andra, förbjudna varor, och postförbindelsen afbröts ej.

Geijer passade på att se allt hvad sevärdt var i själfva London, slog sig sedan för några månader ned i Stoke Newington, som den tiden låg en halftimmes väg från själfva staden men nu är en därmed direkt sammanhängande förstad, och fick sedan i följd af tillfälligt bröstlidande hos sin lärjunge göra resor till Devonshire samt väst- och sydkusten. Många af hans iakttagelser under det år han vistades här ute äro sådana, att de ännu låta sig tillämpas på den starkt konservativa engelska nationen. Åtskilligt däremot, t. ex. beskrifningen på engelsmännens godtrogna nyfikenhet och deras

utseende »af en behaglig, något trotsig välmåga», passar numera bättre in på den endast i skämttidningarna kvarlefvande, breda John Bull-typen än på den engelska typ, som 1800-talets industrialism faktiskt frambragt: den jäktade affärsmannen med afmagrad gestalt och slö blick. Som alla vakna turister gjorde Geijer i början en massa jämförelser med sitt eget folk och kom till samma resultat som alla andra, att svenskarna i mångt och mycket ha en stor nations anspråk förenade med en liten nations småsinthet. Ehuru han kommit ut med fördomar, tilltalade dock engelmännens solida verklighetssinne honom mycket. Men någon »anglomani» föll han aldrig offer för. Han plågades af den stötande bristen på skönhetssinne — »den metodiska otymplighet, som just tycks vara karaktären af engelskt mod» —, och hans politiska iakttagelser föranledde honom till en profetia, som för närvarande har mer än endast kuriositetens intresse, om den också kanske är väl pessimistisk:

»Så kommer också en gång den dag, jag borde säga den natt, för England, och den har redan begynt inbryta, då af dess frihet allt är borta utom formaliteterna, då engelsmännen skola förlåta en regering sitt förtryck, om de få fritt hämnas på den i avisor och karrikatyrer, tåla hvar och en minister, åt hvilken de fritt få hvissla, inbilla sig ha frihetens ande, för det man lämnat dem självsvåldets språk,

och vara nöjda, att friheten spelar en harlekins roll — — — » Och hans slutomdöme (maj 1810) blir kärft nog:

»Jag älskar ej detta land och skulle för ingen del vilja lefva här, om också rikedom och förbindelser gåfve mig det friaste val. Att studera den äkta engelska karaktären i sin rena, skall jag säga — sin råa oförställdhet och uppriktighet är för en svensk en kur, om ej ett nöje. Att vara patient är i intet afseende roligt.»

Det ligger redan en mogen mans erfarenhet och frihet från fraser i dessa ord, och samma sträfva allvar återfinnes i ett medaljongporträtt af honom själf, som han under englandsvistelsen skickade hem till föräldrarna under försäkran, att hans omgifning fann det mycket likt. Äfven hans handstil får under denna resa sin fulla utbildning och har redan nu samma kynne, som den sedan under hela lifvet i hufvudsak bibehöll. Då han återvände till hemlandet hösten 1810 såsom nyutnämnd docent i historia i Uppsala, är hans egentliga utvecklingsperiod, mottaglighetens tid, förbi, och produktiviteten tager sin början.

3. Geijer som nyromantiker.

Synnerligen hoppfull var Geijer dock ej, när han kom hem från England, tvärtom nedstämd och missnöjd med sig själf, och det var först sedan han fått försöka sina långsamt förvärfvade krafter, som jämvikten fullt återställdes. Det blef åter en prisfråga i Svenska akademien, som räddade honom: *»Hvilka fördelar kunna vid människors moraliska uppfostran dragas af deras inbillningsgåfva?»* Han skref svaret på fjorton dagar hos en god vän och hann ej ens renskrifva konceptet före inlämningen, men som det ofta händer med raskt skrifna arbeten — det låg något af ingifvelsens glöd däröfver, eller som Geijer själf uttryckt det, »en kraft, som begynner känna sig och däraf har sin glädje». Resultatet blef för andra gången akademiens stora guldmedalj — förvånande nog, då skriften gick alldeles stick i stäf mot de akademiska åsikterna; man har rent af träffande liknat den vid den trojanska trähästen, som förde stridsmän in i motståndarnas egen borg.

Redan inledningen uttalade, om än med taggarna inlindade i bomull, en kritik mot den häfdvunna

akademiska vältalighet, som förra gången skaffat honom priset. Allmänheten, säger Geijer, är van vid att »ledas öfver rosor» i de akademiska täflingsskrifterna, äfven när det gäller vetenskapliga undersökningar. »Men hvar och en grund bär ej blommor, och att, där naturen ej medgifvit dem, ditsätta konstens, ger blott ett sken af fruktbarhet, som ej varar sin dag ut och snart visar ögat blott ödslighet och förvirring.» Själf eftersträfvar han ingen annan vältalighet än »klarhet i begrepp och renhet i språk». »Sanningen är min gudomlighet, och om hon unnat mig, den ovärdigaste af hennes dyrkare, en blick af sitt rena väsende, så bör jag ej våga att belasta henne med prydnader, som hon ej behöfver.»

Sällan har väl den akademiska stilen blifvit så illa tilltygad med sina egna vapen som här. Afhandlingen blef också inledningen lik, den var i själfva verket en protest mot »upplysningens» enbart på den praktiska nyttan grundade uppfostringsprinciper. Geijer bevisar, att inbillningskraften ingalunda är inskränkt till poesiens område utan att alla öfriga förmögenheter äro inneslutna däri liksom i ett frö och att den i hög grad bestämmer våra handlingar, ja till och med vår religiösa ståndpunkt. Han kräfver därför en uppfostran, som utvecklar i stället för att döda fantasien hos barnet, eftersom hufvudsaken i uppfostran är en

självständig personlighets harmoniska utbildande eller, såsom han själf uttrycker det, »att den unga människan må blifva ett uttryck, så kraftigt och fullständigt som möjligt, af allt hvad hon genom naturen var ämnad att vara». Man möter här reminiscenser från Rousseau, Kant, Schiller och framför allt Schelling men på ett originellt sätt framställda.

Den lilla skriften blef dock endast ett led i en rad af stormlöpningar mot »upplysningen», sedd från olika synpunkter.

Den skärpa, hvarmed Geijer här uppträder, är ännu mera tillspetsad i de skrifter, hvarmed han följande år liksom kompletterar den förra — *Om falsk och sann upplysning med afseende på religionen*, samt den därmed närbesläktade uppsatsen *Om historien och dess förhållande till religionen*. I dessa skrifter framlägger Geijer resultatet af den strid mellan gammal och ny lifsåskådning, som så länge jäst inom honom, och här finner man ock i polemisk form hela det nyromantiska programmet, d. v. s. idéströmningarna under den på napoleonskrigen följande reaktionsperioden 1815—30. Upplysningen hade varit torrt förnuftig — här predikas känslans och fantasiens rätt; den hade varit abstrakt och osann i sin ensidiga sträfvan att söka framkonstruera »människan i allmänhet» — här framhölls den konkreta, individuella personligheten, som endast af »det historiska sinnet» kan uppfattas i sin fulla

verklighet; den hade i religiöst afseende varit okristlig, men Geijer bereder sig till dessa skrifter med bibeln och Luther, och resultatet blir, att det är kristlig lifsåskådning han framlägger — detta rent af i strid med den eljest så högt beundrade Schillers deistiska ståndpunkt. Upplysningen hade varit en populär åskådning, som endast sökte den praktiska nyttan, men Geijer slår här — af förklarlig reaktion — öfver till det mest suveränt lärdomsaristokratiska åskådningssätt, som t. ex. när det gäller kemien framhåller, att vetenskapen icke söker »den eller den blandningen, äfven om den för godt köp kunde uttränga indigo», utan »naturens eviga lagar», hvilka icke i matnyttiga småbitar kunde utdelas åt allmänheten utan måste förbehållas åt vetenskapsmän. Att befordra upplysning blir sålunda, enligt Geijers mening, ej att popularisera vetenskapen, utan att befrämja vetenskapen själf »i högsta möjliga stränghet och renhet». Därför inser han icke heller nyttan af en vidsträcktare folkundervisning än den, som meddelar innanläsning och kristendomskunskap.

Frånsedt denna för öfrigt mycket naturliga reaktion mot den föregående tiden, som ansåg, att upplysning i och för sig gjorde människan ädlare till karaktären, innehåller särskildt den lilla skriften »Om falsk och sann upplysning», trots sin egenskap af tillfällighetsskrift, åtskilligt, som äfven med vår tids ögon sedt är både läsvärdt och roligt. Vi

undra icke på att nyromantikerna voro belåtna åt att se sina egna innersta tankar framlagda och att Hammarsköld (17 nov. 1811) kallar den lilla skriften »ett sådant mästerstycke, att om vår tryckfrihet icke skulle ha skänkt oss mera än denna skrift, hade vi dock skäl att välsigna den som den största välgärning». I det blodigaste hån drifver Geijer med den stackars upplysningsfilosofien, som hade så mycket att anmärka på forna tiders stora män, eftersom »det fanns säkra spår på att somliga trott på andar och på djäfvulens existens», och som »tviflade på allt, utan att det föll den in någonsin att tvifla på sin egen ofelbarhet och sundhet». »Se, det befanns plötsligen, att världen i årtusenden trott på idel orimligheter, och det adertonde seklets människor stodo förundrade upp och berättade denna nyhet för hvarannan. Och det hade vi först sett, tänkte man. Och således äro vi visare än de allesamman, tänkte man sedan.» När Geijer därpå i Schleiermachers anda beskrifver upplysningens urvattnade religiositet, den som kyrkohistorien döpt till »rationalism» med dess, som han säger, »städade, prunkande predikningar, som hunnit själfva det odrägliga idealet af vidrighet — den plattaste platthet i tanke, den svulstigaste svulst i uttryck», då tillägger han: »Jag känner, att det är tid att sluta. Ty jag har nu kommit till det, som stundom varit samtida med mina egna öron.» Och läsaren tänker härvid

ovillkorligen på den tid, då, tio år förut, författaren själf njutit af »att höra Herrens ord så förkunnadt», och förstår just därför desto bättre hur »denna häftiga, ungdomliga skrift», som Geijer själf på gamla dagar kallade den, kunnat bli så personlig och så full af harm som den är.

Det är samma förargelse öfver att man varit dum och låtit lura sig, hvilken man vid 30 års ålder icke sällan riktar mot de lifsåskådningar man omfattade och de personer man beundrade vid tjugu år i stället för att rikta den mot det egna jaget, som först genom skadan kunnat lära sig vishet. Det är den mognade Geijers vidräkning med sin tidigare ungdom, af hvars beundrade författare han icke kännes vid mer än en — och just den, som egentligen kan kallas nyromantikens fader, han »som var ett högre väsende», som besvärade upplysningsmännen och »som de ej begrepo». Redan i sin första programskrift hade Geijer sagt ut sin beundran för Rousseau, då han säger, att uppfostrans grundsatser i dennes skrifter »äro lagda för dagen med så mycken klarhet, kraft och ovedersäglig sanning, att blott en inrotad fördom kan bestrida dem».

Men blef den lilla broschyren än till innehållet ett slags fälttecken för den inbrytande nya tiden och röjer därigenom en författare af rang, så förråder dock stridssättet mycket af ungdomlig omogenhet och öfvermod. Man igenkänner ge-

nast det unga snillet, som ogeneradt intar högsätet i andens värld, när han så bestämdt försäkrar, att »ovanliga naturgåfvor alltid finna sin plats» och att »hvad man rätt föresätter sig, däri misslyckas man ej gärna». Eller hvad säges om den naiva utmaningen till hela den rationalistiska världsåskådningen och upplysningsfilosofien: »Jag torde en annan gång vidare stå till deras tjänst. Emot dem är nu ej svårt att finna goda vapen, och jag känner rätt väl, att jag förstår föra dem!»

Det är inte utan, att man en smula tänker på ordspråket om rep i hängd mans hus, när man hör honom utbreda sig öfver upplysningens själftillräcklighet, och man håller med en författare, som säger, att Geijer här »glömmer det goda, det vackra och minnesvärda, som äfven dess bildning skänkte mänskligheten, skatter, på hvilka vi ännu lefva och bygga vidare».

I den sista lilla skriften, »Historien och dess förhållande till religionen», finner man icke heller samma friskhet som i den förra. Dess egentliga betydelse är, att den framlagt Kants uppfattning af att friheten är historiens grundval. Människans vilja går ut på befordrandet af hennes frihet. Samhället är en organism af sådana drifter och viljor, och utvecklingen skall lära människan, att hon äger en frihet. Hennes personlighet skall kallas till lif.

Men detta högfilosofiska och abstrakta innehåll framträder i en form, som delvis är tung och svårläst. Vår tid går nog för öfrigt icke in på förf:s åsikt, att historien är ett mellanting mellan vetenskap och konst och att historieskrifvaren lika mycket hör till filosofernas klass som till skalders och konstnärers. Och när man läser Geijers redogörelse för den kristna trosläran och efteråt hör honom triumferande utbrista: »Sådana äro religionens eviga grundsanningar, fattade af den fromma enfalden i saliggörande tro, men klara för en filosofi, som höjer sig öfver mullvadsvisdom och har fått mod och kraft att bemäktiga sig lefvande Guds ord» — så tänker man på 1800-talets långa kamp mellan filosofi och kristendom och erinrar sig kanske med ett vemodigt leende ett annat gammalt ordspråk, som säger, att man icke skall ropa hej, förrän man är öfver bäcken. Tydligen har Geijer själf trettio år senare tänkt på samma sätt, då han säger, att hans filosofi här »firade i första ruset af sin förtjusning — något för tidigt, vi medgifva det — sin försoning med både natur och uppenbarelse och var endast polemisk mot de forna trängre åsikter, öfver hvilkas synpunkter man numera ansåg sig för alltid höjd».

I våra dagar ha de tre afhandlingarna också sitt största intresse såsom märkesstenar i Geijers utveckling, såsom bärare af jäsande tankar, dem han

måste »skrifva ifrån sig» för att kunna gå vidare. Det för eftervärlden betydelsefullaste i hans produktion från denna tid ligger icke i hans polemiska prosaskrifter utan i hans poesi och hans historiska uppsatser. Först där framträder också självständig den nya, positiva insats Geijer hade att skänka den svenska romantiken, nämligen det fosterländska draget.

* * *

Det var ju klart, att Geijer under sitt obarmhärtiga sönderplockande af upplysningsfilosofien minst af allt skulle kunna lida dess kosmopolitiska färgton, som på det närmaste sammanhängde med bristen på historiskt sinne, d. v. s. förmågan att döma allt efter sin tid. På 1700-talet hade man ansett, att historien var till för att gifva nyttiga lärdomar för det praktiska lifvet, och därför omkonstruerat flydda tiders personligheter till lämpligt åskådningsmaterial vid upplysningsfilosofiens lektioner. Enligt 1700-talets historieuppfattning blifva de katolska prästerna medvetna bedragare, skolastiken endast »ett mörkt gräl», Oden var »Sigge Fridulfsson», en förnuftig statsgrundare och sedelärare. Det blef nu i stället 1800-talets sak att uppvisa naturmakternas öfvergång i folkföreställningen till mytologiska personligheter och att framhålla, hurusom den katolska trosläran i all sin van-

ställning dock räddat kristendomens sanningar inom ruinerna af antikens filosofi.

Så började man studera historia för dess egen skull, för utrönande af det inre sambandet mellan händelserna, för uppvisandet af orsakerna till samhällets nuvarande tillstånd. Och sålunda vaknade verklighetssinnet, vördnaden för både det förflutna och det varande, blicken för olikheterna människorna emellan, blicken för nationalitetens uppgift att, just till gagn för det stora hela, utveckla folkkaraktärens egendomligheter. Franska revolutionen och dess arftagare, Napoleon, hade hänsynslöst förtrampat främmande nationaliteter under förevändning att lyckliggöra dem med fransk frihet eller fransk ordning, och de tyska författarne, hvilkas fosterlandskänsla på denna tid knappast vaknat, hade mestadels sjungit lofsånger öfver sin förtryckare och kysst den hand, som hvilade så tung öfver de tyska staterna. På denna tid var det modernt att anse sig intet fosterland ha; man yfdes i stället öfver att vara »världsborgare» och arbetade, som det hette, för mänsklighetens väl: fosterlandskärlek ansågs liktydig med hat till andra folk. Det behöfdes alla de svårlärda läxor Napoleon gaf folken, innan man förstod, att den franska kosmopolitismen å sin sida med allt sitt vackra tal om världsborgardöme endast innebar de andra nationaliteternas uppgående i den franska staten. Sällan ha illusionerna varit så rosenröda och

missräkningen så nattsvart som i fråga om de broderskapsförhoppningar den franska revolutionen väckt och sedan krossat.

I askan och spillrorna efter den stora europeiska mordbrand, som napoleonskrigen medförde, hittades dock fosterlandskänslans smycke, som under den allmänna nöden föreföll klarare och mera gnistrande än någonsin förr. De förlamade folken vaknade till nytt lif, och nationalitetsrörelsens våg började gå öfver Europa — man skulle kunna säga med undantag af England, ty i detta land, som hela tiden befunnit sig i hårdnackad kamp mot Napoleon, hade nationalmedvetandet alltid lefvat kvar i sin fulla stolta oåtkomlighet. Från detta land och med intrycken af denna starkt afgränsade nationalitet friska inom sig kom Geijer tillbaka hem, just då Sverige började andas ut efter den allmänna modlösheten under slutet af envåldstiden, då vi fått en frisinnad regeringsform och en ny kronprins, hälsad af de ljusaste förhoppningar såsom den, hvilken skulle gifva oss ersättning för Finlands förlust. Så stark hade krisen varit, att samtiden själf var i stånd att resa märkesstenen mellan två tidehvarf och säga: »Här går gränsen». Man var fullt medveten om att man genomlefde »historiska ögonblick», man sökte känna tiden på pulsen och fann, att den slog med febril hastighet.

När Geijer återkom från England, låg den svensk-nationella samhörighetstanken och grodde i alla sinnen, och en yttring däraf blef också den förening, som med ens gaf ett verksamhetsområde åt Geijers nationella idéer. Det var Götiska förbundet (1811), hvilket i likhet med många andra sällskap från denna tid troligen skulle ha gått spårlöst förbi, därest icke Geijer blifvit dess litteräre ledare. Det var han, som bestod det väsentliga innehållet; formen åter gafs af den ideellt anlagde enstöringen Jakob Adlerbeth, ende son till Gudmund Göran Adlerbeth och, som man kallat honom, »en torr fantast», mindre begåfvad än fadern men med oinskränkt hängifvenhet för hvad hans känsla omfattade, främst det förbund hvars organisatör han blef och som af honom var ämnadt att åstadkomma framför allt en moralisk omdaning af svenska folket. Det ligger någonting rörande naivt i hans orubbliga tro på betydelsen af denna förening, äfven sedan den spelat ut sin roll. Man påminnes ovillkorligen om det gamla ordet »gardet dör, men det ger sig icke», när man finner honom fortsätta med stämmorna, äfven sedan han icke hade mer än en enda förbundsbroder att tåga kring bordet med under afsjungande af förbundssången, »Göterna fordomdags drucko ur horn». När förbundet faktiskt upplöstes, tröstade sig Adlerbeth med att det ej upphörde utan hvilade, och han dog, 1844, utan att ha uppgifvit hoppet om

att dess verksamhet kunde återupptagas en gång. Det är hans eget ideal af en man, som finnes återgifvet i förbundets stadgar, där det bland annat heter, att medlemmarne skola ägna sig åt upplifvandet af de gamla göters »frihetsanda, mannamod och redliga sinne» samt att deras väsende skall vara enkelt och oförställdt, deras fosterlandskärlek oskrymtad, deras plikter självförsakelse och verksamt nit för allmänt väl, särskildt yttrande sig i forskning »i de gamle göters sagor och häfder».

Det var, som vi se, ett ideal, som egentligen går tillbaka till storhetstidens vördnad för våra fornåldershäfder. Götiska förbundet har också faktiskt återknutit den genom upplysningen afbrutna förbindelsen med 1600-talets rudbeckianism. Många namn, som i konst och vetenskap, saga och sång gjort Sverige heder, finna vi också småningom i förbundets matrikel, såsom Tegnér och Nicander, Byström och Fogelberg, Agardh och Afzelius. Bland de elfva »stamgöterna», alla utom Adlerbeth utgångna från Värmland, liksom fosforisternas förnämsta män kommo från Östergötland, hittar man dock endast *ett* namn med verkligt litterär klang — Erik Gustaf Geijer. Att hans bror Karl Fredrik, nu bosatt i Stockholm, och hans vän Ludvig Heijkensköld, numera kapten, skulle vara med bland förbundets grundare, är ju endast helt naturligt. Det hela var, såsom man också påpekat, mera ett »Värmlands-

gille» än ett litterärt sällskap, och minst af allt har det bildat någon litterär »skola».

Den 16 februari 1811 hade förbundet grundats. Geijer skrifver därom till sin fästmö enkelt nog och utan att, som det tyckes, vid saken lägga någon större vikt: »Vi ha inrättat oss till ett sällskap, som träffas nästan dagligen. Vi prata, röka och läsa götiska kämpasagor tillsammans. Vi kalla äfven hvarannan vid götiska namn.» Och han säger sedan, att han icke längre var kär i henne utan i valkyrior och sköldmör, att han med kamraterna företager vikingafärder till en källare och att han skrifver verser, fulla af dråpslag och mord. Själf hette han numera, då bröderna också måste taga sig »götiska» namn, Einar Tambaskälfver och undertecknade sig också Einar i bref till de öfriga medlemmarne.

De hemska verser öfver hvilka Geijer här skämtar, de höra nu till dem, som svenska skolbarn tidigast få lära sig icke bara att läsa upp i skolan utan också att hålla af, hvilka båda ting icke just alltid torde sammanfalla med hvarandra. Det var Vikingen, Den siste skalden och Den siste kämpen, hvilka nu tillsammans med en del syskon af likartad beskaffenhet och föregådda af den ståtliga inledningssången Manhem, till en god del fyllde första häftet af förbundets tidskrift, *Iduna*.

Att denna tidskrift någonsin kommit till, det var Geijers förtjänst, liksom han också försett den

med det både till kvalitet och kvantitet mest betydande af dess innehåll. Inalles utkommo tio häften,* innan den 1824 upphörde, och vid den tiden var Geijers ryktbarhet både som skald och kännare af den nordiska forntiden fullt befästad. Iduna är både den geijerska diktens och den geijerska historieskrifningens första bärare, och här finner man ej längre, såsom i hans hittills nämnda afhandlingar, hufvudsakligen kritik öfver föråldrade lifsåskådningar och smakriktningar, utan här har han själf någonting positivt nytt eller, om man så vill, någonting mycket gammalt att sätta i den då för tiden icke gamla utan enbart gammalmodiga »upplysningens» ställe. Detta gamla och dock nya är den starka, innerliga fosterlandskärlek, som sedan alltjämt förblef den bärande kraften i Geijers hela lifsgärning och som gjort honom till den mest typiskt svenske bland våra klassiska författare. Denna fosterlandskärlek, som kom honom att med vördnad omfatta allt verkligt, allt faktiskt i svensk odling och svenskt samhällslif, den riktade sig nu med förkärlek på Sveriges historiska traditioner, och detta ledde honom i början in på en starkt konservativ riktning.

I fosterlandskärleken ligger alltid ett bevarande element, en känsla af vördnad för fosterlandets

* Ett elfte häfte med Geijers skildring af förbundets verksamhet utkom 1845.

förhandenvarande egendomligheter och gifna förhållanden, sedda i ljuset af det egna folkets historia. Men hos Geijer skärptes denna konservatism och denna känsla för traditionens helgd ytterligare genom hans starka lokalpatriotism och hans varma släktkärlek. Det är ingen tillfällighet, som gör, att den samhällsklass, där dessa båda egenskaper på grund af samhörigheten med torfvan äro starkast utvecklade, nämligen bondeklassen, alltid representerar de konservativa intressena. Det är icke sagdt, att man blir varmare fosterlandsvän, därför att man är god lokalpatriot och lycklig familjemänniska, men fosterlandskärleken får därigenom gärna en konservativ prägel.

Geijer hade sålunda alla förutsättningar att blifva en kraftig befrämjare af den konservatism, som, hand i hand med den nationella reaktionen, då för tiden af helt naturliga skäl måste genomtåga de af revolutionen hänsynslöst handterade länderna. Konservatismen var emellertid intet annat än det politiska och religiösa uttrycket för samma mot upplysningen riktade reaktion, som inom vitterhet och konst plägar kallas nyromantik i inskränkt bemärkelse eller i Sverige »fosforism». Dessa trenne tidsströmningar, nationalitetssträfvandet, den politiska och religiösa konservatismen och nyromantiken — eller med ett allt detta sammanfattande ord: den *romantiska åskådningen*, var det ock, som tryckte

prägeln på hvad man med ett mindre riktigt uttryck plägat kalla den heliga alliansens tid, de femton åren närmast före julirevolutionen 1830.

Hos Geijer sammansmälta dessa tre strömningar till en ovanligt harmonisk och personlig enhet, hvilket gör honom representativ för det bästa tiden hade att gifva. Att den politiska reaktionen slutligen i utlandet skulle öfvergå till ett folkförtryck, som äfven i Sverige skulle få sina små efterdyningar i form af pressförföljelse och allmänt missnöje, och att nationalitetsidéen en gång skulle få vika för en »imperialism» värre än Napoleons, emedan den har mera guld till sitt förfogande — det var saker, som icke många vid denna tid förutsågo; allra minst gjorde Geijer det, så som han nu trodde på det välsignelsebringande i de nya idealen.

* * *

I själfva verket äro de olika sidorna af den nya lifsåskådningen så nära förbundna med hvarandra, att de ock, som sagdt, tillsammantagna kunna betecknas med uttrycket »*romantik*». »Idealism» var däremot det namn, hvarmed den unga riktningens banerförare i Sverige — af hvilka Atterbom är den främste på det estetiska området och Geijer på det politiska — själfva brukade beteckna sin åskådning, den åskådning som betraktade tillvarons kärna som »oändlighet och under».

Redan Geijers så högt beundrade lärare, Höjer, hade, som man påpekat, fortsatt »både Thorilds och Ehrensvärds kamp för en renare smak, för en estetik, enligt hvilken det sköna hvarken har något moraliskt eller något allmännyttigt mål utan är sitt eget ändamål. Konstens högsta uttryck blir det patetiska, det sublima, stora lidelser och djupa känslor. Schiller och Shakespeare upphöjas på bekostnad af Corneille och Racine, och snillet dyrkas som en gudomlig ingifvelse.» Detta var just romantikens estetiska sida, den åskådning som snart i »den nya skolans» gestalt kom att kullkasta den fransk-klassiska smaken i Sverige, i Rousseaus anda predikande känslans och den harmoniskt utvecklade personlighetens rätt gentemot de synpunkter, som ensidigt grundade sig på det praktiska förnuftet. »Här ligger det djupaste», säger en yngre vetenskapsman: »tidens gubbmask med det ödsliga och förvittrade voltairelöjet omdanas till ett rosigt barnanlete, som ånyo ser tillvaron med barnets oskuldsblick — hvarje intryck är friskt, lifvets träd skjuter åter gröna skott, det klingar mellan dess grenar, och det står en doft af vår, en glans af morgon omkring det.»*

»Genom 'idealismen', hvars fulländning de sågo i Schellings tänkande, blef för de unga tillvarons döda mekanism äfven poesi. Poesi! Man skall för-

* Fr. Vetterlund: Atterboms sagospel Fågel Blå.

stå hvad ordet här innebär: icke en mer eller mindre likgiltig försköning, en fantasiens angenäma barnlek. Nej, världen som poesi, det var uppenbarelsen i skönhet af tillvarons osynliga kärna. Poesien, det var ej dikt, uppdiktning i banal mening, det var tvärtom den verkligaste verkligheten, var som Atterbom säger 'den egentliga naturen, materiens lif och mönster'.

En besjälad natur! En besjälad tillvaro! Ur denna stora totalsyn öste de unga sin entusiasm. För oss, som vuxit upp med seklets romantiska kultur i blodet, är allt detta självklart; för somliga ibland oss har det blifvit ord och torkade blommor. Men för Atterboms unga släktled, ur hvars själs trånad och föryngringskraft idealismen framdanats efter det adertonde århundradets bankrutt — för detta släktled blef det en lifvets källa. — — — —

Man har naturligtvis haft rätt, då man talat om dessa poems 'dunkel' och konstnärliga brister, hur tarfligt förstående man än vanligen bestått deras positiva värde och hur skolmästerligt kriarättande den måttstock varit, som man då brukat. — — — De kunna liknas vid ett dimmigt haf i gryningen. Men Auroras rosor *äro* dock strödda däröfver, hafvet sjunger verkliga oändlighetsvisor, och all denna poesi har så mycket af 'det unga lifvet', 'det unga ljuset', 'den unga fantasien', att den trots sin marinism och sin ofärdiga form ännu för oss äger helt

annat poetiskt näringsvärde än tidens förbrukade 'korrekta poesi'.» — — — — — — — — — —

På detta sätt, och tvifvelsutan med rätta, är det, som den af våra fäder från 1800-talets midt så förkättrade »fosforismen» af den yngsta litteraturhistorien numera bedömes.

Med den allt utom opartiska fientlighet mot Atterbom och »nya skolan», som förut behärskat vår svenska litteraturhistoria, är det naturligt, att man med all makt sökt rädda en så populär och nationell författare som Geijer från sammankopplingen med dessa halftyska publikaner och öfver hufvud från misstanken att ha varit romantiker. Skada blott, att denna möda i stort sedt varit förgäfves. Geijer står, för att begagna hans egna ord om en annan sak, icke »halft eller fjärdedels» utan helt som de nya strömningarnas representant. Det må vara, att han kanske lärt mera af Goethe och Schiller, af Oehlenschläger och Walter Scott än af den tyska nyromantikens skalder, men af dess filosofiska läror har han helt varit genomträngd, och Schelling, som också var Atterboms läromästare, har påverkat hans lifsåskådning vida starkare och varaktigare än Schiller. Före bekantskapen med Atterbom har han visserligen uttryckt sig föraktligt om fosforisternas »tyska fraser», men från 1813 fram emot 1830 är Geijer verkligen i allt väsentligt nyromantiker, så god som någon annan, om ock-

så »en man med hans stolta själfhärskarlater icke direkt ville låta mönstra in sig i Atterboms regemente»* och han för öfrigt af sina historiska arbeten hindrades att deltaga i fosforisternas litterära fejder. Svenska akademien hade härvidlag i alla fall en riktig instinkt, då den redan tidigt ansåg Geijer »såsom anförare för hela nya sekten», enligt hvad han själf säger. Faktum var, att Geijer var en flitig medarbetare både i Svensk litteraturtidning och i Atterboms Poetisk kalender, där bland annat sådana pärlor som Kolargossen och Narvamarschen först stått intagna. Och Atterbom och Hammarsköld bidrogo i sin ordning till Iduna, som af dem hälsades med förtjusning — helt naturligt, då ju en nationell strömning, påverkad af Eddasångerna och Ossian, äfven i deras själars hemland, Tyskland, hörde till nyromantikens program. Redan före Götiska förbundets stiftande hade Atterbom, såsom Schück påpekar, i Fosforos publicerat sin »fornnordiska» dikt Skaldarmal, och ungefär samtidigt med Geijers och Afzelii upplaga af de svenska folkvisorna (1814—1816) utgaf Atterbom en liknande samling, »Nordmannaharpan».

Geijer och Atterbom hade 1813 blifvit förtroliga vänner, och Geijer har i sitt *företal till den förstnämnda folkvisesamlingen* tydligt uttalat sin beundran för den yngre vännen, då han profeterar,

* Schück: Ur gamla papper 1904: »Den götiska skolan.»

att han, »oaktadt allt hvad man nu skriker emot honom, en gång gör sitt fädernesland heder». Omisskännligt röjer sig här också nyromantikern i Geijers tal om poesien såsom »det undransvärdaste i människans natur», emedan den är uttryck för både religion och filosofi. Det är i själfva verket Geijers estetiska program vi här läsa. Och om vi i våra dagar knappast finna några nyheter i företalets utredning af poesiens historia och särskildt af folkvisans betydelse såsom ursprunget till och pånyttfödaren af den moderna konstpoesien, så beror detta delvis på att vi så länge lefvat på dessa tankar. Hans framställning af folkvisans sammanhang med den nordiska naturen och hans upptäckt af omkvädets betydelse ha dock ännu sitt värde; att han icke uppfattade folkvisans karaktär af riddardikt, var på forskningens dåvarande ståndpunkt endast helt naturligt. Geijers arbete med denna folkviseupplaga har för öfrigt icke inskränkt sig till blotta företalet; han har äfven tjänstgjort som poetiskt och framför allt musikaliskt »smakråd» vid insamlandet och därvid också bidragit med åtminstone de flesta bland de värmländska visorna.

Äfven en annan längre prosaartikel af Geijer torde i detta sammanhang böra nämnas. Det är hans berömda uppsats i Iduna för 1817, *Betraktelser i afseende på de nordiska myternas användande i skön konst,* som så klart visar, att han aldrig offrade

sitt sunda verklighetssinne för en princip, om den också stod honom så nära som nationalitetsidéen, och att han trots sin egenskap af nyromantiker icke delade själsfrändernas öfvertygelse om nödvändigheten för poesien af en mytologi. Artikeln är tydligen påverkad af de stora tyska konstkännarne Herder och Winckelmann, dem Geijer dock begagnar på ett originellt sätt, och om den också inte är alldeles fri från effektsökeri och fraser, hör den i alla fall till de mera betydande artiklar han skrifvit. Uppsatsen, som bland annat hade till följd, att Ling utträdde ur Götiska förbundet, harmsen öfver att Geijer, såsom han ansåg, underskattat den nordiska mytologiens betydelse,* utgör egentligen en lugnt skrifven varning för öfverdrifter i användningen af denna mytologi inom konsten och poesien. Han framhöll faran af att råka in på det sökta och onaturliga vid upplifvandet af en för längesedan försvunnen gudavärld, som icke gärna kunde bli annat än en förklädnad för modernare idéer. Han påpekade också, att det härvid föga kom an på namnen, ty ett skaldestycke blefve icke nordiskt, därför att man där talade om Tyr och Freja i stället för om Mars och Venus; här som annorstädes berodde allt på anden och intet på bokstafven. Han ansåg det emellertid ännu svårare för konsten än för dikten att begagna den nordiska mytologien, eftersom den-

* Jfr Den svenska odlingens stormän V, s. 80 f.

na, i olikhet med den grekiska gudaläran, mera är präglad af strid än af harmoni och mera är till för tanken än för ögat, har mera innehållsdjup än färg- och bildrikedom. Hur t. ex. kunna åskådliggöra sådana saker som Odens enögdhet och hans åttafotade häst? Geijers slutsats blef, att han hänvisade skalden och konstnären till den nordiska hjältesagan såsom erbjudande mänskligt stoff i stället för till gudalärans abstraktioner. Dock ansåg han det lättare för skalden och målaren än för skulptören att åskådliggöra den nordiska myten.

Geijers artikel var närmast föranledd af en penninggåfva, som Götiska förbundet samma år erhållit af en anonym konstälskare och som var afsedd till prisutdelning åt svenska eller norska konstnärer, som hämtat sina ämnen från den nordiska mytologien. Frågan var sålunda i hög grad aktuell, och Geijers artikel framkallade också en för dåtiden förvånande mängd af tidningsartiklar och broschyrer. Konsttäflingen inom Götiska förbundet åter gaf bland annat upphofvet till Fogelbergs Oden, Tor och Frej, hvilka — den sistnämnde dock förvandlad till Balder — numera ha sin plats i uppgången till Nationalmuseum.

Den svenska konstens och poesiens utveckling efter denna tid har dock på det hela taget gifvit Geijer rätt. Fogelbergs skulpturarbeten och Winges taflor äro hittills de enda betydelsefullare

försöken af svenska konstnärer att omsätta nordisk mytologi i bildande konst, och dessa försök ha icke lyckats bilda skola; ännu mindre ha de ådagalagt möjligheten för den nordiska fornvärlden att inom konsten täfla med vare sig antiken eller den moderna samtiden. Hvad åter poesien beträffar, så har Ling genom sitt våldsamma försök att intvinga den döda asavärlden i den moderna poesiens form endast uppnått det jättelika, skrufvade och onjutbara. Att Tegnér däremot slog igenom med Fritiofs saga, berodde icke på att den är så äkta nordisk, ty dess skönhet ligger fastmer i det romantiska men föga tidstrogna elementet i dikten. Geijer hade rätt, när han helt enkelt betonade, att den europeiska bildningen var en produkt af två stora massor af tradition, den grekisk-romerska och den germanska, antikens och medeltidens, det klassiska och det romantiska, bägge för djupt inväxta i hela det europeiska lifvet för att det ena elementet skulle kunna uttränga det andra, hvarför ock den nya bildningen endast genom en förnyad förening emellan bägge kan uppstå.

Geijer har själf i sin poesi bevisat sanningen af dessa ord, om också den romantiska strömningen, som vi sett, är den starkaste i hans diktning. Dess germanska innerlighet, dess förkärlek för folkvisans lyrik och för sydländska versmått är det, som företrädesvis präglar Geijers skaldskap. Hans sunda

realism räddade honom lyckligtvis på samma gång från den nyromantiska dimmigheten och svulsten.

* * *

Geijers skaldskap kom, har man sagt, som en öfverraskning för honom själf — det är tidshändelserna med deras fosterländska strömning, som framkallat den. Tegnér har en gång yttrat, att i allt hvad Geijer började, framträdde han med ens fullfärdig, och detta är åtminstone hvad poesien beträffar fullt riktigt. Hans diktnings vår- och sommartid blef mycket kort, den varar egentligen endast åren 1811—16; många äro hans dikter icke heller, men de flesta äro fullödiga, d. v. s. de bära spår af att vara nedskrifna i ögonblick, då skalden icke skulle ha kunnat undgå att skrifva. Därför finnas där också endast helt få poemer, som röja någon ingifvelsens afmattning. Då Geijer själf, 1835, när han gaf ut sina skaldestycken, delvis omarbetade, i företalet kallar dem »stycken af en skald, som aldrig blef det helt», så kan eftervärlden endast hvad kvantiteten beträffar, men icke i afseende på kvaliteten, godkänna detta blygsamma omdöme.

Geijers tidigare dikter representera hvarje drag af hans hittills karakteriserade utveckling och själsriktning; hvar och en af dem kan sägas vara typisk för någon särskild sida däraf. Icke ens den gamla skolans högakademiska tonart, som Geijer en gång

i sitt äreminne anslagit, fattas; den framträder tvärtom i inledningssången, »Manhem», så starkt, att gustavianerna kände igen sig och akademiens konservativa tidning, »Allmänna Journalen», tackade Geijer för att han icke kom med några förvillande nyheter i poesiväg utan höll sig till den gamla tidens »redbarhet och tydlighet». Och man förstår detta beröm, när man läser sådana rader som de ofta citerade:

En slaf är den, som usla lustar jaga,
om kedjan aldrig skramlat kring hans fot.
Blott det är dygd att handla och fördraga
med enfald och med kraft och utan knot.

Eller en sådan praktblomma af leopoldsk vältalighet som:

Nej renom det, de forna dygders tempel,
för evigheten rest på denna jord!

Både den tillspetsade formen och innehållets beprisande af upplysningens älskade stoiska dygdeideal skulle likaväl ha kunnat härröra från Kellgren, liksom också redan denne i mångt och mycket förebådar Sveas och Manhems starka fosterländska patos.

Men om enstaka punkter i Geijers diktning tyda på flydda utvecklingsskeden, är det dock ingen fara för att han glömmer sig kvar där. I det af eftervärlden mindre beaktade stycket »Lagen och profeterna», skrifvet under frihetskriget mot Napoleon 1813, finna vi hans vidräkning med revolutionen

och Napoleons tid uttalad i så skarpa ordalag som möjligt.

De löstes upp, de murkna samhällsbanden,
som höllo släkten utan Gud och seder.
Ett pöbelskri om frihet ljöd i landen;
men pöbeln fri, — som förr, blef utan heder.
Han tände an allt helgadt, och kring branden,
tills trött han sjönk, de vilda dansar leder.
Då kom en man, som sade: »Jag förbättrar»
och lade honom sakta uti fjättrar.

Och se, till honom sker en röst med orden:
»Statt upp, o man, att härska och att plåga!»
Och mannen utgick att besitta jorden,
och vägen märks af blod och rån och låga. —
»När är den stora bättringsstunden vorden?»
Så dårar, dem hans arm ej nått, än fråga.
Han lofvar städse, men han städs nedrifver;
och som det varit, så det också blifver.

Och att den nya tiden bryter in i både vitterhet, historia, politik och religion, det säga oss Geijers öfriga dikter tillfyllest. På flerfaldiga sätt finna vi här romantiken representerad, t. ex. i historien om Svegder, sveadrotten, som gick ut att söka Oden den gamle men af en dvärg lockades in i berghällen — ett utslag af samma enkelt och konkret berättande romantik, som vi möta i flera af Goethes och Schillers ballader och äfven hos Oehlenschläger, om också ej på långt när så rik på detaljer som dessa:

Han går och går, hans väg alltmer sig tränger
emellan klippors hvalf och brutna berg.
En bergvägg honom slutligt stigen stänger;
där sitter silfvergrå en gammal dvärg.
Till föttren ner det sida skägget hänger,
likt rimfrost glittrar det i månens färg.
Han sjunger ljufligt genom lugna kvällen:
»Kom, Svegder, Svegder, Oden är i hällen!»

I »Kolargossen», måhända hans vackraste dikt, anslår han till och med folkvisans tonart.

I »Bergsmannen» åter — som i sin ursprungliga form visar starka spår af Goethes »Erlkönig» —, mindre konkret, mindre lättfattlig, finner man icke så litet af den dåtida romantiska filosofiens djupsinniga funderingar öfver »jorden, vår eviga mor», som ensam har lugn att gifva under all äflan och strid i världen:

Där hör jag, hur hennes hjärta slår
i dag som i går,
som för tusende år,
medan mänskolif fly som en suck af smärta.
Den modren älskar, han går till dess barm;
där hvilar han ljufligt, där sitter han varm,
och dör tryckt till hennes hjärta.

Själfva »Vikingen» kan icke sägas vara alldeles fri från Geijers filosoferande.

Karl den tolfte-dikten, där Geijer använder ett af romantikens mest omtyckta versmått, terzinen, är

en det nyvaknade »historiska sinnets» protest mot upplysningens betraktelsesätt af hjältekungen som den pliktförgätne slagskämpen, hvilken gaf sitt land till pris åt sin äfventyrslust:

Nu på min graf de vise sig församla
och tala klokskaps ord och vilja rätta
min ban, för den ej är den platta, gamla.

Likaså är dikten »Gustaf Eriksson» en framställning af »götens» typ för en kung och af det patriarkaliska förhållandet mellan konung och folk, som den politiska reaktionen ansåg för idealet. Denne hänsynslöse omstörtare, som så liten pietet hade för »hvad gammalt och fornt varit hafver», han är här omskapad till en konservatismens härskargestalt af Guds nåde med grå hår och »rättens scepter» uti starka händer. Självfva det tunga versmåttet passar till det tunga, solida innehållet, där tankarna släpa sig fram liksom på järnbeslagna sulor och stanna med en bugning vid hvarje rad:

Då jag dig, fader, tänker,
en helig vördnad sig i bröstet sänker,
jag ville till dig fara
och evig tro och kärlek dig förklara,
ty dig jag hörer till.

Är detta Geijers kungaideal, så har han också i »Odalbonden» sagt oss hvad han anser vara idealet af det nordiska folket, som tyst sköter sin syssla

och lyder öfverheten men vid tinget kan säga ett kraftigt ja eller nej:

> Hvad rätt är ger jag Gud och kung
> och njuter resten fritt.

Detta var ju, som man påpekat, manlighetens ideal gentemot upplysningstidens humanitet och sentimentalitet.

Man finner, att här är samma hopställning af »tronen och altaret», som man möter i den heliga alliansens ryktbara och till sin betydelse så ofta öfverskattade aktstycke — samma kombination, som i katolska länder ledde till ett försök att restaurera katolicismens ruiner såsom lämplig ram kring de dyrkade relikerna af »l'ancien régime». Och dock — hvilken skillnad är det ej mellan denna reaktion och den af Geijer företrädda! Den svenske Geijers vördnad för tronen är intet slafviskt kungasmicker, ty den uppbäres på alla punkter af en ungdomlig fosterlandskärlek, som böjer sig för majestätet endast såsom representerande urgammal germansk folkfrihet och svenska traditioner.* Och Geijers religiositet hade intet af »jesuitism», den var en afläggare af den nyvaknade luterska protestantism, som nu, 300 år sedan Luther uppslagit sina teser

* Jämför Geijers bestämda förkastande af den längstgående reaktionen redan i inledningen till artikeln om De nordiska myterna 1817.

på slottskyrkan i Wittenberg, genomgick de protestantiska länderna som en innerlighetens reaktion gentemot den torra moralism, hvarmed 1700-talets »upplysta» präster predikat ut sina församlingar ur kyrkorna.

Den svenska kyrkan hade visserligen aldrig haft en sådan snusförnuftighetens gyllene tid som den tyska, där man hållit juldagspredikningar om nyttan af stallfodring och påskpredikningar om metoder att uppväcka skendöda, där man från predikstolen undervisat i färgning och blekning, och där man för den vetenskapliga sanningens skull ändrat begynnelsen af Paul Gerhards kända aftonpsalm till

»Nu hvilar *halfva* jorden»,

men upplysningens vältalighet, den ytliga och glittrande äreminnes-stilen, hade dock med Lehnbergs predikningar hållit sitt intåg äfven i våra kyrkor. Denna stämning var lyckligtvis öfvergående, och redan med Wallin, som dock i början själf varit starkt påverkad däraf, kom den religiösa reaktionen, af hvilken 1819 års psalmbok, hans förnämsta verk, är den betydelsefullaste yttringen. Se vi den såsom sådan, såsom utslaget af en öfvergångstid, bemödande sig om att förena upplysningens vårdade form med den nyvaknade religiositetens innerlighet, då känna vi oss mera benägna att beundra

förtjänsterna än att klandra bristerna hos vår nuvarande psalmbok.

Och äfven den skarpaste kritik måste erkänna, att förtjänsterna öfverväga i de åtta psalmer, hvarmed Geijer riktat densamma. Här finnas sådana pärlor af djup och enkel kristendom som n:r 89, »Du bar ditt kors, o Jesu mild», och n:r 105, påskpsalmen »Du segern oss förkunnar» med dess om Runebergs psalmer påminnande enkelhet; här finna vi också skördepsalmen n:r 400 med dess för Geijer så karakteristiska jämförelse mellan skörd och död, utmynnande i en äkta kristlig optimism:

Ty den på dig
förlitar sig,
af död ej rörd,
skall som din skörd
till dina hyddor samlas.

Äfven i dessa andliga sånger hittar man Geijer hel och hållen, Geijer i sin hemkärlek och sin fosterländskhet — med ett ord Geijer i all sin vördnad för människolifvets enklaste, mest osammansatta, mest ur naturen direkt framsprungna yttringar. I den korta tillägnan till föräldrarne säger han om sina psalmer:

Åt eder dessa enkla ljud,
som tala om den milde Gud,
som I mig lärden nämna,

hvars kärlek i mitt unga bröst
blef andad in af eder röst —
åt er vill jag dem lämna.

Och i den sång, som han kallat »Ynglingen» och som icke finns i psalmboken intagen, ger han oss en självbekännelse af helt annat slag än det myckna sönderslitna, som världslitteraturen i den vägen har att bjuda på:

Jag föll: din hand har mig upprättat;
jag stapplade: du var min staf.
— — — — — — — —
Gif lif, gif död, som du det vill:
ditt barn, o Herre, hör dig till!

Han tackar för föräldrarnes ömhet, som lärt honom Guds faderskärlek, han säger sig hittills endast ha fått röna välgärningar, och han tackar äfven för att han är född bland ett folk, på hvilket Gud bevisat sin makt. Både hans religiositet och hans fosterlandskärlek äro sprungna från samma rot, den barnsliga tacksamhetens. Hemkänslan — detta ord taget i allra vidsträcktaste bemärkelse — var hos honom den starkaste af alla känslor. Det är också dessa, om man så vill, naiva drag, som särskildt skilja Geijer som skald från Schiller, hvilken dock så mycket påverkat hans tidigare prosaskrifter.

På tal om Geijers egen poesi bör också nämnas den öfversättning af Shakespeares Macbeth, som un-

der året 1812 sysselsatte honom och hvarigenom han blef den förste Shakespeare-öfversättaren i Sverige, kanske äfven införare af blankversen i vårt språk. Geijers öfversättning har också ställvis blifvit begagnad af Hagberg.

* * *

Egendomligt nog hade Geijer under större delen af denna på litterär produktion så rika tid nödgats sakna ett eget hem och en fast syssla. De sex åren efter hemkomsten från England kännetecknas i yttre afseende af en under rätt många motgångar förd kamp för lefvebrödet. Docenturen i historia i Uppsala, hvartill Geijer våren 1810 kallats af professor Fant, gaf icke bröd, endast några skäligen enkla utsikter till ett framtida lektorat, och för att tills vidare kunna draga sig fram uppehöll han sig först ett år i Stockholm, där han skaffat sig en ny informatorsplats och tjänstgjorde i riksarkivet. När han hösten 1811 slagit sig ned i Uppsala, sysslade han i början med teologi, i hopp om förslagsrum till en prästerlig syssla i Norrköping, där han hade släktingar, som gärna ville hjälpa honom i hans planer att snart få sätta eget bo. Från våra dagars synpunkt äro vi kanske benägna att omildt bedöma dessa världsliga motiv till ett dylikt steg, men dåförtiden fanns ett så nära samband mellan kyrka och universitet, att äfven de s. k. »profana»

lärostolarnas innehafvare vanligen läto prästviga sig för att på äldre dagar få draga sig tillbaka till ett pastorat, där de med mindre trägen tjänstgöring kunde få bättre inkomster. Den högre bildningen i vårt land hade för öfrigt på denna tid ännu en viss färgton af »upplyst» religiositet, och den kyrkliga teologien å sin sida hade icke förblifvit alldeles oberörd af det gångna seklets lifsåskådning; de båda parterna kunde således utan alltför stora samvetsbetänkligheter gå hvarandra till mötes på halfva vägen. Härtill kommer dock, att Geijer, såsom vi funnit af hans psalmer, visst icke saknade den inre kallelse, som man eljest på denna tid tog tämligen lätt.

Orsaken till Geijers återgång till sina forna studier var, att det ändtligen yppade sig utsikter till lediga lärarplatser vid universitetet i hans båda hufvudämnen, historia och filosofi. En missräkning fick han visserligen genomgå år 1812, då han trots Rosensteins löfte om hjälp icke erhöll — troligen på grund af sina romantiska förvillelser — Svenska akademiens gustavianska stipendium, och ett par år senare sökte han förgäfves en filosofisk adjunktur, hvilket var ungefär detsamma som en e. o. professorsplats nu för tiden. Hvarken han själf eller fadern förlorade dock modet. Själf byggde han alltjämt luftslott åt sig och Anna Lisa och var henne tacksam, att hon icke ledsnade vid sin »fattige gosse», »ty att vid trettio års ålder ännu sitta i en

vindskammare och läsa för barn är väl ej afundsvärdt». Känslan af hvad han dugde till gaf honom kraft att vänta, till och med när Anna Lisa tycks ha varit otålig. Han visste, att endast han fick tid på sig, skulle han uträtta något. Den 4 november 1813 skrifver han till sin fästmö: »Min hela natur drar mig åt ett visst håll, nämligen till litterär verksamhet på ett eller annat sätt. Denna böjelse är hos mig alldeles ovillkorlig, och jag må befinna mig i hvad belägenhet som helst, som ålade mig andra plikter, den skall likväl alltid ta öfverhanden och sänka mig tillbaka i mitt nonchalanta drömmeri.» Det var ett slags ursäkt för att han ej bestämdare arbetade för deras gemensamma framtid. Men när fadern dött, 1814, var det ej underligt, om hos modern en smula bekymmer för sonen började framskymta, såsom man finner af den förmaning, hvarmed hon beledsagade en penningskickning vid denna tid: »Hushålla nu med dem, bäste Erik Gustaf; jag vet du slösar visst ej i något, men man måste ändå hafva uträkning uti allt.»

Men nu var också hjälpen nära. Professor Fant var gammal och tog tjänstledighet för att utgifva en historisk urkundssamling, och så fick Geijer från vårterminen (6 mars) 1815 såsom e. o. adjunkt sköta hans föreläsningar i historia, ett uppdrag som gjorde honom tämligen viss om att snart erhålla professuren. Han hade ju ock vid denna tid redan en ganska be-

tydande skriftställarverksamhet att se tillbaka på, om också knappast af historisk beskaffenhet.

Geijer hade, då han 1813 åter vistats i Stockholm, flitigt arbetat i riksarkivet och gjort historiska samlingar äfven på andra håll, dels på frihetstidens historia och dels på Karl X Gustafs, hvilken sistnämnda tid han nu ämnade behandla för att därigenom göra sig färdig för den historiska professuren. Men detta arbete blef aldrig fullbordadt; filosofi, poesi och antagligen också musik togo därtill för mycket hans tid i anspråk.

Utom den lilla magisterafhandlingen »Om medeltidens politiska skaplynne» och den likaledes förut omnämnda, såsom docentprof i latin utgifna skriften »Om stilen hos de romerska historieskrifvarne», hade han endast ett par nya, mera vetenskapliga afhandlingar att komma med. Den ena var en särskild latinsk skrift, hvars titel var *Om förändringarna i Sveriges styrelse från Lodbrokska ättens utslocknande till Folkungarnes välde*; den andra åter var en historisk-geografisk artikel i Iduna om den skandinaviska halfön. Äreminnet öfver Sten Sture hade ju ingen som helst vetenskaplig karaktär och kunde endast som löfte om en kommande verklig historieskrifning äga någon betydelse.

Ser man närmare på Geijers historiska meriter vid denna tid, finner man faktiskt, att de i våra dagar icke skulle anses tillräckliga för ens en doktorsgrad

i ämnet och att de äfven med dåtidens små fordringar icke voro stora nog att skaffa honom afgjordt företräde framför medsökande. Han hade nästan varit bättre utrustad till den filosofiska lärarbefattningen — för hvilken han också (1814) utgifvit ett specimen *Om naturrätten* —, ty förkärleken för detta ämne hade hittills tydligt röjt sig i hans författarskap. Det var ju populärfilosofiska uppsatser han företrädesvis skrifvit, och professorn i filosofi, Grubbe, ansåg, att dessa, ehuru icke strängt vetenskapliga, likväl ådagalagt »ovanliga naturgåfvor» och en »lika grundlig som universell bildning». Grubbes omdöme var härvid desto mera att fästa sig vid, som Geijer i en not till sin förut nämnda uppsats om »historien och dess förhållande till religionen» (1811) företagit sig att angripa Grubbe, hvilken då ännu icke var professor, med en dryg öfversittarton, knappast ursäktlig därigenom att han härvid angrep sin lärare Höjers motståndare. Det var ett barskt anfall på en skrift af Grubbe i ett liknande ämne, och Geijer slutar med de orättvisa orden: »Det vore visserligen öfverflödigt besvär att antasta detta nyssnämnda arbete, om ej dess författare röjt lika mycket anspråk som inrotad medelmåtta. Det är tid, att lärdomsprof till ett för samhället så viktigt ämbete som en läraresyssla i filosofien underkastas en allmännare pröfning.» Då Grubbe härpå gaf ett värdigt och hofsamt svar, förnyade Geijer angreppet i en ton,

där man tydligen igenkänner den obrutna egenkärleken hos en ung akademiker, som ännu icke lärt sig tåla motsägelse. Af Grubbes nobla uppträdande fick han dock en hälsosam läxa, och i den 1816 utkommande andra upplagan af sin skrift uteslöt Geijer också den mot Grubbe riktade noten. I Uppsala hade man afgjordt tagit Grubbes parti, och saken har kanske icke varit utan inverkan på professorernas omdöme om Geijer i anledning af hans ansökan till Fants professur.

Samma år hade nämligen Fant tagit afsked, och Geijer hade förordnats att uppehålla hans hela befattning. Alltsedan Geijer föregående år börjat hålla historiska föreläsningar, hade hans popularitet både bland allmänheten i Uppsala och bland studenterna varit i stadigt stigande. Första terminen började han med 230 och slutade med 280 åhörare, bland hvilka äfven damer förekommo. Lärosalen på Gustavianum räckte ej till, utan flere fingo stå, och detta fastän Geijer föreläste kl. 12—1 middagen, då i allmänhet de flesta föreläsningar höllos. Bland åhörarne befann sig bl. a. en gammal man, som på 1780-talet varit svensk minister i Köpenhamn och som nu vistades i Uppsala såsom handledare för sina där studerande söner, baron Gustaf d'Albedyhll. Han hade alltid varit en man af starka historiska och litterära intressen; på sista tiden hade han till och med varit Fant behjälplig vid utgifvandet af medeltids-

källor. D'Albedyhll säger om dessa Geijers första föreläsningar, att hans undervisning är »högst intressant och sådan, att den väl ännu aldrig blifvit gifven från någon kateder i Sverige». Följande år har han visserligen någon kritik att gifva, såsom då han talar om för många infall och för långa repetitioner och som en sirlig gammal upplysningsaristokrat påstår, att han ibland använder för triviala ord. Men totalomdömet blir dock, att »den särdeles redbare hr Geijer» genom sitt mångsidiga snille ger en ovanlig halt åt sina föreläsningar. Studenterna tyckte som d'Albedyhll och ansågo Geijer självskrifven till professuren, så att Geijer själf vid denna tid kunde skrifva: »Studenterna äro mig till den grad tillgifna, att de säkert med största missnöje toge emot en annan lärare i historia.»

Därmed var dock icke allt afgjordt. Bland Geijers fem medsökande till professuren funnos två, som för honom kunde bli farliga medtäflare; den ene, Tranér, var nämligen en äldre man och framstående latinare, hvilket på den tiden icke betydde så litet äfven i fråga om en professur i historia, och den andre, Lindforss, var redan professor i ämnet i Lund och var Geijer öfverlägsen som historisk författare.

Att Geijer skulle bli utnämnd, var därför icke så säkert, som han själf och hans åhörare tyckas ha föreställt sig. Trots de lysande loford ett par af professorerna gåfvo honom, kom han icke högre än

på andra förslagsrummet, och utgången var tvifvelaktig, ända tills den då tillförordnade universitetskanslern, grefve Brahe, tydligen påverkad af Rosenstein och Adlerbeth, gaf honom sitt förord. Så utnämndes »adjunkten Geijer, med nådigt afseende å hans kända lärdom och förtjänster om den historiska vetenskapen samt det underdåniga förord kanslern honom lämnat», den 12 februari 1817 till professor i historia vid Uppsala universitet. Den 27 mars höll han sin första föreläsning som professor, hvarom d'Albedyhll skrifver följande karakteristiska utgjutelse:

»Gud låte honom länge lefva och alltid så läsa, och det blifvande släktet skall prisa hans verk. Det är en ovanlig man, vår vän Geijer! Denna manliga kraft och denna innerliga ömhet! Denna djupa och tillika ljusa blick, detta säkra och omfattande omdöme, denna vishet och denna oskuld! Och sedan denna ovanliga förening af poesi, musik och tecknekonst hos denna gudarnes gunstling, åt hvilken de gifvit snillet att upptäcka sanningen och allt, som erfordras för densammas utbredande!»

---

4. Amalia von Helvig.

För att tala mindre högtidligt än den gamle f. d. ministern, så är det nog visst, att Geijer vid denna tid hade skäl att känna sig vara en lyckans gunstling. Han var nu icke bara professor, han var sedan den 6 juli 1816 äfven gift och hade eget hem. Och dock, hur ofta händer det icke här i världen, att när vi stå vid våra önskningars mål, njutningen däraf varder oss förnekad. Vi ha längtat i åratal, vi ha slutligen räknat dagar och timmar, men när så det väntade ögonblicket kommer, är vår hand förlamad, så att vi icke kunna gripa glädjebägaren, eller också har drycken på något sätt, kanske genom vår egen skuld, blifvit malörtsblandad. Det sistnämnda blef fallet med Geijer.

Vi ha talat om Geijers ovanligt lyckliga barndom, och vi ha sedan hört honom själf säga, att han föga visste om ungdomens lycka. Dessa ord måste dock, som alla en personlighets omdömen om sin egen utveckling, tagas med en viss urskillning. Först och främst erkänner han ju, att han hvarken kan

klaga öfver svårare förvillelser eller ekonomiska bekymmer och erkänner sig alltså ha gått fri från ett par af studentlifvets värsta skuggsidor. Den svårighet, om hvilken han sedan talar, det ängsliga letandet efter den egna personligheten, har tydligen varit af öfvervägande intellektuell art; det var de egna anlagen, det var tankens själfständighet han sökte. Och knappast var hans ungdomstid förliden, förrän han funnit hvad han sökt; han var ju endast 28 år, då han utgaf den skrift, som inledde hans författarskap och angaf programmet därför en längre tid bortåt. Att han de följande åren känt mycken arbetsglädje, är icke svårt att se på hans skrifter och bref, hvilka denna tid andas både en friskhet och ett öfvermod, egendomlig för den nyvaknade kraften. Att icke heller hans känslolif behöfde svälta midt upp i all denna intellektuella rikedom, därför hade ju också blifvit sörjdt genom en förlofning, som i alla afseenden var ägnad att gifva honom hopp om samma familjelycka, den han tidigare erfarit i sitt eget barndomshem. Han hade sin Anna Lisa, sitt lyckliga föräldrahem, sin beundrande åhörarskara, sin musik och sin starka självkänsla; lifvet låg honom öppet, det sjöd inom honom af lycka och arbetskraft. Själf säger han senare om denna tid:

»Då dugde det att arbeta; då kunde jag skrifva på mina föreläsningar och komponera musik både om

dagen och ett stycke på nätterna och ändå ej vara trött.»

Som vi se, ha vi här återigen samma tafla utan skuggor, som Geijers barndom företer. Men sådana bilder verka gärna lite fadda, och man frågar sig ovillkorligen, om icke för omväxlings skull en smula sorg också skall komma med i hans lefnadshistoria. Sådan människonaturen nu en gång är, hör lidandet med till danandet af en storman; därförutan hade Geijer väl kunnat blifva både professor och medlem af Svenska akademien och likaväl varit en kälkborgarnatur, som slagit sig till ro på redan vunna lagrar och förblifvit ett löfte, som aldrig infriats. Utan motgång hade nu Geijer visserligen icke varit, såsom vi funnit af hans långsamma befordran; men den motgång, som på den ena människan skulle verka tämligen förkrossande, går kanske den andra spårlöst förbi, och detta slags motgång hade aldrig nedslagit Geijers mod. Det gäller därför för lidandet att hitta sitt offers akilleshäl, hvilken icke sällan är just den punkt, som vederbörande själf anser för sin starkaste.

Med Geijer åtminstone var säkerligen det sistnämnda fallet; fanns det något område, som han ansåg för heligt, så var det, såsom vi sett, familjetraditionernas, fanns det några teorier han omfattade, så var det de samhällsbevarande! Själf var han ju en af ledarne för de unga, hvilka åter ville sätta

det gamla, om ock i renad och föryngrad gestalt, i högsätet: den gamla tron i stället för fritänkeriet, den gamla fosterlandskärleken i stället för kosmopolitismen, den gamla sedesträngheten i stället för upplysningens frivolitet. Han afskydde franska revolutionen, kände ingen beundran för Amerikas författning och ogillade till och med 1809 års statshvälfning. Han fördömde Goethes roman »Die Wahlverwandtschaften», emedan personligheterna saknade religiositet! Hvem skulle kunnat drömma om att en sådan man skulle löpa fara att lida skeppsbrott på sin hemlycka just i det ögonblick, då han stod i begrepp att gifta sig med den kvinna han älskat sedan många år tillbaka?

I sju år hade Geijer varit förlofvad, då han mötte en kvinna, som på hans själslif utöfvade ett starkare inflytande, än hans fästmö hittills kunnat göra. Icke som om Anna Lisa Lilljebjörn skulle ha varit en flicka af den sort, »hvaraf det går tretton på dussinet». Uppväxt i ett hem, rikt på både litterära och musikaliska intressen, hade hon åtnjutit en för dåtidens förhållanden mycket god uppfostran, skref en ovanligt redig svenska och var tillräckligt musikaliskt bildad att fullt kunna förstå Geijer i de för hans själslif så utomordentligt betydelsefulla musikintressena. Så har Hæffner efter hennes sång upptecknat flera af de folkvisor, som denna tid utgåfvos. Hennes begåfning var äfven vida öfver me-

delmåttan och hennes själslif vida allvarligare, än hvad man skulle kunnat vänta sig vid hennes unga år.

I början af förlofningen voro teologiska frågor föremål för deras brefväxling. Fästmön hade blifvit orolig för Geijers åsikter, och det är nog mycket tvifvelaktigt, om han med sin dåvarande filosofiska åskådning, betraktande Gud i naturkrafterna och i historien, kunde lugna den enkla nittonåriga flickan, som för öfrigt i slutet af hans första bref får en liten vink om att hon ännu inte just begriper så mycket af dithörande saker. Sambandet mellan religion och kärlek blef honom emellertid allt klarare, och endast ½ år senare skref han till föräldrarne efter en påskgudstjänst i Exeters domkyrka: »Enahanda tro, kärlek och hopp är ändå på en gång det vidsträcktaste och det starkaste band, som sammanhåller människor — det band, af hvilket alla andra få sin styrka. Det finnes intet fäste för den kedja, som förenar människor med hvarandra, om den ej slutligen fäster i himmelen.»

Men de allvarligare intressena synas icke i de förlofvades brefväxling ha förblifvit de förhärskande. Som de flesta män i hans ställning, drog Geijer sig en smula för besväret att djupare inviga sin fästmö i sina intellektuella sysselsättningar och ännu mer för att intränga till grunden af hennes eget själslif. De första tryckta brefven till henne visa oss — äfven om man bortser från tidstonens stereotypa

smekord, »bästa flicka», »älskade flicka» o. s. v., som numera verka hart när en smula stötande — knappast mer än ett erotiskt förhållande af mycket vanlig art. Det är Geijer själf och hans framtidsutsikter, som för honom är det mest betydande, och detta äfven vid en senare tid, när den unga flickans själslif börjar vakna. Visserligen hade det funnits en tid, om hvilken hon själf sagt, att allt inom henne »rörde sig omkring honom, hans böjelser, verksamhet och talanger», men med åren vaknade dock hennes eftertanke, och hennes anteckningar ådagalägga till fullo, hvilka rika möjligheter Geijer låtit ligga obegagnade inom henne, nöjd med att hon endast ville lefva helt för honom. Bittert säger hon senare, att hon aldrig under förlofningstiden af honom hört »ett klokt eller undervisande ord» och att han endast hade smekningar att trösta henne med, när hon klagade häröfver. Att hon själf hade behöft något annat och mera, kände hon väl, men knappast anade hon, att icke heller han hade nog i henne. Uppvaknandet blef smärtsamt nog. Vi låta Geijers hustru med sina enkla, ödmjuka ord själf berätta därom:

»En dag strax före bröllopet åtog jag mig enligt hans begäran under hans frånvaro i grannskapet med min far det kära bestyret att iordninglägga hans saker i det rummet vi båda skulle bebo. Då jag skulle rangera hans papper, föll mig en stor röd plånbok i händerna, innehållande bref och biljetter

af en okänd hand, de flesta med 'Amalia' under, skrifna på tyska. Geijer hade aldrig haft hemligheter för mig, och huru litet van måste han inte vara att ha hemligheter, som lämnade sådana bref, sådana utgjutelser oförseglade, oinlåsta i en kappsäck. — Jag läste och läste, det svindlade för mina ögon. Jag blef lam till kropp och själ; jag kunde ej tala, ej gråta; jag måste gå till sängs och var som förintad.

Sådan fann mig Geijer vid sin hemkomst. Jag bad honom gömma den röda boken och talade om hvad jag sett och frågade honom, om han verkligen ville gifta sig med mig om fyra dagar och om han trodde, att jag kunde det, efter hvad jag nu visste. Jag vill ej och har ej hjärta att beskrifva alla dessa uppträden af ömma försäkringar, oro, ånger och försoning. — Nog af, mina aningar, tyckte jag, hade blifvit verklighet, och jag fann mig i mitt allra innersta sårad och djupt nedböjd. — Emellertid måste jag ändå alltid tillstå, att så som Geijer alltid älskat mig, fann jag mig ännu alltid vara älskad, men nu hade jag fått lära mig, hvad som felades mig för att, som jag tyckte, vara honom en rätt värdig hustru.» — — —

* * *

Men nu några ord om den kvinna, som gjorde Geijers brud denna djupa sorg.

Amalia von Imhoff, systerdotter till Goethes berömda väninna, fru von Stein, och dotter till en bäjersk friherre och godsägare, var född i Weimar 1776 och alltså lika mycket äldre än Geijer som han var äldre än sin fästmö. Hennes uppfostran hade icke blott varit den i stora världen vanliga: resor och uppodlande af småtalanger; den hade också satt henne i stånd att läsa Homerus på grundspråket och att verkligen följa med filosofiska resonemang. Bekantskapen med Goethe och Schiller gaf riktning åt hennes skaldeanlag, och hon hade bland annat utgifvit en större dikt på hexameter, »Systrarna från Lesbos». Såsom hofdam hos hertiginnan af Weimar gjordc hon 1802 bekantskap med pomraren Carl Helvig, major i svensk tjänst, som för tillfället befann sig i Tyskland för att åt Sverige värfva bundsförvanter för ett kommande krig mot Frankrike. Helvig var en sträf men redbar natur, som väckte Amalias beundran genom den kraft, med hvilken han ur ringa stånd arbetat sig upp till en betydande ställning; hans frieri kom för öfrigt som ett slags befrielse från kärleken till en man, som hon ej kunde ha aktning för. Så gifte hon sig 1803 med Helvig, utan verklig kärlek men med en rik fond af aktning och tillgifvenhet. 1804 flyttade hon öfver till Sverige, där hennes man slutligen blef generalfälttygmästare; makarne fingo under tiden tre barn. Någon innerligare själssympati

har aldrig härskat i detta äktenskap, därtill voro makarnes lynnen och intressen alltför skilda, ehuru Amalia ärligt sökte göra det bästa möjliga af saken. Härtill kom, att hon icke trifdes med det ytliga umgängeslifvet i Stockholms officerskretsar och dessutom led af klimatet. Så flyttade hon och barnen 1810 tillbaka till Tyskland, dit mannen efter tre år kom efter. 1814 tvingades hon emellertid att återvända, därigenom att Helvig, som under tiden stött sig med Karl Johan och ville gå i preussisk tjänst, uppdrog åt sin hustru att ordna hans angelägenheter i Stockholm och möjligen utverka en pension åt honom.

Det var under denna hennes sista vistelse i Sverige, som hon råkade Geijer, dock först våren 1816, några månader före hennes afresa därifrån. Fru von Helvig, som den föregående tiden vistats ömsom i Stockholm och på egendomen Alby, en half mil därifrån, gjorde nämligen i mars 1816 med sin ogifta syster och sina barn ett långvarigt besök i Uppsala hos sin vän, öfverstinnan Malla Silfverstolpe, född Montgomery, en högsinnad och fint bildad kvinna, som senare kom att spela en roll i vår litteraturhistoria, därigenom att hennes hem blef en medelpunkt för de skönlitterära intressena inom Uppsalas akademiska kretsar, en mötesplats för sådana familjer som Geijers, Atterboms och Järtas med flera.

Amalia von Helvig var vid tiden för sin bekantskap med Geijer 40 år gammal och kan icke sägas ha varit en skönhet. Men man får icke undra på att den förutvarande hoffröken från Weimar, Goethes och Schillers personliga vän och lärjunge, själf en af Tysklands förnämsta skaldinnor — talangfull, världserfaren och på samma gång djupt känslig, måste göra ett mäktigt intryck på den unge historikern, hvars lif för det mesta växlat mellan den värmländska hembygden samt informatorsplatserna i Stockholm och studentrummet i Uppsala. Hans fästmö delade hans musikintressen, men här fann han en kvinna, som icke blott kunde förstå honom härutinnan men äfven i hans intellektuella verksamhet, och detta utan att han behöfde göra sig besvär med att för henne öfversätta sina tankar i ett lättfattligt språk.

Och hvilken tjusande personlighet för öfrigt Amalia von Helvig var! Det ligger ingen öfverdrift i en karaktärstecknares ord, att hon var »mer än hufvudet högre än sin samtids bekanta kvinnor. — Och hvilken elastisk jämvikt mellan de olika sidorna i hennes väsen, mellan hennes konstnärsdrift och hennes direkt 'kvinnliga' kallelse! Hel och osöndrad var hon. Målarinnan, som kopierar Dürer och skrifver konstkritiker öfver bröderna Boisserées samling i Heidelberg, och husmodern, som försilfrar nötter och kläder granen med äpplen och peppar-

kaksgubbar för barnens julglädje, skaldinnan, som diktar grekiska idyller och gammaltyska legender, och modern, som syr på en babyutstyrsel med en packe linne bredvid sig, framstår lika enkel och omedelbar i de bref hon efterlämnat. — — —

Amalia von Imhoff var fri från själföfverskattning och den fruntimmersfåfänga, som icke är mindre tarflig vid skrifbordet än framför spegeln. Men hon var medveten om att den konstnärliga sträfvan var henne ett lifsbehof, lika outrotligt som behofvet af kärlek och hemlycka.»*

* * *

Den 10 mars 1816 kom Amalia med sin syster och sina två små gossar till Uppsala, och den 12 tog fru Silfverstolpe de båda systrarna med sig för att åhöra Geijers föreläsningar, hvilka vid den tiden hunnit fram till Gustaf Vasa. Den ungdomlige föreläsaren, som i vanliga fall icke tog sig synnerligen ut, undersätsig som han beskrifves, »med kort hals och hög men ej bred panna», växte under behandlingen af sitt ämne och gjorde intryck af »manligt stark, nästan vacker». Den tiden *satt* man och hade ytterkläder och hatt på sig i den kalla lärosalen på Gustavianum, men när Geijer läste upp Gustaf Vasas afskedstal till ständerna, reste han sig upp och tog af sig hatten, och studenterna

* Hilma Borelius: Amalia von Helvig. Dagny 1906.

AMALIA v. HELVIG.
Efter ett i Uppsala förvaradt porträtt, som tillhört Geijer.

följde exemplet. »Tårar glänste i allas ögon», berättar fru Silfverstolpe.

Strax därpå gjorde Amalia i sällskapslifvet bekantskap med Geijer och hans oskiljaktige vän Atterbom, hvilka förevisade henne Uppsalas märkvärdigheter. Och snart gick knappast en dag, utan att de råkades. De gjorde långa promenader tillsammans, de musicerade tillsammans, och det dröjde ej länge, innan de båda herrarne besökte fru von Helvig på förmiddagarna för att uppläsa sina arbeten. Och när så Amalias yngste lille gosse i april dog i scharlakansfeber, hvilket ansenligt förlängde hennes vistelse i Uppsala, afbröts umgänget endast för en tid, för att sedan återtagas på ett så mycket intensivare sätt under vännernas försök att trösta henne. När hon åter började gå på Geijers föreläsningar, klaga åhörare öfver att han repeterade väl mycket — tydligen för att hon ej skulle gå miste om något.

Alltmer började Geijer och Amalia upptäcka, hvilken sympati i åsikter och intressen som förenade dem med hvarandra — de vittra intressena och de konservativa åsikterna nämligen. Amalia, som ju förut aldrig kunnat trifvas i Sverige, började nu sörja öfver att snart nödgas lämna detta land, där hon råkat personligheter, jämförliga med dem hon förut mött i Weimar, ja en, som till och med kommit henne närmare än någon af dessa: »mannen med den starka själen och det veka hjärtat»,

som hon i en sonett till Geijer kallat honom. Det var icke den enda gången hon skrifvit vers till honom; en gång skickade hon honom ett poem med titeln »den mörka kedjan», när Geijer nämligen på lek hade tagit den järnkedja hon bar på bröstet och lindat den om sin hals!

Och det fattas icke heller bevis från Geijers sida på hur starkt denna vänskap gripit honom. Först en liten vek och religiöst känslig breflapp på tyska, skrifven som tröst efter sonens död under påsken, då Geijer ett par dar var skild från Amalia — så olik hans bref till Anna Lisa som möjligt. Och den 18 maj firades Eriksdagen hos Silfverstolpes med verser och gåfvor till Geijer, och på natten efter denna dag skref Geijer sin dikt *Nattvandraren*, som han genast skickade Amalia och som — med formen hämtad från en Shakespeare-monolog — tydligt visar, hvilken stämning nu behärskade honom. Geijers poesi har i allmänhet mycket litet af erotik i sig, och bland alla hans dikter finns inte mer än en, det lilla poemet *Längtan* från år 1815, som direkt tycks ha något med hans förlofning att göra. Men hvilken helt annan stämning behärskar då icke den af Amalia inspirerade dityramben, där de omskrifvande uttrycken för den, som kan lyssna, endast ännu starkare tjäna till att framhäfva den underton af dämpadt jubel, som — bara till hälften medvetet om sig självt — genomgår det hela. Endast ett

steg till, och tystnadens stora lycka hade varit genombruten och medvetandet hade vaknat, men då hade också jublet varit förbytt till ett skri af smärta:

Så är den härligaste dag förliden!
Hur snart, hur snart! — Hvarför är du så flyktig,
o tid? Kan ingen glädjekalk dig rusa,
att du på vingen hvilar och förgäter
vid klangen af ett hjärtas melodier
att ila fort? — — — —

I ett bref till sin hustru nio år senare har han också uttalat sig om denna tid: »Jag har ej lefvat ett lif, som liknat dessa månaders, då dagen upptogs af snillrika samtal och natten till större delen med att skrifva föreläsningar, som äfven hon skulle höra.»

Geijer gled med strömmen, och länge hade man inte kunnat fortsätta på detta sätt. Det var icke underligt, att den närmaste omgifningen började bli orolig; öfverstinnan Silfverstolpe undrar öfver att Geijer aldrig talar om sin fästmö; fröken v. Imhoff är bekymrad öfver systerns oinskränkta tillgifvenhet för Geijer, och utanför stående börja finna honom »väl mycket distraherad» genom hennes närvaro.

Det är den gamla historien om en man, som fäst sitt hjärta, innan hans mognad ännu nått sin fulla utveckling, innan han ännu fattar, att till kärlek hör full ömsesidig förståelse. Så lefver han själf ett

allt rikare intellektuellt lif men tänker ej på eller känner kanske rent af den manliga öfverlägsenhetens tillfredsställelse vid att hans utkorade är ett barn, som hängifvet lefver hans lif och söker tänka hans tankar. Men så möter han plötsligt en mogen kvinna, som icke endast *bemödar* sig om att förstå utan *verkligen* förstår hans själslif och som till denna en manlig väns förmåga af uppfattning dessutom lägger denna det olikartades tjusningskraft, som alltid drager man och kvinna till hvarandra. Och då upptäcker han, att den kvinna han valt för honom mera varit art än individ, mera representant för »det evigt kvinnliga», hvarom skalden talar, än den närbesläktade själ, som hans egen själ längtat efter. Men ju hederligare och enklare hans natur är, desto svårare har han att göra detta klart för sig, desto hellre invaggar han sig i den vanliga föreställningen, att eftersom det ena är »kärlek» och det andra »vänskap», kunna de bägge förhållandena godt trifvas jämsides med hvarandra: »Hur kunde Geijers andliga samlif med en kvinna, sju år äldre än han själf, kollidera med hans förhållande till den vackra 26-åriga flickan, som fängslade hans sinnen? Hos den ena söker han näring för sin själ, den andra blir hans hustru. All right! Hvad är att anmärka, säger kanske ännu i dag den härskande manliga uppfattningen om saken»,* — och Geijer var tillräckligt man

* H. Borelius, anf. st.

för att också söka lugna sina samvetsbetänkligheter på detta sätt. Hur öfverlägsen förefaller inte Anna Lisa i all sin kvinnliga »svaghet» och finkänslighet bredvid denna naivt barnsliga klumpighet!

De anfall af svartsjuka, som då och då på våren plågat henne, till följd af hvad Geijer i sina bref berättat om sitt umgänge i Uppsala, slog han bort bland annat med en försäkran, att de andra höllo af hans talanger, medan fästmön höll af honom själf: »Hvilket jag mest tycker om, det må ditt hjärta säga dig.» Trots det att ett smärtsamt afsked på Alby, där fru Helvig åter vistades någon tid före afresan till Tyskland, nog gjort ställningen tydlig för dem båda, synes Geijer intet ögonblick ha tvekat om sitt handlingssätt: efter endast några timmar på Alby reste han direkt till sitt bröllop i Värmland, där hans brud snart gjorde den ödesdigra upptäckt, som vi låtit henne själf skildra. Hon tillägger härvid:

»Jag insåg väl, hur rent och vackert hans och fru Helvigs förhållande till hvarandra var, äfvensom det naturliga i att sådana personligheter skulle andligen gå upp i hvarandra, men det var en hård kamp att bestå, innan sinnet hann ödmjuka sig till en sann och nödvändig resignation.»

Det blef en kamp, som varade i mer än tjugu år och som öfverlefde Amalia von Helvig själf — värst i början, småningom lugnare, men i alla hän-

delser för lång tid beröfvande båda makarne Geijer den verkliga hvilan och trygghetskänslan i deras äktenskap. Rörande bekänner fru Geijer, att hon i sin förtviflan önskade sig i fru Helvigs ställe, långt borta öfver hafvet med sin mans »andliga umgängelse» till tröst, hellre än att vara hans hustru utan att kunna dela allt med honom. I Geijers tröstegrunder såg hon endast medlidande, och hans alltjämt fortsatta brefväxling med fru Helvig gaf stundom anledning till häftiga utbrott från hustruns sida, hvars retlighet under den första tiden af deras äktenskap för öfrigt förvärrades genom sjukdom. Icke ens hans löfte att låta henne få läsa alla bref, som växlades mellan honom och fru Helvig, hjälpte synnerligen mycket, eftersom det på samma gång gaf henne en bitter plåga att läsa dem. Visserligen uttryckte Geijers bref endast lugn vänskap, men den djupa själssympati de på samma gång röjde var för fru Geijer en alltjämt förnyad förödmjukelse. Säkert har också denna brefväxling, hvaraf tyvärr endast ena hälften, Amalias bref, finnes i behåll, haft stor betydelse för Sveriges litteratur genom att utgöra den förnämsta länken mellan Geijer och Tysklands litterära kretsar under 1820-talet.

Amalia å sin sida kunde i sina bref icke dölja, att hennes känsla för Geijer var af annat slag. Hennes äktenskap blef henne i början en plåga, desto mer som hennes mans lynne blef allt tyngre

och oberäkneligare. I trots af att hon i februari 1818 fått en liten dotter, fanns det tider, då hon i svidande längtan icke förmådde söka någon tröst ens i sina forna litterära och konstnärliga sysselsättningar, och Atterbom skrifver till Geijer under sin resa i Tyskland, då han 1819 vistades hos Helvigs en tid, att han fåfängt söker trösta henne och endast själf blir mjältsjuk på dessa försök.

Hur Geijers känsliga natur måste lida af att sålunda förorsaka två människor smärta, är ju icke svårt att föreställa sig. Om hans självförebråelser ha vi också ett par tydliga vittnesbörd, dels i hans hustrus och dels i fru Silfverstolpes anteckningar. Mallas barnsliga beundran för Geijer tycks en dag ha fått en stöt genom hans egen häntydan på denna sak. Hon, som förut varit den naivaste optimist i afseende på Geijers äktenskap och som i sina anteckningar från 1822 säger, att hon aldrig sett »en riktigare harmoni än hos detta musikaliska par», tycks dock strax därpå efter ett förtroligt samtal med Geijer och Atterbom ha blifvit betänksammare. Geijer hade därvid fällt följande yttrande: »Det är Anna Lisas förtjänst, om vårt äktenskap är lyckligt. Vore hon som jag, så vore det icke så. Jag har haft ett dussin passioner — egentligen har jag dock intet att förebrå mig, ty en kärlek, som ej en gång i ord yttrar sig, är väl ingen synd — blott mot *en* har jag haft orätt.»

Den varmhjärtade öfverstinnan, som alltid skrifver om sig själf i tredje person, har härvid tillagt: »Malla förundrade sig och fann världen och allt annorlunda, än hon föreställt sig i sin enfald och samvetsgrannhet.» Men så hade hon också några år förut skrifvit, att Geijer var henne »mest dyrbar af alla män hon sett» och att hon var »ödmjukt tacksam för hedern att kunna anse honom som vän».

Ett faktum, som möjligen skulle kunna sättas i något samband med denna kris i Geijers själslif — säkert den betydelsefullaste före affallet —, är att hans skaldskap efter 1816 så sällan låter höra af sig. Ingen af hans mera betydande dikter, med undantag af *Narva-marschen* (1818) och *Fädernesland hvars härliga minnen* (1832), förskrifver sig från en senare tid. Musiken blef hädanefter hans förnämsta konst, och musiken mer än poesien är det också, som egentligen kommer i betraktande, när det gäller hans små visor, af hvilka flera bland de allra vackraste ju härröra från hans senaste år, t. ex. *Ensam i bräcklig farkost*, *Odlaren strör i mörka mullen* och *Första aftonen i det nya hemmet.*

För mannen äro emellertid familjekriser alltid lättare att bära än för kvinnan, och Geijer hade ju, förutom arbete och kamratlif, också sin goda hälsa och sin naturliga optimism, som på det hela taget icke heller nu tycks ha svikit honom. Se t. ex. den ofta citerade förebråelsen till den melankoliske

Atterbom under dennes utländska resa (1820): »Sorg är synd, ty tillvarelsens innersta är salighet!»

För en ytlig betraktare var säkerligen Geijers husliga lif det lyckligaste tänkbara, och utan lycka kan det ju heller icke ha varit, försåvidt som Geijer och hans hustru båda voro nobla naturer, varmt fästade vid hvarandra och med de ärligaste afsikter att göra sin plikt. Snart kommo också barnen som en välbehöflig skingring mot grubblerier och uppgörelser. Redan i juni 1817 skrifver Geijer till Atterbom: »Då jag sitter och ser på min hustru med barnet på armen, förefaller det mig sällsamligt, att någon kan vilja gå ut i vida världen och predika allo folkena. Då hade jag väl lust att till de resande ropa det gamla språket: Hvad söker du, vägfarande? Gud har du öfverallt, och visheten är icke stadd på vandring.»

Hur mycket Geijers tankar under den första tiden af hans äktenskap kretsade kring familjeförhållandenas problem, finner man också af de djupt vördnadsfulla uttryck, hvari han alltid i offentliga uttalanden från denna tid betecknar familjelifvet som grundvalen för statslifvet. T. ex. följande, hämtadt ur afhandlingen *Om historiens nytta:* »Det finns ingen olycka så svår, — — — att den ej snart, ja man kan säga lätt, af ett folk öfvervinnes, om det bibehållit den grund ren, hvarur äfven all offentlig lycka uppblomstrar, om dess familjelif är

oskyldigt, dess hemseder stränga och obefläckade.» Eller följande: »Hemsedernas enkla, oförändrade bestämdhet är en stor sak hos ett folk. Ett sådant folk drifves väl ej genom odlingens kraft i höjden, men det lösryckes ej heller ifrån den moderliga grund, hvars krafter utgöra dess hälsa.» Slutligen följande: »Det fordras känslan af det enskilda välordnade lifvets hela oskuld, det fordras känslan af naturens egen rätthet och enfald för att kunna förstå det minsta af den konstiga byggnad, som kallas stat. Det historiska intresset är intresset för det mänskliga i händelser och handlingar, och för att äga det fordras ej mindre än att vara människa.»

Lyckligtvis slutar icke heller Amalia von Helvigs historia i endast sorg och disharmoni. Hennes äktenskap tycks småningom ha resulterat i ett lugnt och aktningsfullt förhållande, och själf återtog hon både sin målning och sitt litterära arbete; det är i början af 1820-talet hon genom en ypperlig öfversättning af Frithiofs saga för alltid inskref sitt namn äfven i Sveriges litteraturhistoria. Och 1825 fingo Geijer och hon ännu en gång råka hvarandra, då han nämligen på fru Silfverstolpes föranstaltande fick göra en resa till Tyskland för att hvila efter utgifvandet af »Svea rikes häfder». Utresan hade företagits i sällskap med vännerna A. F. Lindblad, Atterbom, Schröder och Malla själf, hvil-

ken senare beskrifvit Geijers glädje åt att slippa lös från slitet i Uppsala.

Vi erinra här i förbigående om resans hufvuddrag. Resornas sällsynthet den tiden gjorde, att man måste pressa in så mycket mera intryck i hvarje enskild färd, och Geijers resa har också denna gång varit utomordentligt »packad» — för att begagna hans eget uttryck om sin historia. Framför allt gällde det för honom att plocka åt sig så många värdefulla bekantskaper som möjligt, och i det afseendet kunde han heller inte förebrå sig att ha låtit något tillfälle gå sig ur händerna — om man undantar bekantskapen med Goethe. Men vi förstå Geijer väl, då han säger sig ha afstått därifrån för att i stället kunna »förvara hans själs bild, såsom den hos mig i evig ungdom sig intryckt».

Han började redan i Lund med »två mycket angenäma dagar» i Tegnérs sällskap — då Tegnér passade på att tala ett allvarsord till Geijer och Atterbom angående metafysiken, som han ansåg fördärfvade den romantiska poesien. Så fortsatte han i Köpenhamn med Rask och Nyerup, Oehlenschläger och Rahbek samt gjorde äfven besök hos Ingemann i Sorö. I Bonn uppsöktes E. M. Arndt och Niebuhr, i Heidelberg Schlosser, i Nürnberg skalden von Platen, i Baireuth Jean Paul och i Karlsbad alla romantikers store läromästare Schelling, i Dresden Tieck och Weber, i Berlin Schleiermacher och Hegel! Man

måste erkänna, att det är en förmåga att uppsöka storheter, hvari endast Fredrika Bremer senare kunde göra honom rangen stridig och som i våra dagar, då kommunikationerna nödvändiggöra en storheternas afspärrning, knappast skulle slå så väl ut. Men Geijer hade också öfverallt Amalias rekommendationer att komma med! — Och under allt detta massor af iakttagelser rörande natur och folk — allt medan »en fortepianokvartett ur E-moll» som han säger: »arbetat i hufvudet på honom hela tiden för att först efter hemkomsten nedskrifvas» — om det nu någonsin blef af, ty med ingenting har Geijer varit så vårdslös som med sina kompositioner!

Man misstager sig dock knappast, om man gissar, att samvaron med Amalia von Helvig var glanspunkten i resan. Det skiner igenom till och med i de bitar af resebref till hustrun, dem han sedermera tryckt i sina »Minnen» — antagligen i något öfverarbetad form, hvarom först en ny, fullständig brefupplaga kommer att ge visshet. Skildringen af vistelsen i Dresden börjar med följande ord:

»Här träffade vi ändtligen den skyddsängel, som under vår hela resa osynlig beredt oss nästan öfverallt det angenämaste mottagande. Amalia har här väntat på oss en hel vecka.»

Under fru von Helvigs ledning besökte Geijer Dresdengalleriet »med en egen känsla, midt emellan

höra och se», säger han själf. »Ty jag bekänner, att jag så gärna lyssnade till hennes röst och de sköna tankar, som med dess ljud liksom sväfvade mellan mig och dessa taflor, att jag nästan blott såg hvad jag hörde.» Han fann henne »förändrad och likväl densamma, till sitt inre lika rik. Jag har ej känt någon rikare för sina vänner, ännu mer genom hjärtat än snillet, ingen mer ägnad att omkring sig sprida lycka och som, själf ej lycklig, dock kan så nedkalla den omkring sig. Hvad har jag ej henne att tacka för!»

Detta var deras sista möte. 1831 dog Amalia von Helvig. Geijers ädla hustru, som ännu några år senare säger sig inte kunna tänka på henne med lugn, nedskrifver då, 1836, följande för båda dessa nobla kvinnor lika karakteriserande ord, efter hvilkas genomläsning man först rätt förstår, hvad Geijer hade sin hustru och sin vän att tacka för:

»Jag har genomläst fru Helvigs bref — hvilka bref! Af en sådan kärlek har ingen man på jorden gjort sig förtjänt. — Hurudan var min? Ren, innerlig, trofast och liflig, men tillika egennyttig, opröfvad och anspråksfull. — Hvad begärde hon? Ett sant andligt deltagande, en sinnesförmälning, hvarpå hennes egenskaper, snille och bildning kunde göra anspråk. Jag begärde detsamma i min obeskrifliga enfald, utan att ana hvad som å min sida brast för fullbordandet af denna harmoni. — — —

Huru många gånger under loppet af dessa tjugu år har jag ej försökt att med lugn läsa dessa gudomligt vackra bref! I dag har det lyckats mig. Jag har haft en så rik och full dag som få i min lefnad. Är det från dig, sälla förklarade ande, som jag erfar detta, denna upphöjelse i tankar och åsikter? Jag anar, jag hoppas det. Är det förmätet, om jag tror, att du från din höjd ser ned på den du mest älskat här i lifvet och för hans bästa inrymmer hos mig mildare, klarare, bättre åsikter af lifvet och den Högstes mening, hvarföre han hos somliga nedlade så mycken förmåga att älska, lida och umbära. Din enda lycka var att här på jorden vara hans skyddande genius; du uthärdade att lefva, då lifvet var dig en plåga — för hans skull; din ärelystnad var att vara honom nyttig, din tröst att någon gång få några skrifna rader af hans hand, som sade, att du ej var glömd. En sådan kärlek är oegennyttig, gudomlig och kan ej annat än vara den Högste behaglig. Hvad har jag att sätta emot allt detta? — Visserligen mycken kärlek, mycken trohet, men ingen kraft att försaka, och utan den komma vi ej långt. Men dig har jag att tacka för mycket, oändligt mycket. Om den sinnesstämning, hvarmed jag i dag slutat läsningen af dina tårbegjutna bref, kunde följa mig lifvet igenom — hjälp mig du att utbedja mig kraft därtill, du som så väl visste huru kärlekens kval smakade.»

---

5. Geijer som konservativ skriftställare och politiker.

Geijers offentliga verksamhet sönderfaller egentligen i två väsentligen olikartade — och äfven mycket olika långa — skeden: det konservativa 1810—1837 och det liberala under de därpå följande nio sista åren af hans lefnad, 1838—1847. De första sju åren från 1810 skilja sig dock icke så litet från de därpå närmast följande tjugu. Tiden 1810—1817 är — både i det offentliga och privata — Geijers »Sturm-und-Drang», och vi skulle godt kunna kalla den hans *estetiskt romantiska period*, medan vi döpa de därpå följande åren (till 1838) till hans *politiskt konservativa period*, allteftersom han öfvervägande sysslar med det ena eller det andra området. Den konservativa riktningen och det filosofiska intresset utgöra emellertid det enande bandet mellan båda.

Nu är närmast att omtala, hur Geijer, från att ha varit företrädesvis den *estetiska* romantikens filosofiska banerförare i Sverige, kom att bli ledare för den därmed sammanhängande *politiska* roman-

tiken. Hans uppgift som historieprofessor blef naturligtvis det därvid egentligen bestämmande, det som småningom ledde hans studier från estetik och filosofi öfver på det historiska och statsrättsliga området. Och på samma gång gåfvo de djupgående studierna åt den unge professorns ord i politiska frågor en vikt, som bidrog till att den konservativa riktningens vanliga benämningar på denna tid blefvo »uppsala-ultraism» eller »den historiska skolan». Geijer blef en betydande person, då han äfven åt de många, som förut endast af lojhet hållit på status quo, gaf konservativa teorier, dem de själfva aldrig drömt om. Det i Sverige till följd af statshvälfningen nyvaknade politiska intresset gjorde också, att äfven de torraste skrifter i dylika frågor nu upptogos med största begärlighet och diskuterades af den stora allmänheten. Nutiden, som mindre intresserar sig för politiska *teorier* än för realpolitik, har därför svårt att göra sig en föreställning om hur välkomna Geijers skrifter blefvo. De bjödo ju inte bara på en studiernas gedigenhet utan också på en framställningens originalitet och ledighet, som man dittills icke sett maken till i Sveriges den tiden för öfrigt föga rikhaltiga politiska litteratur.

Som vi redan erinrat om, säger Geijer i sina »Minnen», att han läst allt annat af tvång eller för nöjes skull, men filosofien ensamt af inre be-

hof. Och i sina föreläsningar öfver »Människans historia» säger han: »Mitt äldsta studium var filosofi: det enda af mina studentstudier, som för mig varit af något värde, och jag kan af egen erfarenhet gifva er, mina herrar, ett råd i afseende på detta studium, nämligen att akta er för den tron, att filosofiens historia skulle gifva någon kunskap i filosofiska ämnen.» Och så berättar han, hur han, redan då han blef magister, hade läst och återläst de förnämsta af Kants, Fichtes och Schellings arbeten.

Det är särskildt två perioder i Geijers lif, hvarunder han öfvervägande sysslat med filosofi: tiden 1810—1820 och tiden efter 1838, mellan hvilka en tid af historieskrifning och praktiskt politisk verksamhet infaller. De bägge perioderna utmärka också de båda hufvudskedena af hans filosofiska utveckling: det konservativa och det liberala, som de gängse termerna lyda — jag skulle snarare vilja säga *statsprincipens* och *personlighetsprincipens* skeden, allteftersom statens eller personlighetens idé för honom är medelpunkten i samhällslifvet. Men är det sålunda i hans statslära man finner de förnämsta olikheterna mellan de båda perioderna, så finnes däremot på ett annat område, nämligen det religionsfilosofiska, det enande bandet mellan båda och fröet till den blifvande personlighetsläran.

Det religiösa har alltid varit medelpunkten i

Geijers lif, och hans filosofi bär till den grad en religiös prägel, att man vid en ytlig betraktelse kan frestas att anse honom sakna den förutsättningslöshet, som hör till villkoren för en objektiv vetenskaplighet härvidlag. Geijer var en protestantisk natur i hvarje fiber af sitt väsen; inom gränserna för gudstro och kristen sedelära låter han kritiken löpa fritt, men det absoluta tviflets gräns tyckes han aldrig ha öfverskridit. Åtminstone har icke förtviflan lämnat spår efter sig i hans skrifter. »Du är född kristligare än vi alla», säger Tegnér till honom, »och därigenom mindre utsatt för tvifvelsmål och skrupler.»

Sant är, att Geijer aldrig utbildat något filosofiskt system utan framkastat mycket af sina läror i form af aningar och intuition, som inte alltid hålla streck vid en närmare undersökning. Liksom också att hans filosofi utgick från hans eget sedligt religiösa intresse, hans praktiska behof att besegra Schellings panteism och försona kristendomens gudstro med en förnuftig världsåskådning. Själf ansåg han det just vara filosofiens ändamål att återställa det normala förhållandet mellan känsla (religiös tro) och begrepp (vetenskap), och att filosofien var ett slags läkemedel för att skaffa inre harmoni, att för människan upphäfva den slitande motsatsen mellan den sinnliga och osinnliga världen genom att uppvisa den osinnliga såsom grund och ändamål för den

sinnliga. På detta sätt fattad, blir filosofien »lika mycket lefverne som lära»; den inre erfarenhet, hvarigenom Gud och det osinnliga blir verklighet inom vårt medvetande, är nämligen beroende af våra böjelsers renande, af vår viljas och sinnesförfattnings sedligt religiösa beskaffenhet eller, som Geijer efter »affallet» uttryckte det: äfven den mest upplysta intelligens stannar i fråga om det gudomliga uti idel misstag, om ej hans sinnelag svarar emot hans vetande. Geijers sätt att söka bevisa tillvaron af en osinnlig värld utgår också från det sedliga medvetandet, där idéerna om den fullkomliga människan och det fullkomliga samhället uppträda med fordran att vara bestämmande för vår vilja. »Nu måste hvad som gäller om de öfriga föremålen för vår kunskap, nämligen att de äro gifna i vårt medvetande, också gälla om de praktiska idéerna. Dessa idéer kunna således icke vara foster af vår inbillning utan måste utgöra en i oss närvarande verklighet. Huru skulle de annars kunna uppträda såsom praktiskt verksamma, såsom ledande och bjudande för all handling? Dock är den verklighet, som de praktiska idéerna äga, icke sinnlig; de fordra fastmer att i den sinnliga världen införas och förverkligas. Det gifves sålunda en osinnlig värld, hvilken är i oss närvarande och verksam.»*

---

* Nyblæus II, 1: 465. — För framställningen af Geijers filosofi har jag i allmänhet följt N:s arbete.

Med dessa förutsättningar är det ganska naturligt, att Geijers religionsfilosofi på sina ställen nära öfverensstämmer eller åtminstone i uttrycken *synes* öfverensstämma med kyrkoläran, såsom när han säger, att »kunskap om en personlig Gud icke kan hämtas ur förnuftet självt och att därför en kunskap genom uppenbarelsen är nödvändig», eller när han — ganska oklart för öfrigt — anser Gud vara »den fullkomliga människan» och att han i Kristus blifvit person, liksom att den sinnliga världens uppkomst skett genom ett affall från Gud. Man finner dock snart, att han betraktar all gudomlig uppenbarelse såsom *gifven inifrån*, för den förnuftiga känslan. I självfva verket skulle man med ungefär lika mycket skäl kunna anklaga Geijer för detsamma man tillvitat den nyprotestantiska teologien, nämligen att smuggla in nya läror i den gamla lärans former och uttryck.

Från Geijers första filosofiska utvecklingsperiod ha vi utom de tidigare omnämnda programskrifterna förnämligast två religiösa bekännelser att tala om, den ena *talet vid reformationsjubileumsfesten 1817* och den andra skriften om *Thorild, 1820.* Det förstnämnda är mindre ett stycke religionsfilosofi än en med bibelspråk och Luther-citat späckad predikan, men det är så till vida märkligt, som det framlägger den nyvaknade religiösa reaktionens program och till och med efter lofprisandet af Luther

ger ett slags nådigt gillande åt de samtida reaktionsföreteelserna inom den katolska världen.

Jubelfesten begagnades, som vi veta, på flera håll till afläggande af politiska eller religiösa trosbekännelser; så var det då, som prästen Claus Harms i Kiel med sina berömda teser framlade den rättrogna luteranismens program. Både i Lund och Uppsala höllos också programtal af berömda litterära personligheter, mycket olikartade efter deras olika naturer: Tegnérs tal gnistrande af infall, öfvervägande litterärt och politiskt, dessutom afgjordt fientligt mot tidens reaktionära böjelser. Då Geijer skämtsamt anklagat Tegnér för att ha skrifvit sitt flerstädes självsvåldiga tal vid bålen, utbrister Tegnér i ett bref, att det var bättre att få sin inspiration från punsch än från vigvatten som Geijer, och det är inte utan, att man vid en genomläsning af Geijers tal förstår elakheten. Ty här framträder det reaktionära programmet i all sin styrka. Egendomligast verkar den passus, där han, fullt konsekvent enligt sin dåtida ståndpunkt, förhärligar den heliga alliansen och dess stiftare, den ryske kejsaren, som ju på den tiden också stod i nära förbund med Sverige:

»Hafve vi ej upplefvat den tid, då nästan alla Europas makter sluta sig till hvarandra i ett heligt förbund för upprätthållande af kristendomens sanna, väsentliga grundsatser, utan åtskillnad af bekännel-

ser och former? — en stor tanke, den första genom natten brytande strålen af en ädlare, med religionen åter i förbund trädande statskonst; och jag ville välsigna, äfven midt ibland de otrognas återhållna löjen, den höga själ, för hvilken den först uppgick.»

1821, då talets andra upplaga utkom, tillägger han emellertid i en not, att det gifves en förbannelse, »till hvilken himmel och jord och änglar och människor säga amen». »Det är förbannelsen öfver dem, om några sådana skulle finnas, som djärfvas tillåta sig den största af alla profanationer: att nyttja det heligaste såsom medel för orättvisa ändamål.»

Man kan knappast afhålla sig från den reflexionen, att föremålen säkert togo lika litet notis om välsignelsen af 1817 som om förbannelsen af 1821. I våra dagar skulle en man vid Geijers dåvarande ålder af fruktan att väcka åtlöje knappast kunna göra sig skyldig till dylika katederblommor, och tilläggas bör, att äfven samtiden, som mottog Tegnérs tal med hänförelse, åt Geijers endast gaf ett lamt bifall. Med rätta fann man stilen däri något väl salfvelsefull.

Om talet vid jubelfesten förnämligast uttryckte Geijers religiösa *känsla* under denna utvecklingsperiod, så framlade han tre år senare ett försök till en systematisk framställning af sin religiösa världsåskådning. Vi hafva nyss häntydt på dess starka

beröringspunkter med kyrkoläran, så naturliga för Geijers genomreligiösa skaplynne. Desto egendomligare måste det då utan tvifvel förefalla, att en sådan bok kunde ådraga sin författare ett åtal för irrlärighet.

Det var den förut nämnda boken *Thorild, tillika en filosofisk eller ofilosofisk bekännelse*, hvilken dock mycket litet handlar om den personlighet, hvars namn blifvit användt som titel. Saken var den, att Geijer fått i uppdrag att utgifva en upplaga af Thorilds samlade skrifter, af hvilken också ett par delar utkommit 1819 och 1820. Denna upplaga skulle naturligtvis af utgifvaren förses med en litteraturhistorisk inledning, hufvudsakligen behandlande Thorild själf, romantikens egentlige införare i Sverige, men medan Geijer funderade öfver saken under skogspromenader i Värmland sommaren 1819, svällde den i stället ut till en religionsfilosofi, en sammanfattning af Geijers dåvarande ståndpunkt i lifvets högsta frågor. Geijers uppfattning är afgjordt kristlig, men då han icke kunde låta bli att rikta en logiskt oemotsäglig kritik mot treenighetsdogmen — »är Gud treenig men hvarje person i gudomen själf Gud, måste hvarje person i gudomen vara treenig» — och dessutom kallade den kyrkliga försoningsläran »krass», gaf han sina fiender ett kanske länge efterlängtadt tillfälle till förföljelse. Att hans nära förbindelse med fosforisterna måste

skaffa honom fiender inom Svenska akademien var helt naturligt, och ehuru saken ännu ej blifvit fullt genomforskad, har man i allmänhet misstänkt, att den gamle upplysningskämpen Leopold och hans vapendragare, »skalden» och justitierådet Blom, utöfvat påtryckning på de konservativa statsrådsledamöterna Wetterstedt och Rosenblad för att få anklagelsen i gång. En af Hans Järtas och Tegnérs korrespondenter skrifver, att han själf hört Leopold säga, att han »icke hade mycket att tacka Geijer för», och visst är, att han ej långt därefter för Franzén talat om Geijer som sin fiende. Blom åter skulle ansett sig på något sätt »förbisedd» af Geijer och hade till och med farit ut mot honom »i större sällskap».

Åtalet väckte stort uppseende i bildade kretsar. Och Tegnér kallade det både »en nedrighet och en dumhet». »Ingen människa ser i denna sak annat än personlig förföljelse mot Geijer.» — Man talade redan om Geijers afsättning, och han säges ha beredt sig på att flytta öfver till Tyskland i händelse af en fällande dom. Men hans försvar var lugnt och värdigt, och i sina bref talar han om »den obeskrifliga trygghet, som konstitutionella inrättningar och en konstitutionell tryckfrihet ge mot ett blindt nit och all godtycklig förföljelse. Lefve konstitutionen, lefve tryckfrihetslagen, lefve Sverige! Får fäderneslandet ej inom femtio år en

E. G. GEIJER.
Efter en oljemålning af J. G. Sandberg 1828.

rikedom af förträffliga författare, så förtjänade hela skrået att i dag exporteras.»

Efter en månads rättegång frikändes Geijer (febr. 1821) och hälsades omedelbart med studentuppvaktning och senare på aftonen med supé af sina kamrater och 400 studenter. Två dagar efteråt firade »göterna» till Geijers ära sin högtidsdag i Uppsala, och där tömdes naturligtvis bragebägaren »för Einar» och »för svenska friheten i ord och handling». Stockholmsungdomen hade funderingar på en hyllningsadress, hvilken dock Geijer synes ha afstyrt. Äfven kronprinsen uttryckte sin glädje öfver utgången, och hela saken hade endast gjort Geijer ytterligare populär. Utgifvandet af Thorilds skrifter hade han emellertid snart tröttnat på, och 1827 bekvämade han sig rent af till att öfverlämna det åt Hammarsköld, som sex år förut skrifvit en mycket skarp kritik öfver Geijers filosofi. Men Hammarsköld dog samma år, och Geijer utgaf verkligen 1835 en fjärde del af verket men lämnade 1841 de återstående papperen åt Atterbom, som sedan i »Svenska siare och skalder» skildrat den svenska romantikens lärofader.

* * *

En kortfattad öfversikt öfver Geijers religionsfilosofi vid denna tid har varit den nödvändiga förutsättningen för att kunna förstå hans tidigare sam-

hällslära, hvilken för öfrigt är den del af filosofien, som han under hela sitt lif utförligast och mest systematiskt behandlat. Om den sedliga viljan fordrade förverkligandet af den fullkomliga människan, så fordrade hon också det fullkomliga samhället, och dessa båda fordringar kunna enligt Geijers åsikt icke skiljas från hvarandra. Det religiöst sedliga och det samhälleliga äro för honom så ett, att han anser religionen utgöra »all samhällighets rot»: ingen gemensamhet mellan människor är tänkbar utan den högsta, en Gud, ett hopp, en tro. Samhället är nödvändigt, på grund af att individerna ursprungligen bilda en enhet i Gud. Hvar och en förändring, som i allmänhet ger den religiösa principen hos människan nytt lif, höjer tillika på en gång hela samhällets verksamhet, ingjuter förnyad energi i alla samhällets element. Orsaken till franska revolutionens misslyckande tillskrifver han också franska statens brist på all religiös hållning. *(Feodalism och republikanism.)* Därför är all sedelära för honom samhällslära och all dygd samhällsdygd — samhällets ändamål ett etiskt, hvarför han också icke erkänner någon skarpare skillnad mellan moral och juridisk rätt, ehuru erfarenheten visar, att den borgerliga lagen måste tolerera mycket, som sedelagen förbjuder.. All mänsklig bildning är samhällsbildning, d. v. s. sker i och genom samhället och för detta — ifrån hushållet, det

enklaste samhället, som styres genom föräldramakt, upp till staten. Man sätter ej moralitetens mål för lågt, då man helt och hållet »hänvisar det på samhället», eftersom människan ej kan komma till medvetande om sig själf utan att befinna sig i något slags samhälle och människorna aldrig börjat som en hop af individer, utan redan själfva början är genom de naturliga banden ett mänskligt helt. Därför är det också självklart, att Geijer skarpt måste opponera sig mot den ytliga läran om samhällets uppkomst genom ett fördrag mellan enskilda individer. Denna lära, som först framlagts af Hobbes och sedermera upptagits af Rousseau, faller, såsom Geijer påpekat, redan på den enkla erinringen om att den förutsätter såsom redan befintligt just det, hvars uppkomst den vill uppvisa, i det att ju hvarje fördrag förutsätter en rätt men rätten icke är tänkbar utan en stat.

Men om Geijer opponerar sig mot läran om samhällsfördraget, måste han äfven opponera mot den däraf härflytande läran om folksuveräniteten, enligt hvilken makten i den af de enskilda individerna bildade staten också helt och hållet tillhör dessa enskilda, d. v. s. den tillfälliga uppsättningen medborgare i staten, och på detta sätt blir ett slags privategendom. Geijer visar, att samhället i stället är en fortvarande historisk enhet, höjd öfver denna tillfälliga uppsättning, och att det omfattar ej alle-

nast dem, som lefva *med*, utan äfven dem, som lefva *efter* hvarandra. Det gifves »ett samhälle ej blott på längden utan äfven på bredden», så att hvarje släkte representerar icke blott sig utan äfven de föregående. (»Feodalism och republikanism.»)

Det är icke tvifvel om att Geijer i denna lära står på den moderna vetenskapens grund, som också håller på rättsstaten såsom en ursprunglig, organisk enhet gentemot franska revolutionens vetenskapligt föråldrade men alltjämt af liberalismen segt omtuggade lära om folksuveräniteten. Men Geijer representerar härvidlag också den speciellt för hans tid så naturliga reaktionen mot de läror, som skilde den enskilda människans ändamål från statens och ställde stat och enskilda, regering och folk mot hvarandra som naturliga fiender, hvilka endast hade att på bästa sätt bevaka och kontrollera hvarandra. I sin förargelse mot denna uppfattning går Geijer i stället å sin sida till öfverdrift; statsprincipen blir för honom liksom för de gamla romarne så obetingadt det högsta, att han för den är färdig att uppoffra den enskildes frihet — om man nämligen fullt droge konsekvenserna ur hans lära, hvilket han dock ej själf har gjort.

Häraf förklaras också all den ensidiga konservatism, som kännetecknar denna hans utvecklingsperiod, när det gäller praktiskt politiska frågor. Ur sin uppfattning af staten såsom en organism,

ursprungligen sammansatt af familjer, korporationer (skrån) och stånd, drar han den framskrufvade slutsatsen, att skråförfattningar och ståndsrepresentation ständigt måste fortfara liksom familjen. Han anser, att ståndens bibehållande hindrar representationen från att komma i ett sådant onaturligt motsatsförhållande till regeringen, som han kallar »kontrollsystemet» (d. v. s. vårt moderna representationssystem), och han är till och med så säker på sin sak, att han — 8 år före julirevolutionen och 10 år före representationsreformens genomförande i England — vågar prisa det engelska underhusets aristokratiska sammansättning och spåra en stigande tendens till ståndsrepresentation i Frankrike! Vi behöfva här vidare endast påpeka hans kammarteoretiska sätt att indela stånden i *det näringsidkande* (egentligen borgare och bönder) och *det offentliga*, hvartill hör adel och präster (äfven ämbetsmän, konstnärer och vetenskapsmän). Det ena sörjer för samhällets fysiska behof och det andra för dess moraliska. Det »utspekulerade» och opraktiska i detta resonemang faller särskildt i ögonen i fråga om hans försvar för ärftlig adel, där Geijer på 1800-talets förhållanden söker tillämpa ungefär Gustaf II Adolfs för 1600-talet förträffliga uppfattning! Här och där kommer han dock med förunderligt framsynta villkor, t. ex. fordran på af staten tillsatt förlikningsnämnd i arbetstvister

och på att en eventuell ombildning af representationen måste ske i samband med kommunalstyrelsens utveckling.

De arbeten, där Geijer framlägger sin här i korthet refererade konservativa statslära, äro egentligen tvenne, dels en aldrig afslutad uppsats, *Feodalism och republikanism*, frukten af föreläsningar under höstterminen 1817, och dels skriften om *Den akademiska jurisdiktionen*, utgifven 1822. Man märker på dessa, hur han ännu under denna period hellre sysslar med historiens filosofi än med historien själf.

I »Feodalism och republikanism» är det vi första gången fullt utbildad möta den koncentrerade, tunga, tankedigra stil, som företrädesvis kallas den *geijerska*. Det är här vi stöta på sådana träffande och kanske ännu alltjämt behöfliga upplysningar som denna: »Medeltiden är en högst lärorik tid och väl värd, att man därom vet mera, än att strax bortom Luther och Amerikas upptäckt ligger det stora barbariet, ungefär som man säger, att strax bortom Europa ligger Sibirien.» Alldeles som nyromantikerna i allmänhet i medeltiden sågo folkpoesiens och sagans gyllene tid, så söker Geijer här roten till de moderna samhällsteorier, dem han ställer emot revolutionens frihetsläror, särskildt mot Rousseaus lära om de medfödda mänskliga rättigheterna. »Revolutionen uppfattar han endast som ett naturvid-

rigt försök att bryta sammanhanget i mänsklighetens utveckling.» Tegnér, som är belåten med uppsatsens form, säger också, att den till innehållet är »full af skefva, obskurantistiska idéer, sådana som nu äro moderna och som väl slutligen alldeles förmörka Geijers af naturen klara hufvud.»

De flesta historiska lärdomar hämtar han här från Englands historia, som han något vidlyftigare går in på, emedan han finner den engelska författningen intressant, såsom utgörande en kompromiss mellan två samhällsströmningar, den feodalistiska och den republikanska principen. Dessa båda motsatser i de germanska folkens styrelsemakt vid medeltidens början, motsatsen mellan höfdingamakt och folkmakt, har Geijer genom egna studier uppdagat — skarpsinnigt nog på den tid, då medeltidsforskningen låg i sin linda, säger S. J. Boëthius.

Lika tungläst på grund af den väl hoppressade statsrättsfilosofien är det tämligen vidlyftiga arbetet »Nytt ett och annat i anledning af frågan om den akademiska jurisdiktionen». Den otympliga titeln har sin förhistoria. Boken är en stridsskrift, utgifven som svar på en annan stridsskrift, nämligen den liberale juristen J. G. Richerts broschyr »Ett och annat om korporationer», hvilken åter i sin tur var svar på ett akademiskt betänkande, hvari Geijer hade deltagit. Jag citerar i det följande en

min föregående uppsats (»J. G. Richert», i Ord och bild 1905):

1817 hade tillsatts en kommitté för granskning af de akademiska stadgarna. Påbudet om granskning oroade emellertid de akademiska fäderna, som tyckte, att man ej borde »vidröra Axel Oxenstjernas och Johan Skyttes verk, innan man hade tillgång på män som de», och akademiens konservatism fick stöd af prästeståndet, som vid den pågående riksdagen förklarade, att de akademiska konstitutionerna hörde till dess ståndsprivilegier! Med den förmåga att måla spöket på väggen, hvilken ännu plägar känneteckna vederbörande i deras fruktlösa kamp mot en ond tid, förklarades det i ett memorial inom det högvördiga ståndet, att om den akademiska rättsskipningen toges bort, skulle »våra ynglingar med smärta flykta från ett land, där sånggudinnornas yrken kunde handteras som en borgerlig politisak».

Kungl. maj:t, som tydligen icke behjärtade den våda, som här skildrats, insatte fastmer till ledamot i kommittén den liberale Richert, och det blef nu han, som dikterade det hvassa betänkandet, där den akademiska jurisdiktionen i tvistemål och brottmål förklarades vara en medeltida inrättning, som i sammanhang med upphäfvandet af andra privilegierade domstolar borde från akademien skiljas. Nu var det Uppsala universitets tur att svara, och det

skedde medelst ett vidlyftigt betänkande af år 1821, hopkokadt af Geijer, som naturligtvis skötte om det historiska, filosofen Biberg och akademiräntmästaren Themptander. Den filosofiska tonen i detta aktstycke kan bäst bedömas af dess påstående, att om akademien beröfvades obetydliga polismål — t. ex. frågan om svinkreaturens utsläppande på gatorna —, skulle detta »förstöra den inre harmoni, förutan hvilken all yttre symmetri blefve antingen omöjlig eller blott skenbar».

Det var härpå Richert 1822 svarade med sin berömda skrift »Ett och annat om korporationer», i hvilken man öfverallt möter den merendels själflärde juristens motvilja mot akademiskt öfversitteri. »Stundom har det sett ut, som om den akademiska friheten hade bestått i att piska gesäller och lärpojkar», utbrister han, »men — det har gått med näfrätten här som på andra ställen, den är föråldrad.» — — —

Det var på denna broschyr, som Geijers »Nytt ett och annat» utgjorde ett svar. Här försvarar han akademiens om medeltidens skråförfattningar påminnande disciplinära myndighet såsom ett uttryck för statens faderliga sinne gentemot ungdomen, och därmed ståndsförfattningen och skråväsendet i allmänhet. Bokens senare del, som egentligen är ett helt för sig, innehåller bland annat den förut nämnda

träffande kritiken af hvad Geijer kallade »den negativa statsläran», teorien om individernas intressen såsom motsatta regeringens. Här spårar man för öfrigt redan vissa ansatser till en mera frisinnad åskådning. Geijer tager t. ex. afstånd från v. Hallers lära om makten, som han säger grunda sig på en misslyckad och krass legitimitetsprincip, och börjar kunna göra franska revolutionen rättvisa. Men i det hela kan det ej nekas, att det är en dödsdömd sak han söker försvara; specialdomstolar strida, såsom Geijer själf erkänner, naturligtvis mot nutidens jämlikhetsidéer, och den akademiska domsrätten afskaffades också i hufvudsak redan 1852. Det blef icke Geijer utan hans liberala motståndare, som i denna strid fick rätt.

* * *

Frågar man efter ursprunget till Geijers konservativa statsrättsteorier, så äro mönstren närmast att söka hos vissa samtida tyska samhällslärare. Den riktning, som Geijer nu var banerförare för, har man brukat kalla »den historiska skolan», och den har ofta med orätt blifvit beskylld för att hylla de mest extremt reaktionära och despotiska åsikter; man har rent af förblandat den med den »Hallerska reaktionen». Denna har sitt namn från den så kallade reaktionens bibel, schweizaren *von Hallers* 1816 utkomna verk »Die Restauration der Staatswissenschaf-

ten», där härskarbefogenheten, såsom en nyare historiker* säger, framställes som »en egen rätt, grundad på den maktförmåga, hvarmed försynen utrustat vissa personer och släkter», så att härskaren egentligen förhåller sig till landet som en egendomsägare till sin privategendom och lagstiftningen är att jämföra med hans egna förordnanden om godsets skötsel. Det var, som man lätt inser, en lära, hvars farlighet i praktiken knappast minskades af de därtill hörande vackra fraserna om att de suveräna furstarne, just därför att de »endast stodo under Gud och hade sin makt omedelbart af honom, borde bruka denna makt i enlighet med hans vilja, rättvist och kärleksrikt, till spridande af lycka bland människorna.»

»För oss, som nu lefva», säger nyss anförde historiker, »framstå de Hallerska teorierna såsom något rent vidunderligt, men på en generation, som lidit så grymt af den franska revolutionens följder, hade detta med oförneklig stilistisk skicklighet utförda anlopp mot revolutionens grundläggande idéer en rent bedårande verkan. Dess seger skulle emellertid hafva för mänskligheten omintetgjort hela vinsten af det 18:e århundradets — upplysningstidens — samhällsutveckling och statsrättsliga spekulation. Att så icke skedde, därför

* S. J. Boëthius i en rec. af K. Warburgs bok om Richert i Hist. tidskrift 1905. Jfr s. 143!

har Europa att tacka den motrörelse, som under namn af *liberalismen* samtidigt uppstod. Äfven den var en reaktion, nämligen tillbaka till upplysningens idéer, och i detta liberalismens sammanhang med 1800-talets upplysning ligger både dess styrka och dess svaghet. Dess styrka var, att den gaf nytt lif åt sanningar, som en förgången tid födt men som mänskligheten tycktes ämna låta ligga obegagnade; dess svaghet, att den äfven ville återupplifva åskådningar, som varit förbundna med dessa sanningar men som af världshändelserna fått sin dom.»

I sin opposition mot liberalismen har Geijer dock knappast låtit sig påverkas af de Hallerska lärorna, dem han snarare polemiserat mot redan 1817. Mera betyda för hans utveckling de teorier, dem en annan tysk rättshistoriker, *Savigny*, 1814 framlagt i sin skrift: »Om vår tids uppgift i lagstiftning och rättsvetenskap.» Detta är den s. k. *historiska skolans* programskrift, som påstår, att samhällsinrättningarna äro uttryck för det i ständig utveckling eller tillbakagång stadda nationella lifvet, hvarför något allmängiltigt, för alla tider och folk passande statsskick ej finnes. Man har med rätta påpekat, att denna uppfattning ej borde ha kunnat leda till någon oresonlig konservatism, »ty om statsinrättningarna framgå ur en historisk utveckling, så böra de också förändras i enlighet med de nya behof, som af utvecklingen skapas».

Och dock ha den »historiska skolans» åsikter i praktiken bra ofta kommit att sammanfalla med den stockkonservativaste reaktion, hvarför också bägge riktningarna vanligen gingo under det från det dåtida Frankrikes statslif hämtade namnet *ultraism*. Härmed betecknade man nämligen därstädes de sista bourbonernas försök att begagna sin korta nådetid till återinförande af de förhållanden, som rådt före revolutionen. »Därför att uråldriga samhällsinrättningar voro verk af en organisk utveckling, ansåg den historiska skolan deras ersättande med nya såsom ett godtyckets verk, — — — förbiseende, att dessa gamla inrättningar också en gång varit nya och då undanträngt föråldrade.»

Men Geijer har också under denna period varit starkt påverkad från ett annat håll, och det är från Schiller. Geijers första, ännu otryckta akademiska föreläsningar, de från 1815 och 1816, om hvilka han senare yttrat sig tämligen skarpt, behandlade Sveriges medeltid och nyare tiden till och med Gustaf II Adolfs död. De äro starkt präglade af Schillers historiska metod och framställningskonst. Letandet efter sammanhanget mellan händelserna lockar honom verkligen stundom till hvad man kallar konstruktion, och hans beundran för Schillers karaktärsanalyser och psykologiska jämförelser kan ibland föranleda honom till liknande spirituella eller åtminstone fyndiga experiment, hvartill Sveriges

torftiga medeltidskällor absolut inte erbjuda något reellt underlag. Det är inte utan, att det, såsom man också tycker sig kunna läsa mellan raderna i fru Silfverstolpes anteckningar, ligger något af äreminnets skimmer öfver dessa ungdomligt poetiska föreläsningar.

Till de af Schiller påverkade arbetena hör också den redan omnämnda programföreläsningen om »Historiens nytta», utgifven 1819. Den förtjänar att särskildt observeras som en motsvarighet till den installationsföreläsning af Schiller, som redan påverkat Geijers äreminne öfver Sten Sture.

»Med kraft och hänförelse skildras här som där den europeiska odlingens naturen betvingande, afståndet i tid och rum upphäfvande, alla världsdelar omspännande makt. Här som där framställes den enskilde i sitt samband med det hela», men också den enskildes obetydlighet och umbärlighet med afseende på *hvad* han kan uträtta. Jämte intresset för de historiska händelserna och för sammanhanget dem emellan sätter Geijer det moraliskt religiösa intresset, som framkallar handling. »Ty för att förstå historien måste man förstå sig själf, och därtill fordras handling. Men det är handlingens *huru*, icke dess *hvad*, dess uppsåt, icke dess resultat, som här betyder något. För Geijer är historien alltså en *uppgift*, som fordrar icke blott intelligensens utan hela karaktärens medverkan», och i denna uppfatt-

ning står Geijer vida öfver Schiller, hvars förblifvande betydelse för Geijer egentligen är den att ha gett honom smak för historien och ha lärt honom se den som mänsklighetens utvecklingshistoria.*

Och i denna lilla afhandling är det vi finna sådana äkta pärlor af lifserfarenhet som följande ödmjuka ord, hvilka i sanning visa, att *professor* Geijer icke riktigt var densamme han förut varit.

»Liksom till hån och spott öfver människors egen tanke om sin förmåga är det just det förvånande och förundransvärda, som ofta finnes utfördt genom de ringaste redskap. — — — Vill någon i hvad bana som helst, med hög tanke om sin egen förmåga beröfva världen sin oskattbara medverkan och behaga sig själf i ett förnämt stillasittande, så må han vara öfvertygad, att tidens hjul vänder sig honom förutan och vänder honom själf därjämte. Tror någon, att på ett verk, hvartill han haft den lyckan att bidraga, just *hans* prägel och form är det egentligen viktiga, så må han besinna, att en hel eftervärld står tillreds att i detta verk utplåna alla spår af upphofsmannen och blott kvarlämna just det, som är skickligt att bli en gemensam egendom.»

* * *

Det var naturligtvis otänkbart, att en så framstående begåfning, så ovanliga kunskaper och så

* H. Borelius: Geijer och Schiller.

utpräglad lifsåskådning som Geijers skulle få ligga obrukade för det praktiska lifvet. Tegnér skref en gång 1821: »Geijer är nu dagens man: ville han i allt följa sin bättre genius, vore han äfven tidehvarfvets», och det såg snart ut, som om spådomen skulle uppfyllas. I synnerhet de politiska intressena söka sig gärna själfmant ett utlopp i handling, som, äfven om det ofta verkar förströende och splittrande på litterära sysselsättningar, dock på samma gång måste egga till nya idéer och initiativ. Så togs Geijer i slutet af 1820-talet i anspråk för kommitté- och riksdagsmannaverksamhet och har på båda hållen bevisat sin tro med sina gärningar, d. v. s. uppträdt i hög grad konservativt. Hans anmärkningar om uppfostran och undervisning i anledning af 1826—28 års undervisningskommittés betänkande, liksom hans anföranden vid riksdagen 1828—30, vittna stundom rent af om en oppositionell retlighet mot reformkraf, som tyder på bristande inre jämvikt.

Redan 1813 hade Geijer i en uppsats *Om det offentliga läroverket* ytterligare utvecklat den romantiskt intelligensaristokratiska åskådning han redan i sina tidigare programskrifter framkastat. Tilllämpande sin ensidiga sociala uppfattning på uppfostringsfrågorna, ansåg han, att staten för »det näringsidkande ståndet» icke behöfde upprätta några vetenskapliga bildningsanstalter. Det enda slags

uppfostran, som staten är oundvikligen skyldig att omedelbart gifva alla sina medborgare, är uppfostran till *religiositet*, men denna uppfostran behöfver icke ens inrättandet af några folkskolor, ty den skötes lämpligast af prästerskapet och förutsätter jämväl kännedomen om modersmålet i tryck och skrift. Uppfostran till *fosterlandskärlek* åter kan staten endast gifva åt »det offentliga ståndet», som sedan i sin ordning har att meddela den åt de öfriga. Skolor för praktiska yrken tillhör det ej staten utan enskilda att upprätta.

Efter genomläsningen af denna uppsats känner man sig onekligen få en fläkt af friskare luft i den år 1829 utgifna skriften *Några anmärkningar om uppfostran och undervisning med afseende på de yrkade förändringarna i allmänna läroverket*. Visserligen polemiserar han äfven här mot en hel del sådana förändringar, som erfarenheten senare visat kunna genomföras utan någon som helst skada för uppfostran, t. ex. ämnesläsning, valfrihet, skolans delning på latin- och reallinje samt införandet af afgifter i de allmänna läroverken. Men här erkänner Geijer dock krafvet på folkskolor, och om han också anser dem vara uteslutande en kommunens och ej statens angelägenhet, anser han dock, att staten bör åtaga sig deras öfverbyggnad, »borgarskolan eller realskolan». Här har han för öfrigt åtskilligt att säga, som verkar befriande genom det sunda svenska

bondförstånd det ådagalägger, t. ex. framhållandet af lärarens personlighet och af det uppfostrande elementet såsom det mest betydelsefulla vid undervisningen — i motsats mot teorier och metodik. Såsom ofta hos Geijer, kommer det mest konkreta och liffulla här fram i noterna; texten är mestadels abstrakt och tungrodd. Följande noter må tjäna som exempel:

»Huru många nya edukationsteorier ha ej de sista sjuttio åren frambragt och försökt! Mig veterligt har ingen enda af dem frambragt en enda utmärkt man, men väl mycken konstlad medelmåtta. — — Heliga barndom, hvad teorierna litet förstå dig! Vid jämförelse mellan ytterligheterna är slentrianen till och med bättre. Den ger mindre, men den betager ock mindre, och dess yttre ordning är åtminstone ett värn, inom hvilket den unga kraften är satt på egen tillväxt. — — — [De egentligaste undervisningsämnena böra inskränkas till de för den unga lärjungens både ålder och samhällstillstånd tjänligaste.] Härmed menar jag likväl icke (utan att just därför vara en advokat för tråkigheten såsom sådan) endast de för barnaåldern roande ämnen, eller de, hvilkas användbarhet och nytta barnet genast inser. Det är en falsk princip, att redan barnet skall vänjas att, i både njutning och insikt, af hvarje läroämne draga dagens facit. Det finns ej ett sådant facit för *lifvet*, som i sitt hela är

beredelse — och barndomen mest —, hur skulle det kunna finnas för *stunden?* I huru många afseenden är [icke] lifvet en konst att lära sig vänta? Och barndomen skulle vara undantagen från en erfarenhet, som är den första oss möter i lidande och handling!»

* * *

Ännu mera konservativt verka Geijers riksdagsanföranden från denna tid, där han — det konservativa prästeståndet till stort välbehag — bland annat opponerar sig mot indragningsmaktens afskaffande, mot myntrealisationen, mot storskiftets konsekventa genomförande och mot hemmansklyfning — d. v. s. just de reformer, som möjliggjort en fri press, ett ordnadt myntsystem, ett rationellt smålandtbruk och skapandet af »egna hem», våra dagars brännande fråga! Rätt egendomligt verkar det att i fråga om tryckfrihetsförordningens tillstånd för regeringen att indraga misshagliga tidningar och tidskrifter finna Geijer konservativare än prästeståndet i allmänhet. Förslaget om indragningsmaktens afskaffande, som var en sedan föregående riksdag hvilande grundlagsfråga, bifölls af ståndet — visserligen endast med *en* rösts öfvervikt — men föll i alla fall genom böndernas beslut. Geijer skulle nog inte på 30-talet efter de många indragningarna af

Aftonbladet ha sagt, som han nu gjorde, att erfarenheten af indragningsmakten varit »i hög grad tillfredsställande».

Hvad som gjorde, att Geijer så mycket fruktade jordens styckning i smålotter, var hans fruktan, att dessa skulle bli för små att föda ett hushåll och sålunda föranleda, att flertalet af den arbetande klassen i Sverige blefve obesuten och därmed beroende. »Jag känner intet radikalare anfall på Sveriges författning», säger han härom till Järta. Det är samma uppfattning, som ligger till grund för Geijers afvoghet mot förslaget om lika arfsrätt för bröder och systrar. För präste- och borgarstånden var saken redan för längesedan genomförd, för prästeståndet enligt Johan III:s privilegier och för borgarne genom stadslagen, så att frågan här egentligen gällde endast den jordbesittande adeln och bönderna. I sitt afstyrkande säger Geijer sig bland annat frukta, att den lika delningen komme att drifvas därhän, att därigenom faderns förmåga att göra sina barns uppfostran, mannens förmåga att försörja hustru blefve allt mer förminskad och osäker. Och han tillägger, att den nya lagen sannolikt äfven skulle få svåra moraliska verkningar, enär den lika delningen kanske ofta skulle ske med motvilja, om alltför små lotter försvårade utsikten, att hemmanet förblefve i någons af barnen ägo. För öfrigt frågar han hvem

som har öfverklagat den gällande arfslagen. »Dess orättvisa, om den finnes, kännes ej.»

Resonemanget är typiskt äfven för Geijers dåvarande ställning i kvinnofrågan. För att visa orimligheten af det liberala krafvet på *rättvisa* i arfsfrågan spörjer han bl. a., om det är konsekvent »att i detta afseende anse rättvisan omotsäglig, men däremot fortfara att förneka samma likalottande rättvisa i frågorna om kvinnans myndighet och om hennes välde i huset, för att ej tala om hennes tillgång till statens ämbeten eller om hennes inträde i representationen».

Det är ju, som vi veta, en gammal metod att söka slå ihjäl partiella reformer med att bevisa hur *litet* de gifva, jämförda med det absoluta krafvet. Men i detta fall var invändningen minst sagdt besynnerlig, ty Geijer visste mycket väl, att krafvet på ogift kvinnas myndighet just vid den tiden stod på programmet för samma parti, som kräfde lika arfsrätt. Just vid samma riksdag ställde han sig för öfrigt lika absolut afvisande i frågan om myndighetsreformen, som han kallar »ett eklatant exempel på det slags nu för tiden epidemiska filantropi, som i sig själf är hårdhet. Man beröfvar den unga värnlösa kvinnan, som det behöfver, en förmyndares råd och stöd och synes ej heller ihågkomma, att den det icke behöfver har rätt att hos konungen söka myndighet.»

Ofvannämnda ord förekomma i ett beskt uttalande om förslaget till ny civillag, hvars egentlige upphofsman var Geijers gamle motståndare J. G. Richert, den förnämste medlemmen af den 1810 tillsatta lagkommittéen. Här nöjer sig Geijer icke med att kritisera vissa paragrafer, såsom just den lika arfsrätten, kvinnans myndighet, förslagen om hemmansklyfning och om lagmansrätternas borttagande, utan han utgjuter sin vredes skålar öfver kommittéens hela sätt att fatta sin uppgift. Kommittéens instruktion hade nämligen egentligen endast gått ut på en lindrig omredigering af 1734 års lag, men dess liberala medlemmar hade snart funnit lagen i så mångt och mycket stridande mot tidsandan, att ett grundligare reformarbete blef en enkel nödvändighet. Härom har Geijer dock den meningen, att om man hållit sig inom de uppdragna gränserna, skulle man otvifvelaktigt inom få år ägt ett förbättradt lagverk, »ej prunkande med nya teorier och förslag, men praktiskt dugligt och lika snart som säkert användbart». — Visst är, att Geijer sålunda blef bland de medskyldiga till att de politiska förhållandena fingo förhindra civillagens antagande i dess helhet och fördröja de partiella reformer, som i alla fall förr eller senare tvingade sig fram genom det praktiska behofvet. Så afskaffades lagmansrätterna, och den lika arfsrätten infördes 1844, kvinnans myndighet lagstadgades 1858,

och hemmansklyfningen frigafs 1881. Men ny civillag ha vi ännu ej erhållit — till stor del tack vare partihänsyn och partiintriger under förra hälften af 1800-talet.

Nämnas bör, att Geijer i ett varmt och kraftigt anförande tillstyrkte den hjälp, som det betryckta kanalverket, Platens lifsgärning, så väl behöfde.

Två gånger under förra hälften af 1830-talet har Geijer också varit påtänkt som en af de ledande krafterna i ett par publicistiska företag. Det var dels (1830) i en neutral litterär tidskrift, Skandia, som skulle utgifvits af Beskow och Atterbom men strandade på Tegnérs afstyrkande, dels (1834) i en konservativ politisk tidning, som föreslagits af kronprinsen och skulle ha haft Järta, Geijer och Agardh till ledare. Äfven sistnämnda företag förföll, då Wallmark, som skulle ha blifvit ansvarig utgifvare, ej ansågs lämplig.

* * *

Geijers konservativa verksamhet kunde naturligtvis icke undgå sin belöning. Bland invalen i en mängd akademier nämner jag endast det till Svenska akademien, emedan detta inval liksom så många andra dylika haft sin intressanta förhistoria, delvis skönjbar i Tegnérs brefväxling. Förkärleken för rangen och förskräckelsen för all originell, »far-

lig» begåfning gjorde sig här så pass gällande, att så obskyra »litteratörer» som ärkebiskop Rosenstein, C. P. Hagberg och excellensen Skjöldebrand kunde inväljas under åren 1819—22, tills ändtligen, 1824, kättarprocessen mot Geijer blifvit tillräckligt glömd, för att Tegnér, som alltid med en förvånande energi kämpat för hans inval, skulle kunna få sin vilja fram. Komiskt nog blef det Geijers uppgift att biografera riksrådet baron Malte Ramel, samme excellens, som genom sin misstro mot den unge studenten blifvit en indirekt orsak till äreminnet öfver Sten Sture. Onekligen har det också sin löjliga sida, att Ramel två år förut tycks ha motarbetat Geijers inval i akademien. Åtminstone skrifver Tegnér detta år till C. P. Hagberg, att excellensen lär ha fått i sitt hufvud, att Geijer är en kättare: »och denna excellens har liksom de andra så litet i sitt hufvud, att det nästan är synd att taga något därur». Geijer var heller inte glad åt uppgiften att söka »amplifiera» en så obetydlig personlighet.

Om samtliga Geijers akademiska tal från denna tid, liksom långt in på 30-talet, gäller det, att de äro präglade af det slags högtidliga, litet cirklade vältalighet, som alltsedan slutet af 1700-talet under Svenska akademiens hägn ännu frodades i den officiella prosan och genom traditionens makt äfven i våra dagar bidrager att göra den svenska festtalarstilen uppstyltad och konventionell.

Talet öfver Malte Ramel är i detta afseende bland de mest typiska. C. F. Dahlgren, som i allmänhet inte förefaller synnerligen belåten med Geijer — han kallar honom 1824 »dryg» till sättet —, klandrar det skarpt i ett bref till Thomander[1] (16 febr. 1826): »sofismer till försvar för Svenska akademien, vårdslöshet i stilen, affekterad enfald». Det må erkännas, att Geijer gjorde sitt bästa af det icke just gifvande uppdraget, som han först klagade öfver, och att stilen i inträdestalet är så högakademisk som någonsin stunden och ämnet kunde kräfva. Ett litet mönster af sirlig gustaviansk omskrifning är den passus på slutet, där han skildrar sin tidigare »beröring» med Ramel: »Ett hans svar (till farbror Rappholt n. b.) blef mig visadt, och *hela behaget af dess sköna skrifart förmörkades i mina ögon*[2] genom det besked, att inhämtade underrättelser från universitetet, där jag studerade, mer vittnade om min ungdoms flyktighet än stadga.»

Det kan knappast förvåna, att han finner nödigt att försvara och ursäkta sin obetydlige företrädares intagande i akademien; den sats, hvari han gör det, tyckes äfven för eftervärlden icke ha förlorat sin användbarhet. Eller hvilka förvånande

---

[1] Thomander: Tankar och löjen, utg. af A. Ahnfelt, s. 122 och 148.

[2] Kurs. af L. W.

inval kunna icke försvaras med sådana ord som att akademien »vinner på att äfven tillägna sig män af utmärkt allmännelig bildning, hos hvilka en sorgfällig uppfostran, umgänget med världen och offentlig verksamhet ur lyckliga anlag utbildat det riktiga omdöme, den fina känsla, som ej alltid äro förenade med skriftställarens kall»? Tegnér tyckte också, att man kunde tro »salig excellensen» själf ha författat talet. Att gustavianerna voro belåtna med Geijers erkännande ord om Gustaf III, var naturligt. Men på samma gång säger Brinkman, att »några fina hofnäsor luktat os» i hans ord om Ramels förhållande till Gustaf IV Adolfs son.

En annan utmärkelse, som senare tillföll Geijer, betraktade han med rätta som en frestelse och afvärjde den också manligen. Det var kallelsen till Karlstads biskopsstol, som nådde honom 1834; året förut hade han redan varit påtänkt till Linköpings. I få saker skönja vi de kyrkliga förhållandenas utveckling så tydligt som i fråga om våra biskopsval. I förra hälften af 1800-talet var ännu sambandet mellan kyrka och kultur så starkt, att det kulturella mången gång tog alldeles öfverhand öfver det religiösa krafvet, såsom i fråga om Tegnér och Agardh, hvilkas brist på prästerliga egenskaper icke behöfver närmare bevisas. I våra dagar åter är det religiösa eller rättare sagdt det kyrkliga krafvet så absolut förhärskande, att allmänheten hunnit glömma,

att äfven en lekman — och ett snille — *kan* väljas till biskop.

Nu var Geijer med sin utprägladt kristliga åskådning och sin rena vandel plus sin allsidiga bildning säkerligen bättre än de flesta prästmän under dessa superiets och slapphetens dagar skickad att värdigt bekläda en biskopsstol, och då hans anhöriga och närmaste vänner i allmänhet önskade det och han själf ju alltid längtade till Värmland, var frestelsen ett ögonblick stark. En hans nära vän, Per Lagerhjelm, skref till honom i följande hänsynslöst kategoriska ordalag:

»Dina förbindelser till uppfostringsverken, svenska allmänheten och litteraturen äga ingen talan, ty den, som icke öfvergifver fader och moder, han är mig icke värd. Din litteraturbana kan afslutas med Svea rikes häfder, till hvilkas fullbordande du kan ta och få tid. — — Olycklig blir ingen, som läser sina böner och umgås med Gud. — — Du skyr inga uppoffringar! Väl! Tag då korset på dig och följ! — — Mången ser i dig en sann apostolisk anda, ren och fläckfri, orädd, väl begåfvad och andligen erfaren. Känner du dig kallad till präst, så gör du många religionens och religiositetens vänner, ja dyrkare, en sorg genom din afsägelse.» Och en karlstadslektor skrifver: »Vårt gamla läroverk utsträcker bedjande sina armar, längtande att få omsluta den störste, den mest

älskade af sina söner, hvilkens kärlek det känner och af hvilken det väntar sig ett så länge saknadt, kraftigt stöd.» Faktiskt hade Geijer också strax före denna tid återtagit sina gamla funderingar på att låta prästviga sig — för att sedan hålla universitetspredikningar. Det blef aldrig af, men idéen till dessa predikningar var en framtidstanke, som verkligen realiserades i Uppsala — 60 år senare.

Icke ens tanken på hans älskade Ransäter, som just hörde till karlstadsbiskopens prebende, kunde emellertid förmå honom att öfverge sin närmaste uppgift, historieskrifvandets, för hvilket han redan i flera år åtnjutit offentligt understöd. Och den starkaste af hans vänner, Hans Järta, styrkte honom i denna föresats. Förgäfves sökte man — bland andra Tegnér — locka honom med att båda uppgifterna väl läte sig förena eller, som en värmlänning skrifver: »Stiftets prästerskap är godt och beskedligt och i stigande förbättring, med undantag af några få, som brännvinet förstört, enighet och samdräkt i konsistorium, ungdomen älsklig och lätt styrd.» — Men Geijer förklarar, att nog kunde han bli en medelmåttig biskop, »men på Erik Gustaf Geijer vore det slut». »Biskopsämbetet fordrar i min tanke sin hela man — jag behöfver år att blott komma mig rätt in med mina göromål, är till chef och affärsman föga tjän-

lig, får nya bekvämligheter med nya bekymmer och i följd af bägge: farväl, penna och bok.» Historien kallar han »*ett dagsverke för lifvet*», som han åtagit sig i nationens, i världens ögon. »Jag kan ej bli det otrogen.»

Eftervärlden är honom tacksam för denna ståndaktighet. Utan den hade han ej kunnat gifva oss det intryck af orubblig helgjutenhet och harmoni, som nu för svenskarne blifvit den speciellt »geijerska stilen». I Tegnér, som för öfrigt sedermera gillade Geijers handlingssätt härvidlag, ha vi här som på så många andra områden det motsatta exemplet; för honom hörde biskopsämbetet utan tvifvel med bland de många faktorer, som samverkade att göra honom till hvad han själf kallat Bellman: »en rik, men sönderbrusten harmoni».

---

6. Historieskrifvaren.

Geijer såsom historieskrifvare är bäst karakteriserad af honom själf i hans »Minnen»:

»Mina första historiska föreläsningar, ehuru de inför en blandad publik gjorde lycka, vittnade mer om fantasi och känsla än om förstånd och insikt. Jag har lärande lärt. Det är ett fel: kanhända ock en fördel. Hvem är utlärd? Jag har förmärkt, att det är slut med dem, som tro sig vara det. Och detta *slut* passar ofta rätt illa till en *början* åt en sträfvande ungdom. — Men har jag här betecknat fantasiens och känslans öfvervikt såsom ett fel i vetenskaplig framställning, så må ej förtigas, att jag äfven betalat min gärd åt en annan förvillelse, som tillhör förståndet, eller en med dettas namn sig själf bedragande fantasi. Jag vill till en början utmärka denna förvillelse genom sitt resultat. Resultatet är det *självgjorda sammanhanget i sakerna.* Själfva operationen kallar man ock att *konstruera.* — Då jag ifrån filosofi och poeteri kom in i historien, och därföre i början äfven ägnade synnerlig uppmärksamhet åt hvad filosofer och poeter i och

med den samma beställt, så hade jag ej ringa böjelse för nämnda luftslotts-byggeri liksom ej heller ringa färdighet därutinnan. Jag blef den tiden så bevandrad i professionen, att jag nu (liksom frimurarne sinsemellan) genast känner adepterna på vissa tecken inom första sidan, hvaraf merendels följer, att jag icke läser de följande; såsom i går hände mig med ett profstycke af den berömde berlinske professoren Gans' berömda föreläsningar i den allranyaste historien. — *Sammanhang!* — Hvad är kosteligare, nödvändigare? Ja! men *sakernas eget.* En glimt af detta är lycksalighet, — men endast belöningen för långvarig möda. Den, som närmar sig till tidens susande väfstol, finner snart, att ej här allt går så trådrätt efter vissa formler. Flit, försakelse, ödmjukhet, rent sinne äro för häfdaforskaren ej mindre nödvändiga än för naturforskaren, ja mer. Han kan lika litet skapa sitt föremål. Han har att göra med ej mindre verkliga verkligheter. Men de äro af ett högre slag. Också vågar jag säga, att ingenting så öfvertygat mig om sakernas gudomliga kärna som den riktning min vetgirighet allt mer tagit på den skarpaste verklighet, i all sin höghet, litenhet, ljufhet, bitterhet, med ett ord: i all sin *sanning.* Den lösa, luftiga skönheten har för mig förlorat sitt behag. Jag söker den *bundna* — i den mening som naturforskaren talar om den bundna värman —, den i tingen förbor-

gade. Det är det ideal, som det lönar mödan att eftersträfva; och jag tror mig ha erfarit, att till dess finnande man ej bör titta i vädret, utan snarare se sig väl för fötterna.

Ett har förblifvit från min poetiska ingång i historien. Jag intresseras blott af det *mänskliga* däri — karaktärer, seder, lagar, samhällsförhållanden; — allt, äfven det minsta drag, i bilden af ett mänskligt tillstånd är mig naturligen viktigt, och jag skyr ingen möda att uppspana det. Hvad som ej låter bringa sig i ett sådant sammanhang är mig likgiltigt tills vidare. Det nakna faktum existerar för mig ej. Jag har öfveröst mig med sådant, af plikt. Det är som att slå vatten på gåsen. Det fastnar ej. Det mänskliga samhället i alla sina likheter och olikheter, under särskilda odlingsgrader och omständigheter, har alltid varit mitt älsklingsämne. Det närvarande, det förflutna, allt är mig i detta hänseende intressant.» — — —

Med skärpa har Geijer i denna själfkarakteristik brutit stafven öfver sin tidigare historiska uppfattning, där han skönjer den ungdomliga benägenheten för konstruktion, och på samma gång har han här erkänt sin öfvergång från detta spekulerande till det *verklighetssinne*, som i all äkta historieskrifning är det enda nödvändiga och som också gjort Geijer till vår störste historieskrifvare. Dock icke ensamt utan i förening med de grundligaste filoso-

fiska studier någon af våra svenska historieskrifvare haft.

I själfva verket kan man säga, att filosofien under Geijers hela lefnad låg honom vida närmare än till och med historien. Hade konjunkturerna beträffande universitetslärarbefattningar 1810 varit gynnsamma för honom, är det troligt, att historien blifvit honom en bisak; nu blef däremot filosofien för professorn i historia någonting vida mer än en bisak. Denna blandning har inte uteslutande varit till fördel för vare sig hans filosofi eller hans historieskrifning, liksom den säkert gaf anledning till många personliga slitningar inom hans själslif. Den har gjort hans filosoferande arbeten mer än nödigt uttänjda genom de långa historiska öfverblickarna, som ibland påminna oss om de gamla medeltida världskrönikornas oundvikliga begynnelse med världens skapelse och som lätt falla in i återupprepningar. Och den har gjort hans historiska arbeten mer än nödigt tunglästa på grund af den djupgående spekulation, som alltid ligger bakom dem och som, där den ej får ta sig uttryck i långa slutledningar, ändå måste ge sig luft i en eller annan väl hoppressad aforism.

För Geijer själf tedde sig däremot nödvändigheten endast som en dygd: »allt vetande, användt på särskilda vetenskaper, står i sammanhang med vetenskapen om vetandet självt», säger han i »Män-

niskans historia» och vill därmed säga, att alla de särskilda vetenskaperna från *sin* ståndpunkt böra framtränga till filosofien »och ej blott lämna åt filosoferna att stå ofvanpå sina höjder och utpeka hvad de där nere skola företaga sig». Och lika lifligt har han varit öfvertygad om den nytta särskildt *hans* specialvetenskap, historien och den därmed sammanhängande praktiska politiken, måste ha af filosofiska utredningar i t. ex. statslära. När han tänker sig invändningar mot dylika filosofiska utredningar, såsom innehållande endast spetsfundigheter och »skolstrider», försvarar han dem på följande sätt (»Feodalism och republikanism»):

»Liksom ej skolstriderna af ålder och i senare tider allt mera, såvida de nämligen blifvit förda angående människans viktigaste angelägenheter, äfven haft det viktigaste inflytande! Skolan (jag menar uppfostran genom vetenskap och konst i allmänhet) har äfven alltid varit mänsklighetens skola, den öfningsplats, där alla de frågor, som, sedermera utgångna i det stora praktiska lifvet, oftast haft allt för stora verkningar, först blifvit väckta, behandlade och till hela sin vikt erkända. Filosofiens historia är i synnerhet i detta afseende en profetisk historia. Hvad sedermera händer i världen har alltid i den händt förr. Ingen förändring i den senare har varit utan det märkligaste inflytande på den förra. Man kan säga, att de största

revolutioner först timat inom ett enda hufvud. Ej såsom detta hufvud vore själfva den verkande orsaken — denna ligger i sådana fall alltid uppöfver all enskild förmåga och förtjänst —, utan emedan just i detta tidens eller framtidens anda kraftigast verkar och först säger sitt eget namn. Ett sådant hufvud föder en tanke — eller rättare: ger blott *ordet* åt hvad många redan dunkelt anande tänkt, och hvarigenom de på en gång tänka det klarare — tanken öfvergår till ett allmänt tänkesätt och bringar med detsamma ej blott tusende hufvuden utan äfven tusende armar och ben i rörelse; utan att ofta i tidens framfart de förra (eller hufvudena) veta mer än de senare (eller armarna och benen), hvarifrån den tanke kommer, som sätter dem så i verksamhet. Ty merendels befinner sig tidehvarfvet självt, i fråga om sitt tänkesätts anor — ehuru vetenskapernas eller skolans profetiska historia lägger dessa anor tydligt nog för dagen —, i en oskuldsfull okunnighet.»

Filosofiska studiers nödvändighet för historieforskaren har också intygats af en bland Geijers efterträdare på professorsstolen i Uppsala, Harald Hjärne, som i ett par föreläsningar fällt följande ord, nära sammanhängande med Geijers egen uppfattning:

»Visserligen är det ingen skyldighet för hvarje historiker att ha ett bestämdt filosofiskt system,

men för så vidt historien liksom andra vetenskaper uppstått ur filosofien, så måste filosofiska synpunkter göra sig gällande inom den historiska vetenskapen. Den historiske forskaren kan aldrig reda sig utan allmänna synpunkter, lika litet som en naturforskare, äfven om denne säger sig ej behöfva filosofi. Och nog äger den historiker större vetenskaplig bildning, som vet hvilka kritiska synpunkter han följer.»

En sådan synpunkt är t. ex. nationalitetens, som Geijer kan sägas ha infört i den svenska historieskrifningen, hvilken på 1700-talet hade blifvit »dels ett osammanhängande notiskram, dels historisk retorik.»

Om nu verklighetssinnet räddat Geijer från att söka »annat sammanhang än sakernas eget», så måste också erkännas, att filosofien räddat honom från det blotta hopandet af nakna fakta, som man kallar krönika och som utgör historieskrifningens äldsta stadium — men äfven från det naiva letandet efter »lagar» för den mänskliga tillvaron, som utmärker öfvergångsstadiet till verkligt vetenskaplig historia. Skillnaden mellan filosofi och historia har han själf angifvit så, att filosofien lär oss hvad som *kan* ske och därmed också hvad som är omöjligt, men däremot aldrig säger hvad som *skall* ske. Historien åter lär oss endast hvad som *har* skett. Geijer lyssnade till »tidens susande väfstol» och nedskref

hvad han hörde liksom efter diktamen, och just under detta objektiva sökande efter den enkla sanningen i och för sig föll honom allt det andra, d. v. s. sakernas eget sammanhang, till. Och detta bestämdes, såsom han redan en gång framhållit i sin ungdomsskrift »Om historiens förhållande till religionen», framför allt af personlighetens sträfvan efter frihet. »Om någonting är klart af historien», säger han själf, »så är det detta: att det personliga i henne är viktigast. Hon är ej en följd af satser och sanningar, utan af vilja och handlingar, ej teoretisk, utan praktisk.» Eller såsom en yngre nutida historiker (L. M. Bååth) närmare utvecklat Geijers historiska åskådningssätt:

»Förklaringen till hvad som händt och händer i världen ligger i den hos människan inneboende självbevarelsedriften till godt eller ondt. Detta är en rent praktisk fråga. Hennes brottsliga bruk eller goda vilja sträcka sina verkningar framåt 'för århundraden, för alltid'. Det är däraf nationerna få lida eller njuta. Människan kan därigenom skapa krafter i utvecklingen, som bestämma såväl den enskildes som folkens öden.

Geijer har därför icke ensidigt betonat stora historiska personligheters förmåga att bestämma utvecklingen af folkens öden, lika litet som han gjort dem till blotta kuggar i ett maskineri. De kunna väl taga folken med sig genom sina starka viljor,

men de äro i hvarje fall beroende af i utvecklingen verkande krafter. Dessa krafter äro inga förutbestämda lagar, utan de äro oupphörligt växlande och hvarandra aflösande företeelser i hvarje tids miljö. Så är t. ex. Kristian II:s tyranni och Karl IX:s blodiga bana ej beroende af någon personlig grymhet utan af de tidsomständigheter, under hvilkas inflytande dessa drefvos framåt.»

* * *

1825 utkom Geijers första större historiska arbete, *Svea rikes häfder*, första — och enda — bandet, ty fortsättningen kom aldrig ut, på grund af ekonomiska svårigheter och andra arbeten, som kräfde omedelbart expedierande. Det blef alltså ett fragment, som icke för svenska historien fram längre än till medeltiden men i stället inledningsvis ägnar vidlyftiga redogörelser åt landets natur och åt källorna för Sveriges forntidshistoria. Om än Geijer här i enlighet med forskningens dåvarande ståndpunkt visar sig tro något väl mycket på de isländska sagorna såsom källa för svensk historia, kan man icke förneka, att han, som en af hans vän Brinkmans korrespondenter uttrycker sig, »har afsatt flera kungar än själfve Napoleon men med större rättvisa och bättre skäl». — D. v. s. han har förpassat sagotiden ur historiens och till sagans område och »öfversatt våra häfder från äreminne till historia».

Detta väckte på den tiden en uppmärksamhet, som inte var oblandadt sympatisk. Det fanns ännu bland de gustavianska aristokraterna folk, som betraktade historisk kritik som »ett slags fosforism» och fruktade, att Geijer skulle »göra en roman af vår historia och rubba dess fasta grundval»! Däremot fick han i Danmark erkännande för sin samvetsgranna behandling af danska källor. — Blicken för verklig källkritik sammansmälter i Svea rikes häfder med blicken för omgifningens, naturens och klimatets inverkan på folkkaraktärens daning — alltså två alldeles »moderna» synpunkter.

Redan före 1825 hade Geijer utkastat planen till en mindre vidlyftig svensk historia, och denna plan förverkligades, då han åtog sig medarbetarskapet i ett tyskt samlingsverk, »De europeiska staternas historia», som utgafs af ett par professorer i Göttingen, Heeren och Ukert. Så utkom åren 1832—36 »*Svenska folkets historia*» i tre delar, till och med Kristinas regering. Hufvudtankarna i detta Geijers mest lästa och berömda arbete röra sig omkring förhållandet mellan konung och folk, det som han för nyare tider har karakteriserat med uttrycket: »Svenska folkets historia är dess konungars.» Detta ord har måhända, så stor som ordets makt öfver tanken nu en gång för alla är, bidragit till att våra historiska läroböcker uppställts efter konungarne äfven för frihetstiden och tiden efter 1844,

då denna uppställning ej längre är tillämplig. Uttrycket har ofta från demokratiskt håll blifvit häckladt, men man glömmer då, att Geijer, när han nedskref det, ännu endast hade sysslat med Vasatidens historia. Och hvad den tiden beträffar, har han rätt i att regenterna, äfven sådana som Erik och Johan, representerat statens enhet gentemot landskapssplittringen och ståndsintressena.

Och dock ta själfva karakteristikerna öfver Vasaregenterna icke något oproportionerligt utrymme i hans historia. Geijers stil är i detta afseende den äkta episka: han låter personligheterna skildra sig själfva i en rad för dem typiska handlingar, oftast tämligen snäft och korthugget framställda. Och så kommer en kärf anmärkning, som, stundom i en enda mening, sammanfattar det hela och träffar hufvudet på spiken! T. ex. omdömet om Kristian II: »Det gifves människor, hvilka liksom stormfåglarna före ovädret äro varningstecken vid annalkandet af stora skakningar. Kristian, utan medelpunkt, kastad mellan alla sin tids olika riktningar, är en sådan varelse — att rädas för eller att beklaga.» Man har påpekat, att Geijer saknar sinnet för det komplicerade, för nyanserna, afskuggningarna i en karaktär och att han därför icke ger lefvande porträtter utan endast konturer däraf. Troligen har han själf känt bristen, eftersom han dock sökt fylla den med mästerligt valda citat ur med personligheterna

samtida källor, ännu svåråtkomliga nog för en svensk allmänhet. Hur lefvande framstå icke i Geijers bok Gustaf Vasa och Kristina för oss genom brefutdrag eller bitar ur Per Brahes krönika och Chanuts memoarer!

Men sant är det, att Geijers historiska stil, som Vedel säger, är så helt *sak* och så litet omskrifning, som ord kunna bli det. Det finns icke många bilder eller liknelser vare sig i hans historia eller hans diktning, och hans historieskrifning saknar i allmänhet konkreta skildringar och anekdoter. Det är detta, jämte den bakom liggande filosofiska spekulationen, som gjort, att den, liksom så många andra af den svenska kulturens bästa alster, aldrig blifvit och aldrig kan bli hela folkets egendom. Högst sällan torde Geijers historiska arbeten läsas ens utom de universitetsbildades krets, och äfven där njutas de icke utan möda, särskildt icke hans berömda »Teckning af frihetstiden». Den beundran, som på akademiskt håll ägnas honom, har till och med bidragit att göra vår senare historieskrifning mera svårläst, än som borde vara fallet, eftersom yngre historiker stundom låtit smitta sig af hans andligt »förnäma», icke sällan något konstladt orakelmässiga stil, där hvarje mening liksom afhugges med ett underförstådt »sapienti sat» (= »nog för den vise»). Icke utan skäl har ock Tegnér förebrått Geijers stil bristande klarhet på sina ställen.

En annan anmärkning bör kanske till slut upptagas, eftersom den gärna faller naiviteten in. Strindberg gjorde som student den iakttagelsen, att Geijers Gustaf Vasa inte ger »några vidare nya upplysningar»: allt det där vet man redan ur läroböckerna. Ja, det är med det alldeles som med sådana »banala fraser» som exempelvis: »en händelse, som ser ut som en tanke» eller »hvad stort sker, det sker tyst», eller »mäktig är, hvem ej underhandlar med sin plikt». Geijer har först uttalat dem, och allmänheten har så ofta sagt efter, att vi tycka oss kunna dem utantill. Hur föråldrade än Geijers historiska arbeten må ha blifvit i många detaljer, så är det dock hans uppfattning, som till stor del ännu den dag i dag bestämmer den svenska historieskrifningen och går igen i våra läroböcker. Därför studerar man bäst Geijers Svenska folkets historia på det sätt, att man särskildt utmärker de ställen, som innehålla synpunkter och reflexioner. I synnerhet genom sin behandling af medeltiden och reformationstiden har han lyckats grunda en uppfattning af Sveriges samhällsutveckling, som verkligen, för att begagna Hjärnes uttryck, »imponerar genom sin värdighet».

* * *

Erkännande som historiker har också i rikt mått kommit Geijer till del redan under hans lefnad. 1845 kallar honom den danske författaren Rafn för

»Nordens första historiker». »Svenska folkets historia» öfversattes till franskan, och till tyskan öfversattes ej bara den boken, som ju ursprungligen var afsedd för en tysk upplaga, utan äfven »Svea rikes häfder», »Gustavianska papperen» och »Feodalism och republikanism». I engelska tidskrifter har Geijer erhållit ett par berömmande, utförliga recensioner samt fått sin »Svenska folkets historia» liksom sina artiklar i fattigvårdsfrågan öfversatta till engelskan. Det verkar ovillkorligen som en profetia, när tidskriften »Foreign Review» (1828) ger honom följande förmaning:

»Prof. G. borde minnas, att framskridna år ha många hinder i släptåg, och om han önskar ställa sitt eget rykte på säker grund utom räckhåll för tillfälligheterna och afundens häcklande, bör han skyndsammast fullända den byggnad han börjat.»

Där ha vi den svaga punkten. »Hans lefnads gärning var ett fragment», säger Snoilsky om Olof Rudbeck, men detta skulle kunna sägas äfven om Geijer, och det är inte utan, att han själf delvis är skuld därtill. »Svea rikets häfder» var för stort tilltagen för en enda person, den var knappast mer att tänka på; men »Svenska folkets historia» var det alltid hans allvarliga uppsåt att fullfölja. Stora förarbeten, redan i det skick de nu befinnas af betydande värde för forskningen, gjorde han också undan i form af ett par tryckta verk, nämligen den svårlästa och koncentrerade »Teckningen af frihetsti-

den» (1838) — tillkommen på grund af en anonym donation till Svenska akademien af dess sekreterare, Beskow — och den hufvudsakligen refererande öfversikten öfver de Gustavianska papperen (1843—45). Men mellanlänken mellan dessa arbeten och »Svenska folkets historia», nämligen Karlarnes historia, felades alltjämt, och de nyssnämnda arbetena hade tagit mycket af hans kraft. Ett par allmänhistoriska arbeten, hvilkas ämnen åtminstone stå i ett tämligen aflägset sammanhang med hans egentliga historiearbete, hade också upptagit en del af hans tid, nämligen dels den akademiska afhandlingen »Betraktelser öfver europeiska kolonialväldets grundläggning» (1833), dels föreläsningarna om »Den nyeuropeiska odlingens hufvudskiften» (hösten 1845). Dessa senare, som utgjorde Geijers sista föreläsningar, innehålla utkastet till en modern kulturhistoria, något som i våra nu brukliga läroböcker plägar förekomma förkortadt och utportioneradt i form af kulturöfversikter efter hvarje tidehvarfs historia, men som på den tiden, då Guizots arbeten voro nya, säkerligen var ett ganska ovanligt företag.

De nu uppräknade arbetena tillhörde dock åtminstone hans eget verksamhetsfält. Värre var då, att han lät sig lockas från sin svenska historia af så många andra, mera självtagna sysslor. Trots statsunderstöd och långvarig befrielse från föreläsningar, gifna just för fullbordandet af det

historiska arbetet, har han icke kunnat motstå frestelsen att deltaga i det politiska lifvet i en grad, som icke kan sägas ha varit tvingande nödvändig. Politiken och den därmed nära sammanhängande statsfilosofien ha kanske varit honom hinderligare än de andra »fingrarna på hans hand», som Geijer en gång talat om — vältalighet, poesi och musik. Om Geijer aldrig varit riksdagsman, aldrig medlem af läroverkskommissionen, aldrig skrifvit vare sig »Den nyeuropeiska odlingens hufvudskiften» eller »Också ett ord i tidens religiösa fråga», som egentligen mera handlar om politiska frågor, och om han för öfrigt inskränkt hvarje artikel i »Litteraturbladet» till hälften af dess omfång — skulle förlusten för Sveriges odling varit ringa i jämförelse med den förlust, som nu tillskyndats oss, genom att han aldrig fullbordade »Svea rikes häfder» och aldrig gett oss Karlarnes historia.

Detta kan desto mera understrykas, som detta säkerligen var det sista tillfälle, då vi i Sverige kunnat erhålla en på vetenskapliga källstudier grundad sammanfattning af hela vår historia, skrifven af en enda person. Detaljforskningens tilltagande vidlyftighet, de nya metoder, som särskildt medeltidsforskningen kräfver, och framför allt de mer och mer höjda krafven på den nationella historieskrifningens sammanhang med den utländska forskningens framsteg, på betonandet af sammanhanget mellan vårt

lands och främmande länders öden — allt detta tillsammans gör, att den historiska vetenskapen, såsom alla andra, alltmer förgrenar sig på specialiteter och att specialisten knappast vågar sig in på annat tidehvarf än sitt eget. På så sätt blir den så kallade »bolagshistorien» — se t. ex. »Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar» — snart den enda naturliga formen för sammanfattande historieskrifning. Men nekas kan icke, att hvad en sådan historia vinner i exakta forskningsresultat, det förlorar den icke bara i framställningens jämnhet utan ock i synpunkternas enhetlighet och öfversiktlighet, kanske också i deras vidd och djup; ty det är säkert icke många länder och allra minst de folkfattiga, som kunna erbjuda på en gång låt oss säga ända till sju verkliga historiska forskare med både framställningsförmåga och vida vyer. Allt detta var ju emellertid hvad Geijer i eminent grad hade, hvarigenom också hans historiska arbeten äfven för sena tider och nyare forskningsståndpunkter ha sin stora betydelse.

Därför kunna vi — af många skäl — icke annat än beklaga, att vi nu äfven på honom måste tillämpa de ord han själf uttalat om Sergel, då han kallar honom en äkta nordisk konstnär: »Han är det äfven i det afseendet, att han är större genom hvad han velat än genom hvad han utfört. Ty missförhållandet mellan anlag och frukt, emellan tanke och verkställighet är uti allting synbarare i Norden än annanstädes.»

---

7. Hem och vänner.

Geijer har under sin professorstid bott på flera olika ställen i Uppsala, både vid Vaksala-, Svartbäcks- och Trädgårdsgatorna, och det dröjde ända till 1837, innan han flyttade in i egen gård, den byggnad vid Öfre Slottsgatan, närmast Carolina, som ännu alltjämt kallas »Geijers hus». Det var vid inflyttningen där, som han skref sin vackra lilla sång:

Dröj då, o frid, dröj i mitt tjäll:
blif bästa gästen min!
Ty dagen skrider — det blir kväll,
och natten bryter in.

Hemkomstölet firades i april, men familjen hade då inflyttat endast i nedre våningen, och först under sommarferierna, medan Geijer var borta, blef huset genom landshöfding Kræmers omsorg fullt beboeligt. Den hemtrefliga ljusgula färg det nu har fanns ej på 40-talet: då sågo väggarna »urtvättade och grådaskiga» ut, säger Johannes Sundblad, som mindes det från sin studenttid. I den låga tvåvåningsbyggnadens nedre våning bodde Geijer själf och hans gossar. Där fanns också en stor sal, som

om vintern endast eldades för större bjudningar men om sommaren var familjens matsal. Där stod ett piano, och där brukade hans musikaliska vänner från Stockholm stundom utföra violinkvartetter, dem Adolf Lindblad brukade åhöra. Professorns båda små arbetsrum voro ytterst enkelt möblerade och saknade hvarje spår af mattor. I det inre rummet vid ett fönster, vettande åt trädgården, stod det svartmålade skrifbordet med en svart- och grönmålad skrifstol, som han 1816 fått af Amalia von Helvigs syster, Louise von Imhoff.

I öfre våningen fanns bl. a. en sal med piano och ett förmak med rödklädd mahognymöbel — allt gåfvor af Värmlands nation, vidare Sandbergs Geijerporträtt, skänkt af målaren, och ett silfverbeslaget dryckeshorn, skänkt af medlemmar af kronprinsen Oskars svit, som åhört Geijers föreläsningar 1819.

Lifligare och vackrare har ingen skildrat Geijers hemlif på 1830-talet än dansken Vedel gjort det efter fru Geijers anteckningar, i sin spirituella bok »Svensk romantik».

»Geijers rum — uppe i professorsbostaden i Uppsala — är en bild af den liffullaste oordning. Skrifbordet är öfverfullt af böcker och papperslappar. På pianot står en uppslagen notbok. Geijer själf går fram och tillbaka med pipan i munnen, klädd i en föga prydlig hemmadräkt, skrifver några ord, afbryter, sätter sig att spela en stund, tar så åter

E. G. GEIJER.
Efter teckning af Fredrika Bremer.

itu med skrifningen, dyker ned i sina talrika anteckningar; och till sist kommer anden öfver honom. Och nu går det som en dans. Han sitter med skärm för ögonen, ty han kan icke nännas utestänga solljuset. Och solen faller in öfver det mjuka, blonda håret och den klara, fina hyn. Borta på fönsterbrädet glöda i krukor röda och gula blommor — de färger Geijer älskade.

Han har också en liten trädgård utanför, och om sommaren går han ofta och arbetar i den, eller tar han, när någon särskildt vacker blomma slagit ut, sina böcker med sig och sätter sig midt för den för att njuta af att se på den, medan han arbetar. Han har också ko och getter — för att icke tala om kattungar, som han särskildt älskade. Hvar vår längtar han från den lilla staden ut till landet och anfäktas af fantasier om att öfverge böckerna och flytta hem till Värmland som landtbrukare. Melankoliskt sjunger han om hvilken glad pilt han af naturen var.

Nu sitter jag fäst,
kommer ingenstäds;
och böcker och mal
och fraser och tal
förtvifla mig, som vore jag fången.
Och med hvart år,
som den glada vår
kommer åter och går,
så tänker jag: »Min är förgången.»

Såsom en jublande befrielse känner han det, när han vid sommarferien får ta farväl af böcker och föreläsningar och draga till sitt älskade Värmland. Där skulle man se honom gå omkring på gården och tala med folket, se på arbetet och vända om, för att han kom att tänka på att kalfvarna visst stodo och längtade efter att få något att dricka. Eller också skulle man se honom sitta på kuskbocken och köra själf under de dagslånga färderna genom landet, gnolande på en melodi och improviserande verser, som hans älskade berg och skogar lade honom på läpparna och som folkvisan gaf honom melodi till. På kuskbocken uppstod på detta sätt både ord och melodi till den lilla visan: 'Jag är i skogen födder bland berg och sjöar blå.'

Någon vidare plikttrogen professor är han ej. Kan han skolka från en termin, så gör han det gärna, han duger inte — erkänner han — till ordentlig arbetshäst utan måste kunna få byta sysselsättning alltefter stämning. 'Jag har egentligen', sade han, 'en tjufpojksnatur i mig, som ej passar för en läshästs gravitet och som måste bryta ut på ett eller annat sätt.' Gärna gick han från ett arbete till ett annat, lät mycket ligga oafslutadt, och svåra frestelser för honom voro både hans sångmö och framför allt pianot, som han måste stänga, när han skulle arbeta på allvar. Musik var för honom lifvets ädlaste njutning: att spela

Mozart i en liten krets af likasinnade eller att komponera de små enkla och hjärtliga melodier han satt till sina visor — bland det själfullaste den svenska musiken har att bjuda. Sedan han dagen om varit fullt upptagen af arbete, kunde hans omgifning höra honom under sömnen trumma på sängkanten en melodi, som höll på att arbeta sig fram i hans hjärna. Därvid hörde man honom tyst gråta, och han berättade sedan på morgonen, att han hade drömt en stor och skön musik.» — — —

Geijer vid pianot beskrifves af Fredrika Bremer på följande realistiska sätt: »Efter kaffet satte sig den kostelige lille mannen oombedd vid pianot. De korta, tjocka fingrarna rullade snart med eld öfver tangenterna. Själ och lif i hvar ton. — — — Dessa toner, djupa, vilda, fantastiska och ändå så ljuft melodiska, gingo mig till hjärtat. Det var ingifvelse i hans spel, det var *Geijer.*» — — —

En annan person, som ofta hört Geijer spela, har förklarat, att det i början föreföll, som om han sökte efter något, men snart hördes ett ackord, ja blott en enda ton, hvilken med ett starkare anslag oftare återkom: det sökta var liksom funnet. Var detta ett naturljud — ett fågelkvitter eller något dylikt —, så var det så mycket bättre, och nu blef detta temat, genom hvilket tondiktningen fick sitt innehåll — — —.

Icke sällan hände det, att Geijer blef en smula uttråkad af musikvurmar, som endera beundrade hans egen musik eller envisades att servera honom deras egna, mindre värdefulla prestationer. Så kom det sig, att han från sin sista sjukbädd skickade en af sina närmaste vänner, fru Betty Löwenhielm, f. Ehrencrona — en begåfvad värmländska, hvars omdöme han satte så högt, att han brukade begära hennes kritik öfver hvarje nytt nummer af »Litteraturbladet» — följande kostliga hälsning: »Säg Betty, att jag alltid tyckt om henne, för att hon *inte* är musikalisk!»

»Det är ljufligt att höra honom», säger en hans systerdotter, Ulla von Heland, sedermera A. F. Dahlgrens hustru, i sin dagbok från 1842, »det är något så fridsamt uti allt hvad han spelar. Sådan är också hela hans varelse! Ännu har jag ej i min lefnad sett en man, far och husbonde så litet fordrande, så fredlig och god. Om honom kan man med skäl säga: 'han gör ingen myra ett solgrand för när'.» Till och med vid sjukdomstillfällen var han nöjd och tålig, »i stället för att pjunka och grina, som mången skulle hafva gjort, prisade han sig lycklig att få vara omgifven af de sina och jämförde sig med så många andra, som ensamma få dras med sina krämpor».

Detta hindrade naturligtvis inte, att han ibland som alla stora barn hade sina »far-uter», som fa-

miljen kallade det. Så beskrifver systerdottern honom en gång, då han for ut mot Almqvist och presterskapet, »svor och domderade, hofverade med armarna, kallade dem ideligen 'de förb. svartrockarna' och knuffade på den stackars Beckman (blifvande Skara-biskopen), som var på besök och för tillfället var den enda, som representerade ståndet».

Likaså kunde han sätta sig skarpt på tvären, när man på något sätt ville »förevisa» honom som den berömde författaren, och ej sällan var det hans vän, fru Silfverstolpe, som härvidlag råkade framkalla hans istadighet. När hon en gång inviterat en tysk vetenskapsman »på Geijer», pratade denne »idel tokerier på tyska och satte sig att repetera de gamla tyska läseboksfablerna: 'Ein Esel war an einen Strom gekommen, o. s. v.'»

Geijers hemlif och umgängeslif kunna icke skiljas åt, och detta skulle kanske kunna sägas om alla de personer, som tillhörde den litterära kretsen i Uppsala denna tid. Studentmottagningarna, ofta ett rätt besvärligt onus i professorskretsarna, utportionerades hos Geijer nära nog på veckans alla dagar, då skymningsstunden och visittimmarna åtminstone på 40-talet sammanföllo och man tog emot i sängkammaren, från hvars fönster man hade vackraste utsikten och där man aktade sig att tända ljus, om det var månsken. Ytterst sällan var man ensam i familjekretsen, och systerdottern är synbart glad,

när hon därvid kan anteckna: »skymning, månsken, morbrors fantasier på pianot, allt på en gång — —»

På Geijers umgängeslif i Uppsala ha vi redan hänsyftat på tal om Amalia von Helvig. Här framskymtar redan då en person, som genom sin rörande oegennyttiga vänskap förtjänar ett betydande rum i Geijers historia, nämligen Malla Silfverstolpe f. Montgomery. Hon hade, äfven sedan hon 1819 blifvit änka, alltjämt stannat i Uppsala, och genom sina berömda »fredagsaftnar», uppsalakretsens regelbundna sammanhållningspunkt, är hon förut känd i litteraturhistorien. Vi förutskicka här ur hennes och Ulla von Helands anteckningar några detaljer om dessa aftnar.

»Fredagsaftnarna», som för resten kunde hållas på hvilka dagar som helst, började 1820, och bland de första saker, som där lästes, hösten 1821, var Geijers öfversättning af Macbeth, som lästes med fördelade roller, hvarför åtgången af boken var så stor, att bokhandlaren svor öfver att hela världen nu kom och skrek på den, då den så länge legat nästan ouppmärksammad på hans lager. Kort därpå lästes Nicanders nyutkomna dikt »Runesvärdet», men en afton hos Geijer stördes njutningen däraf, genom att katten listat sig in i ett närgränsande rum och ätit upp en tam steglitsa, som var Geijers förtjusning.

Ibland läste Atterbom några af sina egna eller Runebergs dikter, och på 40-talet har man läst

Schillers Don Carlos och Maria Stuart, äfven med fördelade roller, hvarvid man slutligen ställde till tablåer ur skådespelet.

Bland namnen på de deltagande förekomma åtskilliga välbekanta: Wennerberg och Josephson, Böttiger och Nybom, Louis De Geer, A. N. Sundberg och A. F. Beckman, Tekla Knös och Betty Ehrenborg. Det blef småningom en brokig ungdomsskara, som icke alltid höll uppmärksamheten så skarpt riktad på läsningen. Hvad »morbror Erik-Gustaf» själf beträffar, så satt han stundom och ritade landskap, men det kunde också hända, att han bara satt och småsof i ett soffhörn, där man ordentligt bäddat med kuddar under hans hufvud. Berättade han någon gång en anekdot, så afbröt han sig själf med väldiga skrattsalfvor, innan han kommit till slutet, säger De Geer.

Äfven andra och vidlyftigare tillställningar än dessa förekommo inom den stora vänkretsen, t. ex. den 12 jan. 1825, då Malla med anledning af Geijers födelsedag tillställt ett slädparti till Funbo, där man åt middag, hvarvid kölden gjorde, att herrarne togo sig lite för mycket vin, däri inbegripet Geijer, som visst inte var någon kost- eller dryckesföraktare. Uppfattningen af dylika ting var för öfrigt, som vi minnas, denna tid en helt annan än nu. Den 11 juni s. å. hade Geijers vänner för att fira tryckningen af »Svea rikes häfder» ställt till en utfärd

till Lurbo med efterföljande supé på Tidlunds källare, där i den ena bålen låg det första, ännu oinbundna exemplaret och därofvanpå en frisk lager- och eklöfskrans, hvarmed Geijer pryddes, medan man drack skålar för honom. År 1823 i slutet af september gjorde Franzén ett besök hos Geijer, hvarvid man företog en vandring till Uppsala högar och där ägnade skålar åt de gudamakter, efter hvilka högarna fått sin benämning. Franzén skrifver härom till Tegnér: »Högtidligheten af vårt besök på ättefädrens grifter ökades genom din härliga 'Stjärnsång', som tvenne götiska flickor (mamsellerna Lagerlöf och Lilljebjörn, bröderna Geijers svägerskor) med det skönaste samljud därstädes afsjöngo.»

* * *

Hur vännerna uppskattade Geijer, därpå har man för öfrigt flera bevis både i ord och handling, såsom i den ekonomiska hjälp han ofta fick, exempelvis af den varmhjärtade brukspatronen på Bofors, assessor Per Lagerhjelm, som först gaf honom ett större lån och så fullständigt efterskänkte skulden, samt af Malla själf, som väsentligt bidrog till förverkligandet af hans resa till Tyskland 1825, hvilken konungen och kronprinsen delvis bekostade, och af Fredrika Bremer, som bekostade hans sista utrikesresa. Julafton 1822 hade öfverstinnan S. också varit med om att skaffa honom ett nytt piano.

ÖFVERSTINNAN SILFVERSTOLPE.
Efter målning af Fredrika Bremer.

Och i hvilka nära nog svärmiska ordalag vännerna bringa Geijer sin hyllning!

Vi meddela här några bitar ur entusiastiska bref såsom bidrag till karakteristiken af Geijer som vän. Så här skrifver Atterbom från sin tyska resa (15 jan. 1818):

»Du, som är en äkta nordbo, en äkta människa och öfver hufvud icke behöfver visa dig annorlunda, än du i strängaste mått är i din rena hvardaglighet för att ändå vara — allt hvad jag sträfvar och måste sträfva att *synas*.»

Adolf Lindblad (11 mars 1831):

»Det är ingen glädje på jorden så stor för mig, som den jag erfar genom ditt bifall och din deltagande fröjd öfver min framgång — jag tänker då på Schiller, som säger: 'Wer den Besten seiner Zeit genug gethan, der hat gelebt für alle Zeiten.»

»Lille Schröder» utbrister vid frågan om Geijers val till biskop (d. 27 dec. 1833) i följande, man skulle kunna säga snyftning, rörande i all sin enkelhet:

»Nu lita allas ögon till dig och Karlstad. Mina ögon vilja fyllas af tårar, då jag tänker dig borta från Uppsala, men jag har så mycken hemlig resignation kvar, att jag alltid och allestädes tror det vara bäst, som vår Herre gör.»

Johan Börjesson skrifver (4 maj 1846):

»Det är de starka apostlarnes mission att stödja de svagare, att uppmuntra dem och väcka dem till förtroende till sig själfva, d. v. s. det i dem inneboende egendomliga. Ett sådant 'en evangelisk predikares verk' har du nu uppfyllt på mig. Heder och ära, tack och välsignelse!»

Per Lagerhjelm, hvars son var inackorderad hos Geijer, afundades »den lyckliga osten», som fick vara i Geijers hem. Den gamle brukspatronen och riksdagsmannen, som äfven i handling varit Geijer ett starkt stöd, slutar en gång i öfversvallande värme ett bref till honom på följande sätt:

»Gud bevare dig och uppehålle dig, din hustru och dina barn! Nu och i evig tid din Per Lagerhjelm.»

Vid sidan af all denna öfversvinnelighet förefalla Geijers båda berömda kvinnliga vänner, Malla Silfverstolpe och Fredrika Bremer, jämförelsevis nyktra och kritiska. Till och med hos Malla rymdes trots all hennes barnsliga dyrkan en starkt kvinnlig instinkt i uppfattningen af hans manliga begränsning.

Ur den nära vänskapen dem emellan hade med åren uppstått ett allt innerligare och sällsynt harmoniskt på-tre-man-hand mellan Malla och makarne Geijer. Om fru Silfverstolpe för de vitterhetsälskande kretsarna i Uppsala verkligen blifvit något

i samma stil som Tegnér säger, att Rosenstein en gång var för Svenska akademien:

Bandet uti sångens krans,

så berodde detta emellertid icke så mycket på hennes intellektuella begåfning, hvilken att döma af hennes delvis tryckta anteckningar tycks ha varit öfvervägande af det receptiva och okritiska slaget, som på hennes fina takt, vidsträckta andliga intressen och äkta kvinnliga förmåga att bereda andra glädje.

Det var också till henne Geijer hade dedicerat sin dikt »Resedan», skrifven till Sofiadagen den 15 maj 1816, då Amalia von Helvig hade ställt till en liten fest för henne vid Gamla Uppsala. I den ursprungliga dikten förekommer följande karakteristik:

Fast jag ej af ljuset smekas,
bor en helig eld i mig,
och min själ, som uttryck nekas,
blommar stilla inom sig.

Vandraren, som icke märker blomman annat än på doften,

söker ibland blommors skara,
hvem så ljuflig gåfva bär —
vill se'n alltid med mig vara,
har mig mest bland blommor kär.

När Malla, alltid ömtålig och hungrande efter ömhet som hon var, under de följande åren en gång (1823) »saknade den uppmärksamhet Geijer vant henne vid», skref hon och skickade honom ett litet klagande tillägg till poemet, som slutade med:

Nu, se'n han *min vän* har blifvit —
om han än mig öfverser —,
om han glömmer hvad han gifvit,
kan jag icke lefva mer!

Och då svarade Geijer med att sätta musik till »Resedan»!

Hvilket skimmer af äkta romantik öfver allt detta! Nutidens ungdom, som trots allt hvad den nu lefvande äldre generationen mumlar om »materialistiskt jäkt», ändå har bra mycket mera sinne för romantiken än hvad denna generation själf haft, nutidens ungdom kan småle åt dylikt, men det ligger både vördnad och vemod bakom leendet. Innerst inne känner dock vår tid i romantiken igen den helgedom, där inga spårvagnars hvinande och inga telefoners pinglande stör själens ensamma knäböjande inför tillvarons djup. — — —

Vi kunna godt förstå, när Geijer en gång säger till fru Silfverstolpe, att hon har »geni i vänskap», men själf förstod hon ej, hur träffande det var uttryckt, utan utbrister i ett slags öfvergående surmulenhet:

»Ack, det är ej nog sagdt — det är bättre än geni, denna så lefvande känsla för dem jag älskar, som gör, att jag hittar på hvad som är godt för dem.»

Fredrika Bremer, som också, dock först efter 1837, hört till »den silfverstolpeska kretsen» och ritat ett det själfullaste profilporträtt af henne, brukade kalla henne »vår fru af de goda ögonen», och dessa ögon lysa också helt trohjärtadt emot oss från hennes okonstlade dagboksblad — med ett barns vidöppna, tillitsfulla blick, som inför lifvets disharmoni inte ens kan bli riktigt ond, bara förbryllad och sorgset undrande. Vi ha redan en gång sett henne i den situationen inför Geijer, och icke sällan tycks »Erik Gustaf» med »sin framfusiga skarpsinnighet» ha gjort henne fundersam eller rent af lite stött, t. ex. när hon kallade sin mans död för en olycka, och Geijer, som då ännu icke var du med henne, vågade utbrista: »Öfverstinnan har inte varit olycklig, får ej anse sig så. En enda omständighet är *olycklig*, den att ni inga barn har.» — Vi kunna fullkomligt fatta, att »Malla», som hon själf säger, »förstummades och fann det förmätet bedöma en annans lycka eller olycka»; vi bara förundra oss öfver att hon ändå genast var färdig att erkänna, att han hade rätt.

»Han sårade ej sällan andra», säger hon vid ett annat tillfälle, »emedan han själf icke var sårbar, och oerfarenheten af alla de små svagheter,

som egenkärlek och ömtålighet inge, gjorde, att han ofta nog kunde stöta andras egenkärlek och någon gång synas hård, emedan han också var nästan alldeles oerfaren i smärta och tyst lidande. Därför vidrörde han ofta sådana ämnen med tung och vårdslös hand. Ovetande gjorde han Malla mången gång bra ondt därigenom — men kanske också godt, ty hon insåg ibland, att mycket, som plågade henne, kunde vara självgjorda kval, som borde motarbetas.»

Rörande tröstar hon sig öfver hans hårdhändhet med att hans »rena, friska natur förmodligen ej behöft luttras genom de bittra strider, som de flesta måste genomgå». Och med sin hängifvenhets intuition har hon säkert bättre än de flesta förstått Geijer, när hon säger, att han själf har »en för afgjord *färg* för att nånsin kunna förstå, antaga eller medgifva de tusentals nyanser och schatteringar, som finnas i karaktärer och förhållanden». —

Geijer å sin sida skref till Malla efter deras gemensamma resa 1825: »Man talar om *vänskapsprof*, och jag har af dig njutit mångfaldiga sedan vår första bekantskap. Men det grundligaste vänskaps*prof* är utan tvifvel att åka tre månader i vagn med en person utan att träffa andra stötestenar än dem, som ligga *på vägen.* — — — Efter vår resa är jag dig mer än någonsin innerligt tillgifven.»

Äfven Geijers märkligaste kvinnliga vän, Malla ojämförligt öfverlägsen i begåfning, nämligen Fredrika Bremer, har omdömen om honom, som påminna ganska mycket om de nu anförda, t. ex.:

»Han var, som en hans vän uttryckte sig, monologist och dugde ej för dialogen. Han var dum i att förstå andra, såvida icke någon blixt, någon känsla rörde tändande vid hvad som låg i hans egen själ. — — — Talade han i någon längre tankeföljd, så satt han med hufvudet nedlutadt och såsom lyssnade han till anden inom honom.»

Dessa ord äro från tiden strax efter Geijers död. Medan han ännu lefver, skrifver hon:

»Det ligger ett slags muskelkraft i hela hans väsen, han är självsvåldig, men inom en sfär af renhet och harmoni.» Hon skildrar honom som »allt emellanåt ett lifslefvande yrväder»; »han är bra litet skön och i de flestas tycke bra litet behaglig, men mig behagar han, mig synes han skön i sitt allvar, sin godhet, sina raptus af vildt lynne; och sen — han är så god emot mig.»

Lifligt beskrifver hon också sin häpnad vid första intrycket. Deras bekantskap daterade sig från 1834, då Fredrika Bremer i ett anonymt bref tackade honom för hans nyss utkomna »Minnen». Han fick reda på brefskrifverskan och uppsökte henne följande vinter i Stockholm. Fredrika finner honom »en liten munter, fryntlig, vårdslös man med

magen rundad af fetma och sammanlupna, plirande ögon — blyg och talande oafbrutet om struntsaker». Det tycks den gången ha varit omöjligt att få honom upp i högre rymder, och denna missräkning var säkerligen för den något eteriska Fredrika en välbehöflig skopa vatten.

Bekantskapen utvecklade sig emellertid snart till en förtrolig vänskap, där *hon* alls icke nöjde sig med rollen af kritiklös beundran, om hon också blygsamt klagar öfver att hon endast är »en af hans tolftusen tecknade». Hon retade sig i början på hans ensidiga konservatism och senare på hans skärpa mot forna meningsfränder, och hans optimism betraktade hon ibland med en reservation, som man knappast skulle ha kunnat vänta sig af hennes egen genomoptimistiska natur. Hur stort värde Geijer satte på denna vänskap, visa oss bevarade bref från honom till henne.

Det var säkerligen icke Geijers minsta lycka, att det »stod kvinder bag ham», för att använda Ibsens ord om en af sina hjältar. Geijer hörde till de män — af hvilka romantiken haft flera —, som voro »starka nog för att kunna tillåta sig att vara veka»,* och sådana män få af umgänget med kvinnliga vänner alltid ut det bästa.

* * *

* Citatet från Anna Sandström.

Ett förhållande, som kunde vara värdt sitt särskilda kapitel, är förhållandet mellan Geijer och *Tegnér*. Sin egen tanke härom, kanske en smula sedt i förklaringens ljus, har Geijer öppet och vackert framlagt i ett minnestal öfver Tegnér vid Litteratursällskapets i Stockholm minnesfest den 15 dec. 1846. Det var en lycka för detta tal, att det icke skulle hållas i Svenska akademien; nu ligger det både en oslipad friskhet och en intimitet däröfver, som verkar helt modernt och dåförtiden aldrig skulle ha kunnat anses tillständig i ett akademiskt vältalighetsstycke. Ofta citeradt, förtjänade talet ändå hellre att läsas i sitt sammanhang som ett slags afskedssång, om än på prosa, af *skalden* Geijer öfver skalden Tegnér. Det blef på samma gång Geijers svanesång och ger oss ännu ett lifligt intryck af hur gifvande andra delen af hans »Minnen» skulle ha blifvit, om politiken unnat honom tid till en sådan. I mer än ett afseende måste detta kallas en förlust för vår litteratur, eftersom politiska åskådningar föråldras och växla, just i samma mån som de förverkligas i praktiken, men en självbiografi öfver hufvud, och särskildt en af den geijerska konstnärshalten, måste behålla sitt värde i århundraden.

Geijer börjar med den ofta citerade skildringen af sitt första sammanträffande 1804 med den jämnårige docenten Tegnér på Rämen. I början tycks Tegnér ej ha observerat Geijer, men på hemvägen fick

Geijer honom till sällskap för ett helt dygn, som tillbringades under ständiga filosofiska dispyter. D. v. s. den så ensidigt spekulativt anlagde Geijer, som studerade metafysik af inre behof och just då kom »helt varm» från sina första filosofiska studier, hade här råkat på en motståndare, som »fördömde allt sådant opåsedt som tyskeri och gräl». — »Jag erfor snart, att man med honom icke kunde föra något ordentligt resonemang. Han vek undan och återkom ständigt; och man visste lika litet gången af hans tankar som solstrålens väg genom löfven. Ty allt hvad han sade blänkte.» Och Geijer fortsätter karaktärsteckningen af skalden på ett sätt, som kommer oss att ana, att *han* bättre förstod Tegnér än hvad Tegnér förstod honom. Men om den saken säger Geijer:

»Vi ha aldrig samtalat utan att disputera, och då vi aldrig kommit öfverens, torde däraf den slutsatsen också dragas, att vi i själfva verket aldrig förstått hvarandra. Jag vet ej, hur det i detta afseende förhöll sig med Tegnér. Jag trodde mig åtminstone förstå honom.»

Det är efter detta sammanträffande Geijer skrifver (till fru Silfverstolpe): »Tegnér liknar en höstdag med glänsande solblickar mellan molnen. Men själfva hans glädtighet emellanåt är ej välgörande utan har något feberaktigt. Man känner i hans sällskap, att man står framför en *olycklig människa*,

och just detta skulle närma mig till honom (vi hafva i själfva verket aldrig rätt förstått hvarandra), om han tilläte sin själ att både i sorg och glädje få mer framträda. Nu ser man blott en än *hvit*, än *svart* fantasis bilder på ytan.»

Hur mycket de verkligen divergerade i åsikter, finner man kanske tydligast af Tegnérs långa bref till Geijer den 21 jan. 1821, där han ger sitt omdöme om Geijers »Thorild» och egentligen utan vidare förklarar den både svårbegriplig och onödig, liksom all metafysik. Kätterierna i skriften var han på det hela taget mest belåten med.

Till andra personer har Tegnér skrifvit, att striden dem emellan ibland varit »bullersam»: »Jag har fordom varit Geijers vän men kan väl hädanefter svårligen vara det, då våra åsikter så mycket divergera och då hans uppförande mot mig kanske ej alltid varit det mest grannlaga.» — Och vid ett annat tillfälle säger han, att förhållandet var, om icke fientligt, likväl ganska spändt.* 1823 råkades de i Värmland, hvarom Tegnér skrifver till Brinkman: »Han tycktes i många fall tänka mer moderat och förnuftigt än förr, och vår konflikt var alltså ej så häftig som vanligt. — — Han är så mycket, att det vore orätt att beklaga sig eller litteraturen, därför att han ej är mer, så öfvertygad jag också för min del är, att han *kunde* vara det.» År 1825, då

* Till J. Adlerbeth 1819 och A. C. af Kullberg 1822.

de råkats på Geijers ut- och hemresa till Tyskland, talar han, om än i vänligare ordalag, om Geijers ensidighet och hans brist på mildhet, »icke i hjärtat men i omdömet.»

Hur högt han å andra sidan skattade Geijer, därom vittnar hans ifver att få honom till lärare för prins Oskar (1812) och ännu mer hans outtröttliga arbete för Geijers inval i Svenska akademien. Se ock hans yttrande i bref till Rosenstein med anledning af kättarprocessen mot Geijer: »Jag känner åtminstone för min del ingen människa, som har en djupare och allvarligare känsla just af kristendomens sanningar än Geijer.» Till Adlerbeth hade han redan 1815 skrifvit: »Hos en man som Geijer respekterar jag allt, äfven hvad jag efter min öfvertygelse måste anse som orätt, ja skadligt. — — — Geijer är som författare en eminent människa, trodde han också på Svedenborg eller Kabbala.» — Femton år senare har tonen i omdömet om Geijer blifvit rent af hjärtlig. Då skrifver Tegnér till Franzén: »Det är en besynnerlig men likväl grundad anmärkning, att jag, ehuru tillfälle därtill gifvits, minst umgåtts med de tvenne författare i Sverige, som jag dock högst värderar som författare och mest älskar som människor, nämligen dig och Geijer, ehuruväl jag kunnat behöfva att stärkas af den ene och uppmjukas af den andre.» Och 1838, just strax efter Geijers affall, skrifver Tegnér till Brinkman:

»Det ligger i Geijers sinne något så rent och ideellt, att man ej kan bli ond på hans allra absurdaste saker, icke ens på det afgörande sätt, hvarpå han oftast föredrar dem.»

Deras brefväxling har aldrig varit flitig men har heller aldrig afstannat för längre perioder utan »duggat» då och då: »Geijer är för allvarsam, jag kunde väl nästan säga för förnäm, för allt slags kommunikation», skrifver Tegnér en gång till Brinkman. Tyvärr finnas ytterst få betydande bland Geijers trettiosex bevarade bref till Tegnér, och vida färre af Tegnérs till Geijer synas ha blifvit bevarade; men i Tegnérs tryckta brefväxling finns knappast någon personlighet oftare nämnd än han, ofta klandrande, som vi sett, men alltid beundrande. De båda tyckas ej ha kunnat komma ifrån hvarandra trots alla tvister, och säkert skulle det för Geijer, som hade så litet kritik omkring sig, ha varit nyttigare, om de oftare råkats.

* * *

Den rad af Geijers vänner vi nu gått igenom ha samtliga, med undantag af Tegnér, hufvudsakligen beundrat honom och sett upp till honom för stöd och hjälp. Återstår att nämna den sistkomne, som på samma gång var den starkaste af alla, så stark, att fast Geijer var en 43 års man och en ryktbarhet,

när de båda kommo hvarandra nära, *Hans Järta* dock fick ett större inflytande öfver honom än någon annan. Så stort blef slutligen detta inflytande, att Geijer ett ögonblick har känt det som ett tryck, ett band, som han måste reagera mot för att icke bli hämmad i sin utveckling. Det sista skedet i denna utveckling, »*affallets*» period, skulle därför kunna få till öfverskrift: »*Geijer och Järta.*»

Järta hade som tillförordnad statssekreterare 1815—1816 användt sitt inflytande för att befordra Geijers utnämning till professor, och i januari 1816 hade Geijer uppvaktat honom och tycktes mycket nöjd med sitt besök. Bekantskapen förnyades i början af 1820-talet, då Geijer som universitetslärare kommit i beröring med Järtas båda äldsta söner.

Åtminstone finns bland Järtas papper bevaradt ett långt bref från Geijer af den 15 dec. 1823, där han far ut mot oppositionspartiet vid senaste riksdagen, prisar Järtas konservativa tidskrift »Odalmannen» och råder utgifvaren att icke bry sig om att komma med några försvarsskrifter för sina där uttalade åsikter, då hvarje förklaring kommer att misstydas.* Brefvet verkar i sin omständlighet och sitt missnöje med tiden onekligen en smula gubbaktigt, och man förstår fullkomligt, att den dåvarande Geijer måste slå an på Järta, som just af missnöje med ställningar och förhållanden ta-

* Se bihanget.

git afsked från sin landshöfdingebefattning i Falun vid endast 45 års ålder och därigenom i förtid dömt sig till gubbars öde att, som han själf säger, ligga på soffan och »sucka öfver tidens skick».

En stark uppryckning till verksamhet blef emellertid för Järta hans öfverflyttning till Uppsala 1825, kort efter sedan han förlorat sin andre son. Geijers familj var den första, som här »med tröstande vänskap i bedröfvelsens stund» kom Järta och hans familj till mötes, och nu börjar ett vänskapsförhållande, som säkert för den yngre och bildbarare professorn var af större betydelse än för den nio år äldre statsmannen, som med åren alltmer puppade in sig i beundran för sitt eget verk, 1809 års regeringsform. Järtas självkänsla kunde icke annat än ökas i den akademiska småstaden, där hans omisskännliga nobless och hans sarkasmer, rang och föregåenden betydde lika mycket som i Faluns sällskapskretsar, men hans begåfning och kunskaper kunde få en användning, som där inte kom i fråga. Han fortsatte här med sitt konservativa tidningsskrifveri, men här tillkom också — säkerligen under Geijers inflytande — ett historiskt intresse, som resulterade i flera betydande vetenskapliga afhandlingar och i sin mån bidrog att ge Järta en visserligen icke officiell men därför inte mindre verklig rangplats som »den andliga akademiens chef»,

enligt vitsord af sådana män som Atterbom och Törneros. Järtas förbindelser i Stockholm gjorde honom alltjämt till en inflytelserik man hos höga vederbörande, och hvad sällskapslifvet angår, införlifvades han snart med den silfverstolpeska kretsen.

Fru Silfverstolpe var icke odeladt belåten med hans inträde i denna estetiska sällskapskrets, där herrar och damer förut alltid brukat läsa högt och lifligt disputera i litterära ämnen. Nu talade Järta helst ensam, och att »höra den sköne mannen med sina blixtrande ögon och sitt vackra målföre omtala sina hågkomster» var nog »lärorikt», men han upprepade ofta sig själf, och samtalet mellan herrarne blef för »allvarsamt och lagligt» för att kunna roa Malla, säger hon rent ut. Om det ens kunde kallas samtal, då ingen motsade Järta och Geijer alltid tycktes vara af samma tanke som han!

För Geijer blef Järta, såsom en den historiska skolans äldre och erfarnare målsman samt värdig medtäflare med honom äfven i egenskap af politisk stilist, alltmera oumbärlig såsom rådgifvare och vän. Redan nu börjar han rådfråga Järtas politiska omdöme för sina historiska arbeten, hvilka han icke sällan bitvis omarbetar efter hans anvisning. Och när Järta å sin sida är belåten med något, som Geijer skrifvit — och det hade han denna tid ofta skäl att vara —, läser han det högt i sällskapskretsen, såsom fallet var med Geijers skrift i upp-

fostringsfrågan 1829. Öfver Geijers riksdagsverksamhet vid denna tid har han också haft inflytande.

Men äfven ekonomisk hjälp har den vane finansmannen gett Geijer, som under större delen af sitt lif förföljdes af ekonomiska bekymmer. Barnskaran ökades: Knut föddes 1817, Alfred 1822, Agnes 1824 och Bengt Gustaf 1827; men hushålla lärde sig Geijer aldrig, och den ringa afsättningen på vetenskapliga arbeten, då som nu, gjorde, att inkomsten af hans författarskap icke räckte långt. De långa vistelserna i Stockholm för arkivstudier blefvo också dyra, allra helst som det blef den alltmer firade professorn svårt att undandraga sig umgängeslifvet i stora världen. Som Geijer dessutom tidigt (åtminstone från 1821) haft studenter inackorderade, blef hushållet stundom drygt nog för den icke sällan klena hustrun.

Ännu 1839 hade Geijer skulder, oaktadt han måste erkänna, att han hade dubbelt större inkomster än professorer i allmänhet, t. ex. 600 rdr årligen (sedan 1825) af konungen för sina historiska arbeten, 800 af Svenska akademien, 400 (sedan år 1840) af riksdagen. Dessutom hade han fått flera förskott på de delar af Svenska folkets historia, som aldrig blefvo skrifna. Den stora förtroligheten mellan Geijer och Järta karakteriseras icke minst däraf, att Järta inte bara hjälpte Geijer ur smärre ekonomiska trångmål utan också tog sig ett slags faderligt förmyn-

derskap öfver hans finanser, såsom man kan se af de långa detaljerade utgifts- och inkomstförslag, som Järta uppsatt för den geijerska familjens räkning.

När han en gång skaffat Geijer en förmånlig pensionär, en ung Adelsvärd, som sedan i flera år med sin informator stannade i det geijerska huset mot en inackordering af 1,000 rdr bco, räknar Järta i ett bref på två kvartsark ut, hur Geijer genom denna inkomst skulle kunna nära nog bli skuldfri. Och ändå klagar professorskan i ett bref till landshöfdingskan Järta i början på 1838 öfver att, som hon uttryckte sig, »de myckna biförtjänsterna nog snart taga lifvet af Geijer. Den välsignade människan kan ej lära sig hvarken af erfarenhet eller bekymmer att (med tidningsföretag) umgås varligt och försiktigt.»

Geijer hörde också helt naturligt till de många, som önskade Järta återförsatt i statens tjänst, och han har äfven haft sin hand med i det sista och allvarligaste försök, som någonsin gjordes att återkalla den forne statssekreteraren i regeringen.* Det skedde 1829, och förslaget gick åtskilliga omvägar; Karl Johan, som i denna sak, enligt Geijers ord, förliknade sig »vid en friare, som ej offentligen vill få korgen och därför hellre på omvägar frågar

* Första gången omnämndt efter de otryckta källorna i min biografi öfver Järta i »Den svenska odlingens stormän» V, 1902.

sig före», hade talat om saken med en Gyllenhaal, som vände sig till sin släkting Malla Silfverstolpe, hvilken åter vände sig till sin och Järtas gemensamme vän Geijer, som då vistades i Stockholm för riksdagen. Geijer var road af saken och sade till fru Silfverstolpe: »Tänk om vi båda här skulle tillsätta ny ministär i Sverige!» Och så kom det sig, att Geijer den 4 augusti, utan att därtill äga något direkt bemyndigande af konungen, företog sig att i ett långt bref understödja hans begäran. Geijers motivering är så originell och så äkta geijersk och full af beundran för Järta, att jag icke kan underlåta att anföra en bit därur:

»Våra institutioner ha i alla riktningar ett slags halfgångenhet och omognad, som kanske tillhör den nordiska naturen lika mycket som den enskilda kraften tillhör den. Det är, särdeles hos oss, ett misstag att söka fullkomlighet eller äfven bestånd blott på den formella sidan. Sverige består ännu i dag, såsom af ålder, genom *männen för sig* — författningen, emedan den, huru man bär sig åt, lämnar ett stort fält för allmänt och enskildt godtycke, har endast infört de distinktioner och band, som hindra dem att för mycket skada hvarandra: *enheten* är i Sverige alltid presumptiv, och samhället går, står eller faller, allt efter som Sveriges män, hvar i sin stad, äfven utan yttre synligt samband, göra hvar för sig sitt bästa.»

Geijer pekar sedan i mycket karakteristiska uttryck på farorna af den liberala »sekten», »mer betänkt på nyhet än skick och som för det närvarande öfversvämmar Europa med sofismer». Han anser visserligen, att den skall misslyckas »genom sin egen fanatism och vettlöshet», men den måste väcka en reaktion, och därpå skulle kunna följa en kris med främmande inblandning, hvarvid en man som Järta kunde bli behöflig:

»Med garantier för tillgifvenheten för sakernas nya ordning, som ingen kan recusera, med känd vedervilja för nyhetsfaktionens öfverdrift, med namn och förmåga, båda bekanta, och med verklig statsmannablick, är Herr Landshöfdingen eminemment skickad att träda emellan obeslutsamheten hos den äldre, förvägenheten hos den yngre delen af konungens rådgifvare.»

Järtas afslag på denna liksom på så många föregående böner af samma sort, hvartill denna gång äfven *sättet* för meddelandet lär ha medverkat, hade för Geijer åtminstone det goda med sig, att han ytterligare några år fick behålla det dagliga umgänget med honom. 1831 gjorde Geijer emellertid ett försök att få Järta till sekreterare i Svenska akademien. Visserligen flyttade familjen Järta 1836 med anledning af en sons utnämning till assessor i Svea hofrätt öfver till Stockholm, där Järta på samma gång åtog sig att tills vidare före-

stå riksarkivet. Men denna befattning skaffade honom också ett tillfälle att ytterligare bistå Geijer vid hans historiska författarskap. Med faderlig uppoffring och välvilja kunde Järta i de oeldade källarrum på slottet, där arkivet då var inhyst, själf leta fram aktstycken, som Geijer behöfde, eller rent af med egen hand renskrifva delar däraf. Under skilsmässor hade de alltid brefväxlat, men nu tenderade brefväxlingen till att bli regelbunden, och det första bref Järta efter flyttningen till Stockholm skref till någon, var till Geijer.

Trots allt detta var brefväxlingens form knappast förtrolig i vår tids mening. Järta hade aldrig, ens till sin ungdoms intimaste vän, Benjamin Höjer, eller till sin hustru, varit frikostig på känslouttryck, och helst som de båda fruarna Geijer och Järta voro du med hvarandra, förefalla Järtas strama tilltalsord »Titulus» och Geijers ödmjukt upprepade »Hr Landshöfdingen», endast förmildrade af bådas lakoniska »tillgifnast» på slutet, onekligen en smula underliga. Desto mer som den följande brytningen kom att ådagalägga känslor dem emellan, ömsesidigt lika varma som i något af Geijers förut omnämnda vänskapsförhållanden. Jag menar här den brytning, som uppkom efter det ryktbara geijerska »affallet» 1838, hvarmed den sista, nästan feberaktigt verksamma perioden i hans lefnad inledes.

---

8. »Affallet.»

Julirevolutionens utbrott 1830 hade med ens gett vind i seglen åt de liberala sträfvanden, som förut varit återhållna af de större ländernas reaktionära regeringar, och vågsvallet var nog starkt, för att dyningarna skulle förmärkas äfven i Sverige. Aftonbladet grundas, ett fast oppositionsparti, som vågar gå anfallsvis till väga mot regeringen, börjar konstitueras, och samma år som revolutionen utbröt, framlägges vid riksdagen det första förslaget till representationsreform, det Richert-Anckarsvärdska förslaget. Under tiden började Geijers historiska studier och hans starka verklighetssinne göra honom medveten om en utveckling, som slutligen kom honom att inse, att han sympatiserade med det nya i tiden, att detta nya egentligen kunde betecknas såsom kampen för den mänskliga personlighetens rätt och att det innerst var denna rätt, som den förut af honom så hårdt bedömda stora franska revolutionen velat.

Vi ha förut sett, att Geijer aldrig varit någon anhängare af den s. k. Hallerska reaktionen och att

an uttalanden från 1820-talet visa ansatser till en liberalare uppfattning. Så har man anmärkt, att i själfva hans försvar för ståndsrepresentationen i »Nytt, ett och annat» personlighetsbegreppet framskymtar såsom grund för medborgarrätt. Äfven i skriften om uppfostringsfrågan af 1829 kommer samma begrepp fram. En dylik »liberalism» behöfde för öfrigt, som vi minnas, icke stå i någon strid med »den historiska skolan», som ju fastmera uppfattade statsinrättningarna såsom framgående ur en historisk utveckling.

»Den historiska skolan blef emellertid i mycket sina egna principer otrogen», säger den författare — S. J. Boëthius — vi förut citerat på tal om dessa saker. Den kom småningom — alldeles i likhet med reaktionen — att i staten se »något blott i regeringsmakten sig uppenbarande och återföll sålunda praktiskt, om också ej teoretiskt, till härskarsuveränitetens ståndpunkt». På detta sätt var emellertid också Geijers ensidiga konservatism i praktiska frågor en inkonsekvens mot hans egna läror, en »onaturlighet». Den var det icke minst därför, att dåtidens svenska konservatism förnämligast innebar en ståndsidéens själfviska och i längden hopplösa kamp mot medelklassens anspråk på politiskt inflytande. Förr eller senare måste Geijer sålunda komma att känna sig i en skef ställning, och redan under riksdagen 1829 märkte man också hos honom en viss

retlighet i politiska frågor. I bref hem från denna tid kallade han sig »enslingen i den stora öknen» och skref en gång: »Ibland vet jag ej, om det är jag, som är tokig, eller om alla andra äro det.» Det var också under denna riksdag han skref och tonsatte den lilla lyriska utgjutelsen:

Tanke, hvars strider blott natten ser,
toner, hos eder om hvila den ber.
Hjärta, som lider af dagens gny,
toner, till eder, till er vill det fly.

Bitterheten var ej öfvergående. I ett otryckt bref till Tegnér af den 9 nov. 1831 utbrister Geijer: »Jag skrifver på Sveriges gamla historia, avancerar till den nyare och är hjärteligen ledsen vid den nyaste.» I ett bref af 1834 till en riksdagsman, major C. G. Spens, som skickat Geijer ett förslag till provinsialständer med rådgifvande myndighet, har han ytterligare gifvit luft åt sina farhågor för framtiden. Han förklarar där, att den dåvarande svenska representationen ej bör förkastas, så länge inom densamma finnes en möjlighet för nationens upplysning och verkliga intressen att göra sig gällande. Men om denna möjlighet nu skulle komma att inskränkas, så låg orsaken ej i ståndsrepresentationen utan i förvända bemödanden att göra ständer styrande eller samstyrande, hvartill de ej äro ämnade. Till hejdande häraf kunde emellertid blott en utväg gifvas,

nämligen den att stånden självvilligt afsade sig allt initiativ i riksdagsärenden, hvaremot petitionsrätten för folket kunde bli så mycket oinskränktare. Sker denna inskränkning ej villigt, hvarpå Geijer tviflade, fruktade han antingen en revolution eller en »operatio Cæsaria (kejsarsnitt) för patienten». Sveriges öfvergång till det engelsk-franska systemet skulle vara ett ibland tidsandans mest fruktansvärda resultat, ty allt det hos oss verkligen bristfälliga kunde korrigeras inom vår svenska idésfär.

Detta bref, som jag tyvärr endast känner genom mottagarens omständliga referat däraf i sitt svar, är ett af de få enskilda uttalanden i politik vi äga af Geijer från åren närmast före »affallet». Det visar tillräckligt, hur olika politiska förslag, äfven från vår tids synpunkt mycket »reaktionära» dylika, lågo och jäste inom honom. Också följande år har han i ett akademiskt program försvarat ståndsförfattningen, som hade han ännu icke vaknat upp för att den stred mot personlighetsprincipen.

Inkonsekvensen kan knappast fullt tillfredsställande förklaras på det sätt, som en författare gjort, att Geijer alltid för snillena, som själfva genom sin begåfning kunde bana sig väg, velat göra undantag från ståndsprincipen, men att han slutligen 1834, då frågan om hans val till biskop uppstod och han började utgifva sina »Minnen», genomgick en

självpröfningens kris och därvid lärde sig göra *alla* personligheter rättvisa.* Allt detta är nog mycket troligt, men faktiskt är det först 1836, som liberalismen tydligare börjar framskymta hos honom, nämligen i ett par tal, vid bibelsällskapets årshögtid och vid magisterpromotionen, där han nämligen uttryckte sin glädje öfver tidningspressen och folkbildningen. Och följande år framträder nästa glimt däraf i den samling anteckningar han då utgaf under namn af *Blå boken.*

»En sådan brytningstid är full af oro och spänning», säger C. D. af Wirsén träffande. »Man har ej ännu fått nycklarna till vissa hvalf och gångar, som bereda nya utvägar för tanken, men man vet, att de finnas och att en gång ingifvelsen skall självmant framräcka dem. Man följer ännu de gamla stigarna och de gamla deduktionerna, men med en aning, att man en gång skall öfvergifva dem för något bättre. — — — Kanske kan just ur det långa tankearbetet, som föregått krisen, förklaras, att själfva utbrottet blef bra nog stormande.»

Till Beskow hade Geijer nyårsaftonen 1834 skrifvit: »Vår inhemska politiska horisont mörknar alltmer, och gamla spöken framträda i bredd med dagens skräckgestalter.»

Äfven om den något sensationella tonen i detta yttrande får tillskrifvas Geijers konstnärsnatur, kan

* Fridtjuv Berg i Sv. Lärartidning 1897.

det icke bortresoneras, att det ligger ångest bakom orden. Och utan smärta kan genombrottet icke ha skett.

De olikartade riktningar: individualismen, d. v. s. känslan för personlighetens rätt att förverkliga sitt innersta kraf, å ena sidan och den djupa troheten mot statens princip och fäderneärfd sed å den andra, hvilka länge utan att stöta ihop hade rymts tillsammans i Geijers själ, började så småningom täfla om högsta platsen där. Det är icke tvifvel om att individualismen segrade, ehuru pieteten för det historiskt gifna därför visst icke försvann ur hans vidhjärtade själ, där allt mänskligt fick rum. Harmonien hos Geijer var för stor för att tillåta dödandet af något för utvecklingen användbart material, på samma gång som dock sinnet hos 54-åringen ännu var tillräckligt spänstigt för att tillåta ett genombrott.

»Det är inga yttre omständigheter, som bestämt mig», skref han vid tiden för affallet till Järta, »utan, jag vågar säga det, en aldrig hvilande inre utveckling. — — — Mot mitt eget forna jag är min nya opposition omedelbart riktad.»

Det sista uttrycket får dock, som vi sett, icke så uppfattas, som hade »affallet» inneburit en »omvärdering af alla värden». I ett bref till hustrun (18 febr. 1841) har han uttryckt sig tydligare: »Mitt s. k. affall är blott en skenbar yttre inkonsekvens, men i själfva verket en inre kon-

sekvent utveckling.» D. v. s. det var »en frigörelse från meningar, som, långt ifrån att följa af Geijers egentliga uppfattning, utgjorde oorganiska påhäng till denna». Om han slutligen funnit, att personlighetsprincipen var blifven den stora insatsen i nutidens samfundslif, var det endast en tillämpning af den historiska skolans utvecklingslära, att han då fordrade samhällets ombildning efter personlighetsprincipens fordringar.* Ungefär i samma anda men med konkretare uttryck har Valdemar Vedel förklarat »affallet»:

»Samma hängifvenhetsförhållande till tillvaron och samma respekt för alla lefvande krafter, som alltid ledde Geijers historiska blick och som en gång hade kommit honom att värna om alla bestående institutioner och att välsigna den heliga alliansen — den religiösa optimism, som såg Gud i allt som skedde —, samma optimism måste också i historiens bok läsa hur 'hvarje tidehvarf gaf sin nya insats', som förde framåt i evigt växande, och själfva denna tillväxt och utveckling måste blifva honom helig som Guds egen plan med mänskligheten. Och ju mer han nu såg de nya rörelser — sociala, ekonomiska, politiska —, hvilka han till en början ställt sig i opposition mot såsom 'ohistoriska', ju mer han såg dessa rörelser växa och bäras fram af mäktiga krafter, desto mer måste

* S. J. Boëthius, Hist. tidskrift 1905.

just hans historiska blick ledas att erkänna också dem som ett nytt stycke historia och att — just i sin religiösa optimism — se det berättigade och goda i dem. Hans sakliga objektivitet tvingar honom för det första att upptaga och ge erkännande åt de nya krafter, som de öfriga konservativa vilja sluta ögonen för och reducera till några tidningsskrifvares bråk. Det hjälper icke att tadla och berömma — säger han på tal om det nya: 'det första och oundgängliga blir att erkänna det som en ny verklig samfundsmakt och inrätta sig därefter'. Och han menar då, att — icke genom att till intet gagn streta emot — men genom att gå in på och räkna med de nya krafterna och rörelserna kan man bäst värna om det, som icke får falla, och leda allt in i en god riktning.»

* * *

Geijers första bekännelse om genombrottet kom i form af *Litteraturbladet*, en månadsskrift, som han ensam både utgaf och författade och som fortgick från den 5 februari 1838 till och med år 1840, om man räknar bihanget om representationsfrågan. Anmälan angaf endast, att tidskriften skulle komma att innehålla recensioner och öfversikter af skrifter, hörande till årets litteratur, men faktiskt gaf den vida mer än hvad detta skulle ha behöft innebära, hvilket framgår redan af den första uppsatsen. Lika

visst som hans ungdoms programskrifter inneburit en reaktion mot upplysningstidehvarfvets idéer, lika visst bekänner han i Litteraturbladet sin återgång till allt det stora och vackra, som dessa idéer onekligen medfört — utan att han dock därigenom offrar något af de förblifvande värden, som hans romantiska period skänkt honom.

Motsatsen mellan förr och nu hos Geijer yttrar sig bland annat i uppfostringsfrågan. Geijer, som en gång varit så fientlig mot folkbildningen, därför att han ansett den farlig för fädrens enkla seder och obehöflig för det näringsidkande ståndet, och som om bildningen öfver hufvud uttalat de hårda och högmodiga orden: »Drick djupt eller smaka icke!» — han utropar nu: »Ack, många törsta! Gif dem den läskande drycken. De skola vara tacksamma äfven för en droppe däraf.» Nu förstår han, att äfven näringsklassen är en offentlig klass och att folkskolan hör till statens viktigaste angelägenheter. — Han, som förut hållit på latinet såsom den nödvändiga grunden för andra studier, han antyder nu, att de döda språken mycket väl kunde få »maka åt sig» och att deras eget studium endast skulle vinna på ett grundligare inträngande i de moderna litteraturerna. Nu förordar han ock real- och latinskolans sammanslagning. Och då man åberopar sig på att Sveriges största statsmän uppammats med latin, utbrister han: »Förgäfves uppkallar man skug-

gorna af hvad som varit till försvar för hvad som icke mera är; det är en teaterdekoration, hvarmed vi alltför länge nöjt oss.» — Han, som väl visste och erkände, att den svenska bildningen uppvuxit i kyrkans hägn, han erkände dock nu lika väl, att kyrkan icke längre var mäktig att uppträda som bildningens beskyddarinna och att »sakens natur och tidens tendens alltmer flytta skolan utom kyrkans område», fast han alltjämt ansåg, att folkundervisningen borde där förblifva. — Och han, som förut gisslat den prosaiska nyttans princip, han vämjes nu vid den skönhetsdyrkans lösa mat, som man alltför mycket skämt bort hvarandra med i de litterära uppsalakretsarna. Han anser nu, »att bokregementets tider äro förbi äfven i den lärda världen», han hälsar med glädje uppfostran till praktisk duglighet och därmed äfven industrialismens tillväxt och arbetarskarornas frammarsch.

I representationsfrågan citera vi följande passus, som lika gärna skulle kunna vara hämtad ur någon liberal tidning 1907:

»Personlig valrätt för hvarje till myndiga år kommen oförvitlig medborgare är således den grundsats jag först och främst i representationsfrågan måste vidhålla, emedan denna grundsats endast är strängt rättvis och, i min tanke, hvarken kan omgås eller förnekas. Tidens svåraste, mest orogifvande företeelser hafva sitt upphof däruti, att man å alla

sidor känner sig drifven till denna princip och likväl ej vill erkänna densamma. En slafklass begynner i själfva verket åter afsättas, midt i civilisationens sköte — en klass af proletärer, obesuttne, försvarslöse, hvilka, tillväxande i förfärlig progression, så mycket bittrare känna sig utkastade ur samhället, som distanserna inom detsamma i allmänhet eljest blifvit jämnade och det afstånd i fråga om rättigheter, hvilket fordom skilde några få bättre lottade från mängden, allt mera förminskats. Hvar detta onda hunnit sin höjd, återstår blott att möta våld mot våld. Man borde, innan man inlåter sig i en strid, som skall skaka samhällets grundvalar, betänka sig, om ej bättre medel finnes, och om ej det bästa vore att *borttaga våldets orsaker*. Det kan endast ske genom rättvisa.»

D. v. s. Geijer tillerkänner rösträtt åt hvarje medborgare, som »visar sig hafva åtnjutit den uppfostran, som är oundgänglig för att förstå och utöfva plikterna som människa och medborgare». Och så konsekvent är han, att han häri inbegriper äfven den hälft af mänskligheten, som man eljest i politiska frågor brukar glömma, nämligen kvinnorna, hvilka han emellertid, tillsammans med lärare och präster, anser böra frivilligt afstå från utöfningen af sina politiska rättigheter för att odeladt kunna ägna sig åt sitt höga uppfostrarkall. Vi erinra oss här Geijers forna uppfattning i kvinnofrågan.

I detta sammanhang torde ett annat citat vara lämpligt: »Hvad som *är*, såsom föremål för iakttagelse och erfarenhet, synes lätt kunna afgöras. Likväl är det intet ämne, hvari man stöter på flera fördomar. T. ex. är det fråga om införandet af en förbättrad kriminal- och civillag, och går det ursprungliga uppdraget ut på att till ett helt sammanföra och kodifiera de förändringar, som vår allmänna lag sedan 1734 undergått, så måste man finna naturligt, att de män, åt hvilka detta arbete blifvit uppdraget, icke kunna inse, huruledes dessa sedan hundra år skedda förändringar låta sig sammanfattas till ett helt och begripas utan afseende på de småningom förändrade principer i lagstiftningen, som under tiden ej blott här utan i Europa gjort sig gällande. De uttala dessa principer — och man beskyller dem att framkomma med en oerhörd nyhet. Hela 1734 års lag framträder däremot med ens i ett idealiskt ljus, såsom det goda gamla, ehuru det är det goda i den, som ej skall förgå, men det gamla däremot, som redan är förgånget.»

Vi se här, hur eftertryckligt, om också utan direkt utpekande af sig själf, den liberale Geijer bryter stafven öfver sitt eget uppträdande mot det nya civillagförslaget vid riksdagen 1828—30. Citatet är visserligen hämtadt ur hans föreläsningar »Om vår tids inre samhällsförhållanden» af år 1844 och är alltså af senare datum än Litteratur-

bladet. Men »affallet» är tydligen ej ett akut anfall af hastigt öfvergående beskaffenhet; Geijers liberalism är kronisk och befästes alltmer med åren. Det återstår nu att redogöra för den filosofi, som ligger till grund för omslaget och som af honom under den följande tiden till hans lefnads slut alltmer utvecklades och fulländades i olika skrifter.

* * *

Vi ha förut haft att räkna med en speciellt filosofisk period i Geijers historia, tiden 1810—20. Så kommer en tid af historieskrifning och praktisk politik, hvarunder hans konservatism under Järtas starka personliga påverkan mognar och kulminerar, och slutligen följer nu hans andra filosofiska period, den liberala, som omfattar de nio sista åren af hans lif alltifrån 1838. Liksom han ursprungligen gått från filosofi till historia, så återfördes han nu från historia till filosofi. Och oberoende af alla moderna partiåskådningar måste man erkänna, att Geijers senare filosofiska ståndpunkt utmärkes af mycket större reda och klarhet. I den punkt, där likheten mellan den förra och den senare perioden är som störst, nämligen den religiösa, har han egentligen endast vetenskapligt preciserat och fördjupat sin förra ståndpunkt, liksom han naturligtvis fasthåller dess grundförutsättning, den idealistiska

världsåsikten, enligt hvilken allt verkligt till sitt sanna väsende är ideellt eller andligt, tillvaron är »oändlighet och under». Och man torde kunna påstå, att detta moment under denna period är om möjligt ännu mera skrymmande i hans filosofi än under den föregående, då företrädesvis statsläran sysselsatte honom.

Det är under den andra perioden framför allt två hufvudintressen, som bestämma hans lifsåskådning, intresset för människans frihet och det religiösa intresset. Nyblæus säger härom, att »de bägge framträda med en styrka, hvartill motstycket knappt kan uppvisas hos någon annan tänkare». Uppgiften blir då att för tanken söka förena människans självständighet med hennes varande i Gud, d. v. s. den är fortfarande att bestämma som ett öfvervinnande af panteismen, »den lära, som identifierar skaparen och det skapade». Och denna anser sig Geijer verkligen ha öfvervunnit genom personlighetsbegreppet, »som innebär ett nödvändigt sammanhang mellan ett själf och ett annat själf, så att intet *jag* kan finnas utan ett *du*», ingen personlighet fattas och förnimmas, utan att en annan själfständig personlighet fattas och förnimmes. Detta öfverensstämmer äfven med den allmänna erfarenheten, att förnuftiga varelser endast bilda sig genom hvarandra, så att en från början isolerad sådan ej ens skulle komma till medvetande om sitt eget förnuft. Släpp den bäst be-

gåfvade mänskliga varelse för sig själf: han skall ej höja sig öfver djuren. Till och med den absoluta personligheten, Gud, är som isolerad otänkbar; »hade icke äfven Gud ett *du*, så skulle aldrig ett mänskligt väsende hafva funnits.» I honom äro enhet och flerhet lika eviga, »han alstrar sig själf ur sig själf af evighet» (jämför början af Johannes evangelium: »I begynnelsen var ordet»). Den gudomliga personligheten är en oändlig värld af personligheter, lika ursprungliga och eviga som han själf eller närvarande i honom och i hvarandra. Medvetandet om denna enhet och gemensamhet mellan alla mänskliga intelligenser uttrycker sig i samvetet = det *samma* vetandet hos alla intelligenser.

»Personlighet finnes således ej utan en motsats af samma slag», säger Geijer, »filosofien är ej ett solo utan en harmoni af toner, hvilken ej är möjlig utan en harmoni af intelligenser.»

Detta kallar Nyblæus en konsekvent utveckling af Kants lära om personlighetens själfständighet men medger på samma gång, att Geijer aldrig fullt noggrant och tydligt angifvit ens själfva personlighetsbegreppet — »begreppet af själfmedvetande och själfbestämning», som Geijer kallar det — eller viljans betydelse för personligheten. Att han hvarken har lyckats förklara den sinnliga världens eller det ondas uppkomst, behöfva vi väl knappast tilllägga. Han har i alla fall »förtjänsten af att full-

komligare än någon af hans föregångare hafva angifvit historiens begrepp och villkoren för att en historia skall kunna tänkas som möjlig».

Och här framträder konsekvensen af hans starkt religiösa världsåsikt; »den historiska processen sammanfaller för honom med mänsklighetens successiva ingående i salighetens ordning under kamp för det ondas öfvervinnande». Detta kan endast uttryckas så, att människorna komma närmare hvarandra och närmare Gud; deras förhållande till hvarandra måste innebära »erkännandet af ett *du*, som är lika godt som ett *jag* och tvärtom». Geijer utgår härvidlag från att all mänsklig kunskap ytterst är erfarenhet, sålunda också människors kunskap om hvarandra. »Det är tydligen ej ett yttre, som här verkar på ett blott yttre; det är ett inre, som verkar på ett inre eller igenkänner sig själft i ett annat inre.» — — — Detta ömsesidiga väckande och tändande af tanke och tanke, af vilja och vilja är det enda, eviga, uppenbara undret i hela vårt lif, som uppfyller hvarje ögonblick utan att därigenom blifva mindre underbart. »Ingen är högre än den, som hos en annan kan väcka lefvande tankar.»

Men om hvarje personligt förhållande förutsätter erfarenhet, måste detta också gälla om förhållandet till Gud, som måste som en människa komma oss till mötes, för att vi skola kunna lära känna honom. Detta gör han först

i det moraliska idealet, som icke skulle kunna finnas i medvetandet, om det ej uttryckte något verkligt. Detta ideal har främst realiserats i Kristus. Den mänskliga personlighetens utvecklingsstadier utvisa också en fortgång till andligare förhållanden, barndomen är öfvervägande sinnlig, ungdomsåldern, den erotiska kärlekens period, sinnligt-andlig och den mogna åldern, då pliktbegreppet fullt klarnar, andlig. Och då människans historia också är mänsklighetens, motsvaras dessa stadier af de tre stadierna i de religionshistoriska perioderna: hedendomen, fruktans religion, judendomen, lydnadens, och kristendomen kärlekens.

Geijer anser det otvifvelaktigt, att världen går en ny religiös epok till mötes, som bland annat utmärkes af att vetenskapen trädt inom religionens helgedom och fråga uppstått om trons förhållande till vetandet. »Bort med den falska lära, som i fråga om gudomliga ting begrafver sanningen i tron, som vore han för vetandet förseglad!» Historien visar, att tron alltmer utvecklas till vetande — i rak strid mot den pietistiska uppfattningen, som gör tanken till trons fiende. Den nya skepticismen är blott en skärseld, i hvilken kristendomen renas, ty kristendomen är ej blott ett yttre faktum utan ett inre, ett odödligt lefvande, närvarande faktum, hvilket hvar och en i den dag, som är, kan erfara. »Just i den stormiga natten af dessa tvifvel är det, som

försonarens gudomliga bild framträder för det kristliga sinnet i sin rätta gestalt», sådan Johannes gifvit oss den. Kristus är ej blott den historiske Kristus, som lefde för 1800 år sedan, utan han är också den eviga, urbildliga, ideala människan, hvilken vi alla bära inom oss, människan sådan hon är i Gud, närvaron af på en gång en domare och en frälsare. »Han är ej i kyrkan, ej i boken, ej i bibeln, om han ej är i det egna bröstet.» Därför är den yttersta vissheten om kristendomen af *moralisk* art; jämför Jesu ord: »Hvilken som vill lyda hans vilja, han varder förnimmande, om denna lära är af Gud.»

Släktskapen mellan Geijer och den moderna nyprotestantismens idéer ligger här i öppen dag; skall en frisinnad teologi i Sverige kunna utvecklas till nationell, så måste den därför i viss mån bygga på Geijers världsåskådning.

Slutligen betraktar Geijer den sinnliga världen som följd af ett affall från Gud och döden som en andens befrielse: »naturen stelnar och liksom faller af». Själens odödlighet ådagalägges bl. a. genom ett bevis, som Geijer anser sig ha upptäckt, nämligen just därigenom att människan har begrepp om döden: hur skulle hon känna möjligheten af förintelse, om hon ej vore *öfver* densamma; hvad man fattar, det har man inom sig och är således öfver det. Men på odödligheten pekar också, att resultatet af allt lif och verksamhet kvarstår, äfven sedan detta lif för-

svunnit såsom ett yttre. De bortgångna släktenas tankar är det, som egentligen utgöra det lefvande släktets uppfostran.

Under den liberala perioden liksom under den konservativa utvecklar sig Geijers statslära så godt som ur hans religionsfilosofi, och hans tankegång härvid är, »att det personlighetens självständiga berättigande på det religiösa och andliga området, hvarom medvetandet först i och med kristendomen inträdde i världen och som genom reformationen kom ur kyrkan in uti församlingen, måste förr eller senare leda till fordran på erkännandet af personlighetens äfven världsliga själfständighet och berättigande» (Nyblæus).

Som vi se, stå sålunda hans statslära och hans religionsfilosofi, såsom ofvan påpekades, denna gång i ett ännu innerligare förhållande till hvarandra än förut. Detta finner man redan af den yttre omständigheten, att han efter 1838 vanligen behandlar båda ämnena i samma skrifter. De förnämsta af dessa äro *Människans historia*, tre föreläsningar *Om vår tids inre samhällsförhållanden* och afhandlingen *Också ett ord öfver tidens religiösa fråga.*

Människornas förhållande till hvarandra bestämmes innerst af deras förhållande till Gud. Detta var under hedendomen ett förhållande af fruktan, och så kom det sig, att makten därunder gick före rätten, hvilket förhållande genom kristendomen allt-

mer håller på att vändas om. Hela medeltidens samhällsarbete utgör en upplösning af den gamla hedniska familjens efterlämnade barbari, och det politiska resultatet af detta arbete var de privilegierade stånden, adeln, prästerskapet och borgarståndet. De förnämsta bevisen på de moderna kristna förhållandenas inverkan är kvinnans frigörelse, som kyrkan åstadkommit, och tjänarens frigörelse, som blir en följd af tredje ståndets uppkomst. »Kvinnans inträde inom samhällsordningens område är i själfva verket den viktigaste inre förändringen i det mänskliga samhällets historia»; i Sverige gick den hastigare än i andra länder, emedan feodalismen aldrig hunnit blifva fullt hemmastadd där.

Den nyare tidens samhällsarbete har däremot blifvit *upplösningen af de privilegierade stånden*, hvilka ombildas och sammanslutas till ett nytt helt, *medelklassen*, ursprungligen omfattande alla dem, som icke tillhörde något af de härskande stånden men likväl genom förmögenhet och uppfostran ägde grundade anspråk på att ej undertryckas genom dessas uteslutande rättigheter. Medelklassen absorberar med sig de högre klassernas intressen men koncentrerar sig nedåt allt skarpare gentemot massorna. Den är ett uttryck för personlighetsprincipens inträde på det politiska området, hvilket åter betyder, att den fria konkurrensen inträdt i samhället, så att hvars och ens plats där måste bero på hans personliga

förtjänst och allt näringstvång försvinna. Det är först med franska revolutionen, den nyare tidens födslotimma, som detta personlighetens framträdande ägt rum. Men då det odödliga personlighetsbegreppet, människovärdet, i första hand är ett kristligt begrepp, så är revolutionen, ehuru den misskände sammanhanget mellan religionen och personlighetens rätt, i alla fall att betrakta som ett barn af kristendomen.

Den politiska personlighetsprincipen är emellertid ännu föremål för en trefaldig opposition: från *stånden*, som motsätta sig ståndsintressenas underdånighet under de medborgerliga, från *monarkerna*, som frukta för sitt välde, och från de *religiösa*, som anse personlighetsprincipen som den onda, egoistiska principen. All denna opposition beror emellertid på oförstående. Principen innebär ingen upplösning af staten eller dess naturliga sammansättningsleder, familj och kommun, hvilka fastmer visa sig i sin sanna beskaffenhet och organiseras allt fullkomligare, ju mer den högre samhällsandan utvecklar sig. Hvad den upplöser, är endast de mot denna anda stridande samhällsbildningar, som urartat till stater i staten, nämligen korporationer och stånd, men den har därigenom också frigjort den naturliga associationsandan — det moderna föreningsväsendet —, som skall förvandla korporationer och stånd från historiska försteningar till lefvande organismer.

Och hvad den monarkiska styrelsen beträffar, så kräfves endast allt större fasthet och enhet i statens ledning, ju mer allas rättigheter göras gällande. Regenten framträder mera, ju mer folket kommer fram, och båda behöfva äfven nu en aristokrati, nämligen *personlighetens*, förmågornas! Geijer är tydligen ingen vän af den liberalism, som vill ett fullständigt nivellerande, och här röjer sig icke minst sammanhanget med hans förra utvecklingsskede.

Att slutligen personlighetsprincipen, sådan Geijer fattat den, är allt utom irreligiös och egoistisk utan tvärtom hvilar på den fullaste ömsesidighet, behöfver ej vidare utvecklas. Nu förblandar han icke heller mera juridisk rätt och sedelag, såsom han förut haft en viss benägenhet för att göra.

Det finnes dock en opposition mot den fria konkurrensens princip, som är farligare än någon annan, därför att den kommer ur anhängarnes egna led och har åtskilligt, som talar för sig. Det är, att principen hotar att åter i samhället införa den starkares rätt och åstadkomma en skillnad mellan rika och fattiga, som erinrar om den antika världens skillnad mellan fria och ofria. Geijer har i sin skrift om fattigvårdsfrågan sökt att möta denna invändning, och han anser faran egentligen ligga däri, att de, som sagt sig hylla konkurrensens frihet, icke velat erkänna principen i *alla* dess

följder. I stället för att uppresa konstgjorda skrankor för arbetet, söka reglera produktionen etc., måste staten i lagstiftningen iakttaga arbetets naturliga ordning, hvartill hör, att det kollektiva arbetet (industrialismen), därför att det grundas på intelligensen, är det fullkomligare och säkrare, som ökar både produktion och konsumtion, arbetarens arbetsförmåga och hans förtjänst. Alltså *hel*, icke half, närings- och handelsfrihet. Men — och här kommer det stora villkoret, som utvecklingen efter Geijer så blodigt förtrampat — skall denna utveckling verka till välsignelse, så måste medelklassen, det för detta tredje ståndet, som utgör den nuvarande tidens förnämsta samhällsmakt, uppfatta sin ställning från en högre synpunkt än hittills och icke betrakta den materiella njutningen såsom målet för sitt arbete. Vi citera några alltjämt aktuella ord härvidlag:*

»Kapitalistens bekvämliga hvila efter väl förrättadt jordiskt förvärf är icke mänsklighetens mål. Mot en klass, som skulle våga att så anse det, kastar hopen bort sitt lif i förtviflade uppror; — vore det ock blott för att mot den betyga sitt förakt. Skulle ett *sådant* slags ny borgerlig adel — en aristokrati af vattenbi och drönare — vilja stadga sig, så är den i själfva sin uppkomst förlorad. En *adel* har uppkommit i världen, emedan han ursprungligen

* Vår tids inre samhällsförhållanden, S. skr. III, 340.

var ställd på *plikter, som ej kunna betalas;* och därför var *äran* hans själ, och annorlunda kan han ej existera. Men slutligen kan lifvets räkning för ingen salderas, om man ej *betalar med sin person;* och äfven borgaren måste lära sig — vid straff att eljest med nesa fördrifvas från det rum, på hvilket samhällets utveckling honom ställt, — att det är *denna* betalning, som sist erfordras, — att han ej är till för att, mot lega, bekvämligen låta åt sig administrera försvar, liksom själavård och rättvisa, utan att samhällets fördelar måste köpas med sann medborgerlig verksamhet. I självfva verket, om ett *medelstånd* alltmer inträngt på de förra ståndens områden, så kan det endast bibehålla sin plats med uppfyllandet af *alla* medborgarens och människans plikter.»

* * *

I dessa kraftfulla ord ligger i sanning ett menetekel för vår egen tid. Den numera af en stor del af pressen representerade riktning, som räknar de stora bolagens trefnad och Sveriges materiella tillväxt som vårt egentliga lifsintresse, den riktningen skulle i våra dagar icke ha omutligare fiende än Erik Gustaf Geijer — hur »fosterländsk» och »samhällsbevarande» den än kan te sig. Det var den af materialismen alltid medlidsamt föraktade *godheten*, hvars evangelium han vågade predika, men

själfva godheten hade hos honom mycket af den energi, som vågar gissla ut växlarne och deras moral, äfven om den skulle råkat slå sig ned i templet. Man har härvidlag påpekat likheter mellan Geijer och Carlyle, hvilken senare Geijer dock icke synes ha känt till.

Det var naturligtvis självklart, att motståndarne till den idealistiska uppfattningen då som nu skulle skrika på »opraktiskhet». I historiska utredningar eller allmänna satser var Geijer enligt deras mening »den gamle mästaren». Men när teorierna skulle omsättas i praktiska reformplaner — då blir det »en spänd väntans upplösning i intet», säger en kritiker.

Vi, »sena tiders barn», som kunna se tillbaka på medelklassliberalismen från 1800-talets midt och ännu känna svedan af de missräkningar, dem särskildt dess ekonomiska optimism så rikligen beskärt oss, vi ha ändå allvarsammare anmärkningar att göra. Vi ha verkligen sett den så mycket beprisade »fria konkurrensen» i det ekonomiska endast mynna ut i de svagares undergång i grottekvarnen; utvecklingen har gått i kretsgång, och vi ha, fast på nya vägar och med delvis nya mål, kommit åter till fordran på det statens ekonomiska förmynderskap, som 40-talet och Geijer ville aflysa. Att han, fast han såg den fria konkurrensens faror, ändå ville hoppas det bästa för framtiden — en optimism,

som han för öfrigt delar med en annan af liberalismens ädlaste ledare i Sverige, Richert —, det hedrar i alla fall hans hjärta och utgör ett nytt bevis på hans starka religiösa tro, som kom honom att i brödrakärleken vilja se det naturliga korrektivet mot industrialismens skuggsidor. Under debatten om representationsfrågan vid riksdagen 1840 är det han fäller de betecknande orden:

»Jag vet, att mina åsikter anses för en visionärs drömmar — af en vänligare tänkande kanhända för en välment visionärs drömmar; men jag är gammal, dock ej gammal nog för att återgå till barndomens joller. *En* praktisk sida har likväl denna min öfvertygelse. Den är vida mindre en teori, en lära, än ett *sinnelag*, och jag vågar säga det, innebär lika mycken aktning för allas rätt som aktning för allas öfvertygelse.»

Hela den stora vackra idealiteten i Geijers nya åskådning ligger innesluten i hans ord: »Intet medborgarskap är för högt för den, som är kallad att vara medborgare i Guds rike» — en sats, som förekommer i hans sociala bekännelse i Litteraturbladet, artiklarna i fattigvårdsfrågan. Innersta driffjädern till »affallet» låg, som också Geijers motståndare Fryxell liksom hans senare biografer erkänt, i hans religiösa utveckling.

Den teoretiska sidan däraf, Geijers teologiska utveckling, om vi så få kalla den, ligger, som vi

sett, ganska klar i hans skrifter. Icke så med den praktiska, personligt intima sidan af hans religiositet. Psalmerna tyda visserligen på verklig fromhet, men på samma gång kan ej nekas, att tidsandan vid 1812 var så religiöst färgad, att det för en ung romantiker skulle ha behöfts mycken själfpröfning för att till fullo inse hvad som härvidlag verkligen tillhörde honom själf eller tidslynnet. Och de uttryck af »gammaldags lutersk gudsfruktan» vi funnit i hans första programskrifter och i talet vid jubelfesten 1817, äro, som vi sett, nästan för tvärsäkra, smaka för mycket filosofi och äro för mycket framkomna inom ramen af ett romantiskt partiprogram för att endast kunna vara framsprungna ur en personlig erfarenhet, hur ärligt de än helt säkert voro menade. De påminna oss fastmer en smula om Tegnérs träffande ord: »Förefaller det icke, som vore man nu både grundlig och gudfruktig, icke på allvar men par dépit och för att bägge delarna för tjugu år sedan ansågos bondaktiga?»

Någon mera genomgripande personlig religiös kris hade Geijer i alla händelser vid den tiden icke genomgått — därom vittnar i allmänhet hans obrutna, stundom, särskildt mot Grubbe, rent af öfvermodiga ton. Skarpa religiösa brytningar lågo för öfrigt helt säkert icke för hans sunda natur, som troligen af moderna religionspsykologer skulle ha inrangerats

i kategorien »healthy-minded» eller »once-born», d. v. s. bland de religiösa optimisterna, som af naturen känna sig hemmastadda inför Gud — hur mycket han än själf kunde teoretisera sig till en annan uppfattning.* Jag syftar med sistnämnda ord på en tilldragelse från 1825, som visar, att hans religiositet, trots all den öfvertygelse, som präglar boken om Thorild, länge tyckes ha haft en mera opersonlig och abstrakt karaktär. Fru Silfverstolpe har i sin resejournal af 1825 meddelat oss ett karakteristiskt bevis härpå. Hon berättar nämligen, att Geijer en gång under resan förklarat, att han ansåg fruktan för Gud »vara den känsla, som borde råda hos den syndiga, usla människan och aflägsna det barnsliga förtroende, som Malla vänjt sig vid att anse som det bästa, det högsta, det enda, och att det troligen var hennes brist af estetisk känsla, som medförde denna brist af fruktan och bäfvan för det allsmäktiga väsendet».

När Malla, häpen öfver dessa ord, hade förklarat, att hon alltid funnit det »så lätt och tröstande» att vända sig till sin Gud, hade Geijer svarat, att det vore som att säga, att det vore lätt att bli salig, som ändå vore lifvets högsta och svåraste uppgift. Malla frågade då, fyndigt och rättframt nog, »huru *han* med denna förskräckelse,

* W. James: Varieties of religious experience, 1906.

fruktan och bäfvan för den stränge domaren kunde så sorglöst och frimodigt ändå äta, dricka, sofva och lefva därpå löst. Hon hade alltid ansett detta hos honom som from, barnslig tillförsikt till Fadern», — men härpå gaf Geijer, som hon tyckte, intet nöjaktigt svar!

Ovillkorligen verkar här fru Silfverstolpe i sitt hjärtas barnslighet vida mera både mänsklig och ärlig än Geijer. Man behöfver knappast vara smittad af »pietism» för att tycka, att professorn med all sin religionsfilosofi här led af en betänklig brist på just det väsentliga af ett religiöst lif.

Desto mer frapperas man af hans religiösa uttalanden efter »affallet». Geijer hade aldrig varit någon »bekännelsernas» eller brefutgjutelsernas man, men under de sista åren tycks han ha blifvit vida meddelsammare rörande sitt inre lif, detta särskildt i bref till två kvinnliga vänner, Fredrika Bremer och Betty Löwenhjelm. Här är det den personliga erfarenheten, som talar, så starkt och enkelt, att man ovillkorligen erinrar sig Geijers egna ord om den mognade åldern såsom det andligas period. Sådan tycks åtminstone ålderdomen ha varit för honom. Någon plötslig kris behöfva vi emellertid icke heller här tänka oss. Det religiösa genombrottet har troligen, liksom det politiska, länge legat och grott i hans undermedvetna själslif, innan det trädde fram i dagen.

Se t. ex. hans ord (1839) om viljan, »som endast visar oss en ofullständig, liksom half självbestämmelse, hvilken endast kan bli hel därigenom, att man uppgifver sin egen vilja i Guds och lefver i honom». Eller (1840): »Kanhända är det visare att frukta lyckan än olyckan. Jag känner något af denna fruktan och tänker på ett frivilligt offer. Det bästa är ett ödmjukt hjärta.»

Eller följande (1843): »Jag är hvarken en kyrkokristen eller ens en bibelkristen, ehuru så mycket af en kristen, att jag kan finna uppbyggelse i både kyrka och bibel. Korteligen, jag är en kristen på egen hand. — — — Gud är ej i kyrkan, han är ej i boken, ej i bibeln, om han ej är i det egna bröstet. — — — Se där min religion och äfven min kristendom, ty den är läran om en försoning och en verksam försonare; hvilket han ej kunde vara, om han ej nedlåtit sig att vara vår like och lefva med sin anda i mänskliga bröst. Man kan säga, att han måste det. Ty han har i människan frambragt det fria väsendet. Och då ett sådant väsende endast genom kärlek kan vinnas, så har han liksom nedsänkt henne i den oändliga oceanen af sin barmhärtighet, på det han därmed må uppmjuka hennes hjärta om möjligt. I allmänhet är det självständiga, det fria, det villiga hans lust och hans ära, och de prisa honom slätt, som i honom endast frukta den dunkla allmakt, af hvilken allt är beroende.»

Af dylika uttalanden att döma, förefaller det, som om Geijer på det religiösa området genomgått samma slags »affall» som på det samhälleliga, nämligen från en inkonsekvent ståndpunkt till en konsekvent — som om han nu ändtligen, religiöst likaväl som politiskt och socialt sedt, gjort fullt allvar af sina ursprungliga åsikter. Och betydelsen häraf för hans folk?

I själfva verket är det den religiösa grunden för Geijers liberalism, som bestämt dess betydelse i Sveriges historia. Fredrika Bremer har en gång om Litteraturbladets ställning till tidsströmningarna yttrat följande träffande ord: »Jag tycker, att Geijer där upptagit tidens unga hedningar och döpt dem till kristligt lif och kristliga samfundslemmar.» De orden betyda mera än han själf den tiden kunde inse. »Tidens unga hedningar» — de från franska revolutionen härstammande liberala idéerna —, de lågo öfverallt i luften, och för Sverige liksom för andra länder präglade de ett utvecklingsskede, som nödvändigt måste genomgås. Det är Geijers förtjänst, att genomgången skedde utan skarpare brytningar med det bästa i vår forna kulturutveckling. Här kan man verkligen tillämpa hans egna ord om sin ställning till kungen och oppositionen vid 1840 års riksdag: »J'ai agi dans un esprit conciliateur» — äfven om man icke delar hans uppfattning om att fara för revolution förelåg. Där-

igenom har han också blifvit den, som egentligen möjliggjort uppkomsten af en verkligt svensk liberalism. Mången anser kanske det sista uttrycket innebära en motsägelse, då liberalismen ju aldrig fullt kunnat förneka sitt franska och materialistiska kynne, som den också på det yttersta i dessa dagar gifvit i arf åt sitt »enfant terrible», socialismen. Men ingen torde dock kunna förneka, att det gifves en utpräglad skillnad mellan två slags liberalism hos oss: den negativa, som representeras af t. ex. sådana personligheter som Lars Hierta och Crusenstolpe, Almqvist och Sturzen-Becker å ena sidan, och den positiva, som representeras af sådana som Geijer, Richert, De Geer och Gripenstedt å den andra. De sista båda namnen beteckna emellertid just de män, som slutligen genomförde liberalismens politiska seger i Sverige, och att den öfver hufvud segrade, det berodde nog på att dessa liberalismens praktiska politici hade så mycket mer af Geijers riktning än af den andra inom sig. Eller som S. J. Boëthius uttryckt det: »Geijers öfvergång till det liberala lägret blef kanske mer än något annat afgörande för dess strid mot konservatismen, men den liberalism, som afgick med segern, fick tack vare honom en ädlare innebörd än den gamla, och detta nya innehåll var så rikt, att vårt folk ännu långt ifrån tillgodogjort sig detsamma.»

Med »Geijers riktning» åsyftar jag emellertid hans anknytning till vårt folks religiösa utveckling, hvilket gjorde tonen i *hans* liberalism så helt annan än tonen i den af Aftonbladet färgade — hans uppvisande af de liberala idéernas kristliga grundtankar. D. v. s. alldeles på samma sätt som en gång kyrkofäderna hade »döpt» några af den grekiska antikens filosofiska idéer genom att kläda dem i den kristna dogmens form, hvarigenom forna tiders kristna kunde upptaga dem som sina — så »döpte» Geijer faktiskt upplysningstidens idéer, och först i deras kristna dräkt kunde svenska folket kännas vid dem. Ty det svenska folket är — hvad helst än en onationell storstadsradikalism eller en naiv prästkonservatism söker göra det till, af bristande blick för realiteter — dock i grund och botten ett folk, som icke vill se sitt kulturella framåtskridande lösbrutet från det religiösa. Därför var Geijer, personlighetsprincipens djupt religiöse profet, den ende som i Sverige kunde tala så, att äfven de stilla i landen begrepo, att något godt kunde komma af franska revolutionen. Därför blefvo hans ord om frisinnad kristendom och kristet frisinne för vårt folk ett helt annat evangelium än Almqvists sofistiska etik eller Crusenstolpes giftiga insinuationer.

Och därför ha vi skäl att vara Geijer tacksamma ej blott för affallet utan äfven därför, att

han »afföll» på ett så eklatant sätt, att han »skröt med sin omvändelse», som Tegnér säger. Ty endast på det sättet blef det ett faktum äfven för de många, som »hörande icke höra och seende icke se», att en af Sveriges störste och anseddaste trodde på den nya tiden.

Själf var han fullt medveten om sin uppgift att moderera den svenska oppositionen och därigenom bespara Sverige olyckor. Och särskildt gladde han sig åt att få bryta kotteriandan i detta Uppsala, där människorna dittills alltför mycket berömt hvarandra och där den politiska romantiken längesedan stagnerat i de litterära kretsarna. »Hela Uppsala universitet har länge lidit af sådant halft, doft, sömnigt tillstånd — ej utan min egen skuld.» Och så länge han teg, kände han sig därför i en falsk ställning till sig själf och sin omgifning. Ett varnande exempel hade han också i Grubbe, som äfven öfvergått till liberalare åsikter, men inte vågat framlägga dem, annat än i sina fåtaligt besökta föreläsningar, och därför, som Geijer sade, »blef litterärt förlorad och moraliskt förlamad».

För Geijer själf blef sanningssägandet i stället lifsluft och lycka; hans stämning vid denna tid erinrar, trots allt, om Goethes ord: »Öfver alla höjder är ro.» Vi veta det, ty hur han kände sig till mods, har han bekänt i den för hans folk

ännu så kära sången, som han diktade och tonsatte just nyårsdagen samma år efter en dispyt med vännen A. F. Lindblad:

Ensam i bräcklig farkost vågar
seglaren sig på det vida haf;
stjärnhvalfvet öfver honom lågar,
nedanför brusar hemskt hans graf.
Framåt! Så är hans ödes bud;
och i djupet bor som uti himlen — Gud.

---

9. »Ensam i bräcklig farkost.»

Ensam blef Geijer verkligen efter affallet; knappast hade han väl anat, hur ensam han skulle bli. Väl fick han nu mottaga tacksägelser och vänskapsyttringar från flera håll, där man förut icke haft synnerligen mycket till öfvers för den historiska skolan i Uppsala, och särskildt var det Geijer kärt att bland dessa nya vänner få räkna sin forne motståndare, den ädle Richert, som senare i ett hjärtligt bref tackade honom för hans uppträdande i representationsfrågan på riksdagen 1840:

»Det är människans rätt och den allena herr professorn försvarat. Jag är människa och vill ej vara något annat; undra således icke på, att jag känt mig rörd af försvaret.»

Vi måste hålla med en författare om att »de båda motståndarnes slutliga förening gaf en vacker personlig prägel åt den sammansmältning, som i mycket kom till stånd mellan det berättigade i tidens båda kämpande politiska riktningar». Geijer säger också en gång i ett bref till sin hustru af 1841: »Å andra sidan känner jag inom mig, att om

jag mindre sammanhänger med de få, som utgjort min vanliga umgängeskrets, jag däremot så mycket mer sammanhänger med tusende, för hvilka jag är personligen okänd men till hvilkas själar jag talar ett språk, som ej alldeles kan vara fåfängt, då det kommer ur ett kärleksfullt hjärta.»

Men i femtioårsåldern är man tacksammare för gamla vänners trofasthet än för nya vänners entusiasm, och särskildt kunde Geijer inte sätta högt pris på bifall från sådant liberalt håll, som han under sin konservativa period icke lärt sig att skänka någon personlig aktning. »Han skäms för bröderna, och dessa vilja ej heller rätt kännas vid honom, emedan de tycka, att han ej är nog galen», säger Tegnér på sitt eget rättframma sätt. — — — »Hvad skulle också en bildad resande göra i hållstugan?» — Vi behöfva härvid endast tänka på Crusenstolpe, som nu gaf Geijer nådigt gillande. Dock, dylikt bifall hör till de nödvändiga följderna af alla modiga bekännelser, och Geijer måste tolerera det, likaväl som någonting ändå bittrare: den isande kölden från gamla vänners sida.

Med undantag af Fredrika Bremer, som oförställdt uttryckte sin glädje öfver Litteraturbladet, voro de flesta missnöjda. Några dagar efter sedan Litteraturbladets första nummer utkommit, skref Geijer till Beskow, att det »verkar som ättika i mjölk. Det skär sig åt alla sidor». Han är »vid

godt courage», säger han, och gläder sig åt att få höra sanning från olika håll. De offentliga recensioner han fick, t. ex. af Palmblad och Fahlcrantz, gladde honom också verkligen, trots att de ej delade hans meningar och sade ut det skarpt nog. Vida värre var då att bära en pröfning, som han inte tycks ha förutsett — den, att hans frontförändring rubbade förtroligheten i det privata umgänget med gamla vänner.

Ingenting visar i så hög grad, hvilken allenastående beundran Geijer bland dem hade åtnjutit, hvilken erkänd »rector magnificus» han äfven andligen taladt varit vid sitt universitet, som den bestörtning och de bekymmer »affallet» där förorsakade. Törneros, latinprofessorn, som särskildt känt sig träffad af de där raderna om att »den klassiska lärdomen finge maka åt sig», skrifver till Järta, att han kände sig »mer än själssjuk» och att han skrifvit »några ark fulla angående det olycksaliga Litteraturbladets likt och olikt» men sedan blifvit »rädd för en strid utan riktigt proffast rustning med en sådan jätte, som Geijer i alla fall är genom sin snillekraft, äfven då han försvarar orätt sak».

Den idealistiske, litteraturälskande läkaren, professor Israel Hvasser, som för vår tids ungdom är endast ett bleknadt namn, fast han på akademiska kretsar vid 1800-talets midt utöfvat ett vid-

sträckt inflytande, skyller på affallet, att han haft så svårt att tillfriskna från en 1839 ådragen sjukdom.

Värst led dock den veke Atterbom. Han som en gång varit Geijers närmaste vän, han klagade för Järta (den 8 april 1838), att det onda Geijer åstadkommit »på den vidunderliga väg» han nu vandrade var oberäkneligt. Han kallar Litteraturbladet »detta i sista veckan af hvarje månad anställda stora spektakel» och säger, att Geijer förhånar sitt bättre jag och uppblandar sin historiska uppfattning med »grumlet af sin dåvarande oro». Och till A. F. Lindblad skrifver han den 24 september, att Geijer »genom den omätliga och oförlåtliga absurditeten af sin nuvarande roll har bragt sina vänners i Uppsala tålamod till en gräns, öfver hvilken det icke synes vilja längre räcka». Till Beskow säger han, att »om ej fortsättningen af Litteraturbladet komme att verka lugnande, så skulle året 1838 komma att kallas 'infelicissimus annus E. G. Geijeri'».

Medges måste också, att Atterbom verkligen hade större skäl till klagan än någon annan af Geijers gamla vänner, eftersom Geijer i en recension öfver hans samlade dikter i Litteraturbladets andra nummer underkastade inte bara nyromantiken utan äfven Atterbom själf en faderlig upptuktelse, som stötte redan samtiden för hufvudet och äfven måste förefalla oss rätt ogrannlaga och opåkallad. Gei-

jers värmländska frejdighet och frispråkighet hade frodats och vuxit vild i all den kritiklösa beundran han så länge varit föremål för i Uppsala, och man kan godt tänka sig, att han, såsom man anmärkt, i sällskap hellre talade än lyssnade. Det »framfusiga» i hans sätt, hvarom också fru Silfverstolpe talar, kom nu i Litteraturbladet fram i hans stil, som där genom sin starkt personliga hållning ofta blir lättlästare än i hans föregående, mera »officiella» arbeten men stundom också slår öfver i en intimitet, som gränsar till det smaklösa och tar sig rätt underligt ut tillsammans med hans öfriga tungrodda gedigenhet. Åtminstone med afseende på recensionen öfver Atterbom håller man fullt med Järta i hans yttrande redan om Litteraturbladets första nummer, att Geijer »rusat åstad utan att ihågkomma, att Sveriges publik ej är det lilla sällskapet i fru Silfverstolpes salong». Eller med Atterbom själf i hans yttrande, att recensionen påminte om Geijers sätt att i enskildt sällskap »häfva ur sig» allt hvad stämningen ingaf honom.

Man behöfver härvid inte tänka så mycket på den sakliga kritiken, om äfven den också nära nog öfverskred gränsen af hvad den stackars skalden kunde tåla, såsom då Geijer talar om hans sångmös »kanslistil» eller om den »pretiositet», som gör honom »värnlös mot löjet», d. v. s. för att tala i osminkadt språk: omedvetet komisk. Värre är

hans angrepp på Atterbom såsom chef för »fosforismen».

* * *

Vi ha förut betonat den *unge* Geijers egenskap af romantiker och hans nära samband med Atterbom äfven i estetiska frågor. Här är platsen att fråga, i hvad mån hans aflägsnande från romantikens samhällslära också åtföljts af en brytning med dess estetik.

Då Tegnér 1823 sammanträffat med Geijer och funnit honom »mycket mera moderat och medgörlig», tillägger han därom följande giftiga reflexion i bref till Heurlin: »Sedan fosforismen dött ut eller åtminstone lefver med litet lif i självfva Uppsala, är det också klokast att åtminstone småningom draga sig tillbaka.» — Det är ej godt att veta, om Tegnér här åsyftar fosforismen i hela dess åskådning, äfven den estetiska. Emellertid har Geijer verkligen 1828, i företalet till Vitalis' samlade dikter, med en något väl nedlåtande nick af på samma gång klander och gillande tagit afstånd från »det fria, öppna ynglingaförbund, som kallades fosforister» — och som han ännu några få år förut samarbetat med i Poetisk kalender. »Hvad de i ungdomens öfvermod förbrutit har endast skadat dem själfva», säger han farbroderligt. »Hvad de ägde och verkade sant

och godt, känner jag; och det skall förblifva.» — 1833 har Geijer enligt Järtas utsago i ett sällskap förebrått Atterbom hans skarpa recension öfver Leopolds Samlade dikter. Och 1836 har han själf i en recension öfver Fahlcrantz' »Ansgarius» ganska tydligt kritiserat romantikens benägenhet att hämta poetiskt stoff ur »medeltid, chevaleri, poetiserande katolicism o. s. v.». Ty ingen poesi kan »lefva på det förflutna, utan varder däraf vanmäktig, såsom man ock ser på den nyromantiska, hvilken, sedan den svalkat sin stridslust och vunnit plats, ej rätt tycks veta hvad den nu egentligen skall taga sig före».

Det kan knappast nekas, att här ligger fröet till den fullständiga vidräkning han sedan, flera år efter affallet, gjorde med den romantiska estetiken i »Människans historia». Man har påstått, att Geijers »affall» alldeles öfvervägande gällde praktiska, politiskt-sociala frågor och först i andra rummet några enskilda punkter af romantikernas filosofi och estetik.* Följande passus (2:a uppl. s. 112), som kan tjäna till närmare belysning af saken, måste dock härvidlag göra läsaren tveksam. Där icke citationstecken äro utsatta, har jag begagnat Nyblæus' sammandrag.

Nu proklamerade romantiken snillets makt, »och dess födslosmärta undanröjdes, och det estetiska Ja-

* Fredrik Vetterlund: Från nyromantikens dagar.

get tog både natur och ande såsom sin egendom i besittning. Men då detta estetiska Jag förfor utan hejd af begreppets stränghet och konsekvens, förlorade det sig i obestämdhet. — — — Härvid kom verkligen mycken innerlig poesi för en dag; men å andra sidan kunde detta estetiska producerande ej undgå att finna huru lätt saken var, huru lätt det föll sig att spekulera med dessa symboler af tankar, med känslans utgjutelser och inbillningens hugskott. Däraf uppstod en af den nyare poesiens hufvudsynder, detta löpande utan ordning och harmoni, ett begagnade af naturen på tillfälligt sätt, de långa allegorierna utan ända, af hvilka man blef lika klok som förut; en poesi, i hvilken allegori och bild, som förut varit bisaker, blott gjordes till hufvudsak, och hvilken, rubricerande sig efter vissa naturföremål, moln, blommor o. s. v., bakom dessa såg Gud vet hvad för allt. Allting blef liknelse.»

Likaledes fann sig den romantiska andan befryndad med alla historiska former, synnerligen dem, i hvilka medvetandet om ett högre visar sig: man uppfattade med förkärlek bilderna däraf, särdeles i mytologien, och såg gärna i dessa myter ett uttryck för människans högre själfmedvetande.

»Antiken blef ej mera det ensamt klassiska mönstret, utan äfven kristendomen inträdde i sin rätt, och *den moderna romanticismen* uppstod, som

med förkärlek gick tillbaka till sina äldre mönster, då kyrkan och de med densamma i sammanhang stående ämnen behandlades i sköna poetiska former. — — — Men någon egen poesi var därmed ingalunda gifven. Häraf följde, att ehuru denna tendens visade sig häftigt polemisk för att undanröja de barriärer, som stängde den från uteslutande herravälde, så uppstod, sedan dessa voro bortskaffade, en viss förlägenhet: man visste ej hvad man skulle sätta upp på den af teorien resta tronen, och sålunda stannade det vid allegoriserande af naturen och uppkok på det gamla; någon bestämd produktivitet eller eget väsen hade denna poesi ej synnerligen att uppvisa. På den poetiska tronen läste romanticismen fast sitt genialiska Jag, hvilket slutade med att förklara sig böra sitta där, därför att det satt där.»

Efter genomläsningen häraf känner man sig benägen att på Geijers estetiska utveckling tilllämpa hvad som redan blifvit sagdt om den politiskt-sociala, att nog bränner han upp något af det han förr tillbedt, men hvad han brände var endast de hämmande utväxterna på hans gamla åskådning. Från roten till denna åskådning sökte han aldrig i något afseende skilja sig, ty denna rot — den var ju dock ingenting annat än den romantiska eller låt oss säga kristliga grunduppfattningen af tillvaron såsom »oändlighet och under i *god*, ljus, *gudomlig* mening». Därifrån hade Geijer ut-

gått, och dit kom han just efter »affallet» i allra djupaste bemärkelse tillbaka, fri från alla hämmande inkonsekvenser.

* * *

Efter denna lilla afvikelse återvända vi till frågan om Geijers sätt att behandla Atterbom vid »affallet». I recensionen af hans dikter 1838 öfverskrider Geijer faktiskt gränsen af det taktfulla, då han tillåter sig att, emedan skalden icke i sina samlade dikter velat utlämna sin forna politiska polemik, ge honom följande offentliga varning, hvilken han som gammal vän i stället borde ha gifvit enskildt och då förvisso i en mindre försmädlig ton:

»Atterboms svaghet är en poetisk egoism, som ock yttrar sig i en mer än billigt prosaisk fåfänga. Han tyckes såsom chef för den fosforistiska dynastien och boren arf- och skyddsherre till alla dess titlar, värdigheter till och med, et cetera, anse sig äfven äga ett slags diplomatiska plikter i förhållande till främmande, mer och mindre välsinnade litterära myndigheter och makter.» — — —

Hade Geijer trott, att han skulle kunna lindra svedan af denna upptuktelse med slutorden: »Och härmed trycker jag i tanken skaldens hand, till pant af en lika uppriktig som ovansklig tillgifvenhet» — — —, så hade han bedragit sig. Geijer hade gjort som Kulneff:

»han kysste och han slog ihjäl
med samma varma själ»,

och skulle säkerligen bara visat den naivaste förundran, om han anat, hur föga hans »nog krampaktiga handtryckning», för att tala med Brinkman, eller »björnsmekningar», som Atterbom själf sade, kunde godtgöra verkan af slaget. Därom vittna också hans ord till Järta (den 24 februari): »Atterbom, som jag sökt göra all rättvisa, hoppas jag ock förlåter, att jag rent ut säger hvad jag anser för hans svagheter.» Redan 17 år tidigare klagar fru Silfverstolpe öfver att Geijer ofta var hård i sina yttranden »i anseende till» Atterbom, som på grund af sin klena fysik och sin stora känslighet var så beroende af andras omdömen. Hur beroende han ännu vid denna tid var däraf, finner man tillfyllest af hans bref till A. F. Lindblad den 25 mars, där han skrifver:

»De första åtta dagarna led jag öfver all beskrifning. Det förekom mig, som hade jag från *sträckbänken* kommit till *rådbråkningen.* Jag förlorade sömn, matlust, var feberaktig och nära att bli sjuk. Men då insåg jag, att döden icke vore det bästa sätt att reparera mina affärer — och så 'rappade jag mig tillsamman' (som Hæffner brukade säga) och lefde upp igen. Det värsta, som i litterär väg kan drabba mig, är nu skedt.»

Några rader ofvanför har han också försäkrat: »— — om Gud ej underligt vänder saken, har denne man, som ansetts för en af mina förnämsta vänner — och som *par cœur* är min vän ännu i dag! — gjort mig större skada än alla mina fiender tillsammantagna genom snart trettio års bemödanden.»

Hur bittert han ännu efter längre tids besinning kände saken, därom vittna några rader ur ett bref till C. J. L. Almqvist (den 15 januari 1840):* »Jag har tre gånger i mitt lif haft den dröm, att jag var ämnad till skald, sista gången från våren 1836 till hösten 1837, eller vintern mellan 1837—1838. Jag var då på nytt yngling! Det smakade skönt; och dagligen knoppades, och nästan stundligen utsprungo nya sånger i mitt inre. Hade då den ringaste vänliga fläkt af värme och sympati kommit mig till mötes, så hade jag visst oafbrutet hängifvit mig åt lockningen att ännu — ehuru min lefnads aftonrodnad redan är för handen — blifva, i förhållande till mina ringa krafter, en *skald på fullt allvar*. Men hvad de båda arma profdufvor hembragte, som jag utsläppte ur min ark — icke var det åtminstone oliveblad. Jag hade tagit för vårblomning en försenad eftersommarflora, och frostvindar från alla håll — äfven

---

* Se A. Ahnfelt: Nektar och gift, s. 159.

från ett minst väntadt — straffade mig snart för min inbillning.»

Troligen har dock Geijer här aldrig till fullo fått veta hvad han gjort. Den 21 mars, således fyra dagar innan Atterbom skref det ofvan citerade brefvet till Lindblad, skrifver Geijer lugnt till Järta: »Personligen har Atterbom efter första missnöjet tagit saken mycket väl, såsom ock hans i allt afseende vackra och billiga förklaring i Litteraturföreningens tidning visar.» Denna förklaring utgjordes dock af en så vänlig och resignerad uppsats, att den åtminstone borde ha tagit Geijer djupare, än något häftigt utfall kunnat göra. Och redan den 30 mars, sålunda fem dagar sedan det ofvan citerade brefvet till Lindblad nedskrefs, hade Atterbom betvungit sig tillräckligt för att kunna tillbringa en kväll hos Geijers i hvardagslag och till och med ha rätt roligt!

Den 19 maj 1839 skrifver Atterbom följande triumferande ord i ett rörande naivt bref till Tegnér, där han ber denne komma till Uppsala och se, att man där ännu ej sträckt gevär för »de skändeligas liga» (citat ur Tegnérs poem »Georg Adlersparres skugga»): »Å andra sidan synes man ej ha väntat, att motståndskrafterna inifrån skulle vara så pass uthållande. Den första och värsta stöten, den egentliga stunsen, är emellertid redan öfverstånden. Frukta desto mindre att här bli varse

några synbara tecken till ovilja, personlig ovänlighet o. s. v. Kom, se och förundra dig! — ty förunderlig är saken, det kan ej nekas.»

På 1840-talet växlade Geijer och Atterbom åter ganska hjärtliga bref, och 1845 har Geijer arbetat på att skaffa Atterbom Karl-Johans-priset för hans »Svenska siare och skalder». Icke utan rörelse läser man också berättelsen om hur ängslig Atterbom är att såra Geijer, då han 1841 till den konservativa tidningen »Svenska Biet» skickar in ett litet poem, med hänsyftning på Geijers uttryck i den sårande recensionen: »Mig har stugan blifvit för trång.»

Men å andra sidan kunde det gjorda dock ej göras ogjordt, och knappast har såret någonsin helt blifvit läkt. Följande bittra utgjutelse af Atterbom till Beskow (oktober 1841) talar för sig själf: »Jag kommer hädanefter att lefva lika isolerad från flertalet af mina kolleger, som från det alltmera frodigt uppblomstrande 'unga Sverige', hos hvilket galenskapen nu ideligen fyras på, hvarje föreläsningsdag kl. 8 om morgonen, då vännen Geijer framställer *res omnes et nonnullas alias** i ett frispektakel af bankrutterad genialitet mot honorarium af sång och hurrningar ett par gånger i veckan. Den genialiska hackmaten kallas annars *Historia hominis*, hvaraf han lofvat berätta *quantum*

* »Allt möjligt och åtskilligt annat därtill», en ordlek af Johan Ihre.

in se est. Den som erinrar sig Geijer *from other times* — skall han åt allt detta skratta eller gråta? Jag för min del är redobognast till det senare.»

Ännu strax efter Geijers död kunde Atterbom i ett offentligt tal, åberopande sig på Israel Hvasser, förklara »affallet» ur patologiska orsaker.[1] Efter dylika erinringar gör det emellertid godt att tänka på att det sista ordet ändå blef ett försoningens ord. Det är den enkla, innerliga tillägnan till Geijer, hvarmed Atterbom hösten 1847 inledde sin bok om Thorild i »Svenska siare och skalder».

* * *

Hvad beträffar affallets verkningar utom Uppsala, så verkar den allmänna bedröfvelsen bland Geijers vänner öfver hans förbindelse med »pöbeln» på oss helt främmande men kan delvis förklaras genom dåtidens simpla tidningsspråk. Den i så många afseenden förunderligt frisinnade Brinkman tog saken jämförelsevis kallt men prisade i alla fall icke Geijers »öronbikt inför den liberala pöbeln om sin paulinska omvändelse». Reuterdahl tycker synd om Geijer, som (vid riksdagen 1840) »blifvit ett slags koryfé för slöddret», och Wingård skrifver:[2] »Nog är det förklarligt, huru denna vulkaniska natur skulle missnöjas med ultraismen och metafysiken hos

[1] Uttrycket »mången af hans senare lefnadsföreteelser» har nog närmast åsyftat affallet.

[2] Till Tegnér 11 februari 1838.

några omkring honom, men har han väl forskat i sitt eget inre, om icke där ock sitter en påfve, som vill vara infallibel och gifva dekreter? Det gör mig ondt om den ädle Geijer och för det gyckel eller tillgjorda berömmet han får af filistéerna!»

Liknande förnämt reserverad är också Tegnérs uppfattning, som vi redan sett. Han hade aldrig varit nöjd med Geijers forna »animositet mot all granskning af styrelsens åtgärder», såsom han skrifver till Brinkman 1824. Själfva affallet ogillade han därför ej: kanske var det med Geijers bottenärlighet ett nödvändigt naturfenomen. »Hvad skulle det vara för en man, som icke någon gång afTölle från sig själf, h. e. åsikter, som han fordom haft och yttrat. — — — Det var icke Geijers fel, att han afföll, men det var fåfänga och popularitetsjakt, att han talade därom. Allt detsamma kunde han gjort och sagt ändå. Men fåfänga är tyvärr geniets arfsynd, så att ej en gång själfva Geijer är fri därifrån, annars utan fråga den snillrikaste och ärligaste man, som lefver i Sverige». Vidare ansåg han Geijer »söndersliten i sitt inre».

Detta skrefs 1842; 1839 hade han skrifvit till Atterbom, att Geijer »stiftat obeskrifligt mycket ondt» genom affallet, »helst i en tid som denna, då sådana frågor stå för dörren». Det var en olycka för Sverige, att det fanns så liten sammanhållning bland de goda, menade han.

HANS JÄRTA.
Efter samtida litografi.

Den, som skarpast förebrått Geijer hans affall, var dock Järta, och brytningen med honom — ty de hade stått hvarandra för nära, för att det icke skulle komma till en brytning — var säkert hvad som smärtade Geijer djupast. Troligen gick det först nu upp för honom hvad som dock måste bli slutsatsen af hvarje ingående studium af hans förhållande till Järta, nämligen att dennes starka personlighet öfver den känsligare och yngre vännen utöfvat ett mäktigare inflytande än någon annan. Geijers »ultraism» hade utvecklat sig framför allt under Järtas inflytande, och hans »affall» blef därför bland annat också ett affall från dennes förmynderskap. Fru Geijer har i sina anteckningar berättat, att hennes man för hvarje Litteraturblad, som kom ut, brukade säga om motståndarne:

»Det blir väl värre än, men det kan ej hjälpas. — — *Feghet och aktning för Järtas politiska bekännelser hafva hittills hindrat mig att tala.** Nu måste allt vika.»

Att han icke kände sig fullt säker på Järta, kan man gissa af slutorden i det bref, hvarmed han först underrättade denne om »affallet»: »Ifrån Herr Landshöfdingens högt värderade vänskap hoppas jag, att ingenting kan skilja mig» — ifall man icke också genom ett bref från fru Geijer till fru Järta visste, att Järtas för-

* Kurs. af L. W.

modade ogillande var hvad som mest oroade honom.

I första hettan skrifver Järta också ut sina starka känslor, såsom i följande utbrott: »Mig, som så innerligen älskar Geijer, går det djupt till hjärtat, att han rusat åstad med denna omogna och omotiverade opinionsyttring.» Och han kallar Litteraturbladet för »Geijers obetänksamma upptåg, som han knappast med oskadad reputation kan komma ifrån».

Detta sades om Geijer till sonen och Törneros, hvilken sistnämnde i långa, rådlösa epistlar ber Järta om vägledning och slutligen, betecknande nog, skrifver: »Vi hålla oss alla tills vidare stilla och tysta afvaktande Herr Landshöfdingens vidare förhållningsordres — —.» Till Geijer skref Järta däremot på fru Geijers begäran om ett skriftligt omdöme ett långt, faderligt ogillande bref, där han i början betygar, att han »intet ögonblick misskänt renheten af Titulus' uppsåt», utan däri tvärtom igenkänt »den modiga ärlighet, den ej beräknande öppenhjärtighet», som han alltid hos Geijer högaktat. Och han slutar med en önskan, att hans egen frispråkighet icke måtte störa deras mångåriga vänskap. Men däremellan ligger en kritik som från en gammal senator, hvilken aldrig varit van att bli motsagd och därför är högst irriterad öfver att en gång ha blifvit det. Myndigt förnekar han själfva

tillvaron af den medelklass, som nu på 1900-talet är den styrande i alla länder, och söker med siffror visa orimligheten af folkskolor i Sverige:

»Men huru skola uppfostrans fördelar kunna utbredas öfver *den stora massan* af svenska folket, och ej endast öfver den mindre del däraf, som utgöres af industriidkare, ifall nämligen man anser det böra ske *omedelbarligen* genom offentliga skolor, bekostade af staten? Detta tyckes Tit:i nu förkunnade nya opinion kräfva. Kunde ock de millioner riksdaler, som därtill erfordras, på ett eller annat sätt utpressas, begriper jag dock icke, huru i vårt glest bebyggda land barnen skulle kunna sammanbringas i skolor, hvar och en nödvändigt med ett vidsträckt distrikt. Tit. framställer såsom ett föredöme, förmodligen att följas i Sverige, det preussiska skolsystemet. Men har Tit. tagit en fullständig kännedom däraf och tillika noga betänkt alla de förhållanden, som detsamma förutsätter? Jag läste därom för tre år sedan Cousins berättelser samt meddelade därutur några uppgifter i ett par blad af Uppsala Correspondenten (n:r 6 och 8 för 1835). Har Tit. besinnat, att i ett land, där man nyss sökt bilda ett själfständigt bondestånd, måste behofvet af 'en offentlig undervisning, ägnad åt *alla* klasser af medborgare utan undantag', vara större än i ett land, hvarest detta stånd från urminnes tider funnits och äger en i allmänhet icke ringa

intellektuell kultur, fortplantad inom det husliga lifvet, vidare att det möjliga i en absolut monarki ej är lika möjligt i en konstitutionell, såsom t. ex. att ålägga kommuner en dryg skatt till underhållet af borgare- och landtfolkskolor, hvilken uppgår i Preussen till omkring 7 millioner rdr svensk banko, lärjungarnes *Schulgeld* oberäknadt, som i Sverige skulle fordras i högre förhållande till denna summa, än den af bägge staternas folkmängder; vidare, att i Preussens tätt befolkade provinser och med dess militäriska styrelse det kan vara möjligt att genom tvångsmedel sammandrifva all uppväxande ungdom i skolorna, hvilket i Sverige blefve, äfven i följd af naturhinder, omöjligt, vidare att då vid de preussiska borgar- och folkskolorna äro anställda 22,965 lärare och lärarinnor, skulle väl ett system af offentlig undervisning, utsträckt i Sverige till *alla* klasser af medborgare, fordra, för folkskolorna allena, 6 à 7,000 lärare och lärarinnor, hvilka svårligen kunna erhållas, äfven om man toge sin tillflykt till baron Åkerhjelms filantropiska seminarier — korrektionsinrättningarna; vidare — — — men jag må ej trötta Tit. med ytterligare utveckling af alla de olikheter i förhållanden, hvilka efter mitt omdöme göra det preussiska skolsystemet overkställbart i Sverige och således reducerar önskningarna därom för oss svenskar till ideala pretentioner.»

I följande ord misskänner Järta tydligen hela karaktären af en *tidskrift*, där argumenterna måste komma successivt, på samma gång som han dock faktiskt önskade, att Geijer ej vidare måtte utveckla sina nya åsikter! Så orimligt föreföll honom detta »upptåg», af hvilket han dock senare fruktade hela universitetets undergång.

»Men däremot har jag trott, att när en *sådan* man offentligen förkunnade ett *sådant* affall, borde — under förutsättning att det sker efter mogen besinning — han otvetydigt framställa sina skäl därtill, bestämdt uttala sin nya öfvertygelse, klart ådagalägga dess afvikelse från andra af honom fordom godkända, och framför allt i den proklamation, hvarmed han öfverraskar allmänheten, iakttaga en hofsam och vänlig ton, sådan som den anstår honom och sakens vikt kräfver.» — Men Järta har här funnit endast »tvetydiga assertioner utan ådagalagd grund». Brefvet slutar med följande afstraffning:

»I öfrigt är Tit. uti sitt litteraturblad alltför mycket ogenerad i sitt språk till en allmänhet, för hvilken Tit:i personlighet är mestadels obekant. Denna individualitet yttrar sig på ett högst intressant sätt, i ett litet sällskap af vänner och under dispyt med någon af dem, genom raska utfall och afgörande domslut. Om Tit. då i ifvern slår ikull en stol och ropar lappri med alla systemer eller äf-

ven något mera energiskt, så finna vännerna det endast roligt, och deras aktning för den ärofulle, ögonblickligt stränge, men i botten fromme, Geijer lider ej däraf. Men då författaren af Svea rikes häfder träder upp inför hela svenska allmänheten i en egen publicistisk tribun, bör, tyckes mig, denna *offentlige* Geijer visa sig i ett annat skick än uti fru Silfverstolpes salong, den private.»

På den, som känner och beundrar Järtas stolta lifsgärning och ädla karaktär, gör detta bref ett vemodigt intryck, då det ju slående visar själsförmögenheternas aftagande. Men sådant förefaller bedröfligare hos Järta än hos de flesta andra, icke bara därför, att Järta varit en storman, utan också därför att han själf var skuld till att han blifvit gubbe i förtid. En 67-åring med Järtas begåfning och hälsa behöfver icke nödvändigt bli till den grad oförstående mot sin egen tid, som detta bref utvisar.

I ett bref af samma dag till Törneros söker Järta öfverlägset förklara »affallet» såsom beroende på opraktiskhet och bristande förstånd hos Geijer, som dock säkert menat väl: »Jag beklagar blott men kan ej upphöra att akta och älska honom.»

Hvilken auktoritet Järta under de förflutna tolf årens intima umgänge hunnit blifva för Geijers familj, framgår af den rörande klagan fru Geijer utbrister i till fru Järta, med anledning af landshöfdingens stränga upptuktelse:

»Att landshöfdingen har rätt emot Geijer, har jag så mycket mindre svårt att finna, som det blifvit mig en kär vana att tro på honom, en vana, som jag aldrig vill bli kvitt — döm då hvad intryck hans bref gjorde på mig! Men skulle jag våga att hälsa honom ett ord, så bed honom dock hoppas något af Geijer, då han fått tala till punkt, och säg honom, att jag under heta tårar beder honom ej vänja sig vid den tanken, att Geijer ej som förut förtjänar hans aktning och vänskap!»

Geijers egen svarsskrifvelse till Järta visar däremot, att *han* icke på något sätt är bragt ur fattningen. Han säger, att affallet från »den historiska skolan» just beror på hans historiska studier, och det finns icke en skymt af underkastelse i de varma ord, där han kallar Järta för »kanske den ende nu lefvande svenske statsman» och säger sig i sitt hjärta vilja innesluta den vördnad han känner för honom. Landshöfdingen å sin sida var bittert sårad af att Geijer inte som en snäll gosse gjort afbön; han fann Geijers system »vidunderligen idéfattigt» och fruktade att snart få se honom i liberalernas främsta led. Och när Geijer i följande nummer af sin tidskrift fällt ett skarpt men berättigadt omdöme om den karolinska envåldsperiodens betydelse i litteraturhistorien, tar Järta det som ett neddragande af Sveriges historiska traditioner och förklarar för deras gemensamma vänner, att han i

det yttre vill visa sig lika som mot den forne Geijer, men: »förtroligheten oss emellan är förmodligen för alltid slut».

Geijer kände kölden i Järtas ovanligt långa tystnad och har äfven häntydt därpå i en bön att få behålla af Järtas tillgifvenhet hvad hans grundsatser ännu kunde lämna öfrigt för honom. Järta skickar då mycket snart (6 april) några anmärkningar till Geijers bok om frihetstiden och säger, efter ett bittert ord om att det kunde vara likgiltigt huru den nuvarande tiden bedömer den framfarna, att »han äfven under deras nuvarande olikhet i åsikter dock är i enskild tillgifvenhet för Tit. den han varit».

Detta bref, hittills icke användt af Geijers biografer, är för öfrigt det mest utpräglade dystra af alla Järtas bref till honom. »Hr Landshöfdingen» med de blixtrande ögonen och det vackra leendet, som hans vänner så beundrande beskrifva, han hvars hela lif varit en enda lång opposition, först mot reaktionen före 1809, när det gällde att få till stånd Sveriges regeringsform, och sedan mot liberalismen efter 1809, när det gällde att skydda detta verk — han, den kärfve, satiriske Hans Järta, känner sig efter Geijers frontförändring som en trött gubbe, som finner, »att lifskrafterna aftaga märkbart» och längtar att i alla de sinas närvaro få »beställa om sitt hus». Hur måtte det ej ha svidit i Geijer,

när Järta säger sig ämna varna sin äldste son, Thomas, för en tillämnad plats i det farliga Uppsala och därpå tillägger:

»Kroppen har ej mera styrka att uthärda själens flerfaldiga lidanden. Om jag fått dö för tvenne år sedan, hade det varit lyckligast för mig själf.»

Under deras nu i april ganska flitigt fortsatta brefväxling tackar Geijer en smula vemodigt för alla vänliga ord, som han säger sig skola förvara i sitt hjärta. Han har nu förkänslan af en enslig framtid och säger om sin familj: »Vi maka oss närmare till hvarandra, så länge Försynen det tillåter.» Ett personligt sammanträffande mellan Järta och Geijer följande månad i Stockholm aflöpte i det yttre vänligt, men detta endast genom undvikande af alla farliga ämnen. Ju längre Geijers tidskrift fortskred, desto mer förstämd blef ock Järta; endast vid fru Järtas död, 1839, växlades ett par vänliga bref dem emellan.

* * *

Så kom den viktiga riksdagen 1840—41, där oppositionen ändtligen vann seger genom departementalstyrelsens införande och framkallandet af en ministerkris. Geijer, som nu åter var riksdagsman och blef ledamot af konstitutionsutskottet, hade denna riksdag naturligtvis en helt annan ställning än vid riksdagen 1828—30, då hans uppträdande, som

vi minnas, var ultrakonservativt. Dock var det mycket långt ifrån, att han med hull och hår skulle ha försvurit sig åt oppositionen. Denna riksdags historieskrifvare, Alin, räknar honom till oppositionens »självständiga bundsförvanter», och hans kamrater ansågo honom tillika med en annan ledamot af prästeståndet, Bexell, utgöra »det flytande elementet», det, »som bestämmer majoriteten på ena eller andra sidan, alltsom det faller sig». Själf har han om sitt uppträdande härvidlag i bref till sin hustru (26 januari 1841) fällt det ofta citerade och stundom misstydda ordet, att han »okänd gått vakt omkring» sin öfverhet allt sedan 1838. »Jag anklagas för revolutionär, och ett mitt hufvudföremål har varit att spara mitt fädernesland en revolution.» Och han tillskrifver sitt uppträdande en förändring i den liberala pressens ton, så emot person som dynasti, på sista tiden.

Endast en närmare undersökning skulle kunna utvisa, om Geijer hade rätt i sistnämnda uppfattning; en månad senare såg han åtminstone saken mera pessimistiskt. Så mycket är säkert, att han i representationsfrågan uttalade sig för enkammarsystem och »allmän rösträtt» (d. v. s. för hvarje välfrejdad, myndig medborgare, som styrkte sig äga god kristendomskunskap och för öfrigt minimum af de i folkskolan fordrade kunskaper), allt detta begränsadt endast genom indirekta val och graderad

röstskala. Han umgicks förtroligt med oppositionens män och skref till och med vers — matta och obetydliga för resten — vid en fest, som konstitutionsutskottet tillställde för sin ordförande, oppositionschefen Anckarsvärd. Man visste äfven berätta, att Geijer vid präste- och bondeståndens officiella afsked från hvarandra hade kysst (?) ett par af böndernas mest framträdande liberala ledare!

Men å andra sidan har han icke anslutit sig till utskottets i många stycken kitsliga och oresonliga anmärkningsmemorial mot regeringen. Typiska för hans ställning härvidlag äro de värdiga och vackra ord, hvarmed han afslutade det yttrande, i hvilket han föreslog, att memorialet skulle läggas till handlingarna:

»Det må likväl ske med uttryckligt tillkännagifvande, att detta å min sida ej innebär ett gillande utan ett tyst ogillande af den ställning, hvilken rådgifvarne under den tid, som nu varit föremål för min granskning, i flera afseenden visa sig hafva intagit i förhållande till konungen. Jag vet, om hvilken regering jag talar. Jag vet, att vid den fästa sig stora och odödliga förtjänster om fäderneslandet. Men äfven tacksamhetens känsla skulle ej vara sann, om den i alla afseenden uteslöte möjligheten af äfven det vördnadsfullaste ogillande, där ett sådant på skäl kan grundas. Och nå dessa mina ringa ord upp till konungen på

Sveriges tron — — —, så kan icke för honom vara obekant, att det räknas bland svenska konungavanor, att majestätets öra må vara öppet för en redlig, vördnadsfullt uttryckt — låt vara äfven möjligen misstagen — öfvertygelses språk.»

Liknande var hans hållning gentemot utskottets förslag att ur regeringsformens § 4: »Konungen äger att allena styra riket på sätt denna regeringsform föreskrifver» — d. v. s. efter inhämtande af ansvariga rådgifvares tankar — stryka ordet *allena*. Geijer häfdar i sin reservation mot förslaget, att paragrafen afsåg att skydda riket mot återupprepandet af vare sig envälde, rådsvälde eller ståndsvälde. »Erfarenheten har visat, att detta stadgande varit underkastadt missförstånd. Men ligger ej korrektivet däremot i regeringsformens både bokstaf och anda, sådana dessa af representationens majoritet alltmer uppfattas? Och kan man ändra uttrycket utan att föranleda nya missförstånd? Jag tviflar.»

* * *

Efter detta är det lätt att inse Geijers ställning gentemot den mångomtalade »Koalitionen», en liten ytterlighetsgrupp bland oppositionsmännen, som ansågs arbeta på att söka framtvinga den gamle kungens afsägelse till förmån för den »liberale» kronprinsen. Geijer hade alltid varit och förblef

hela sitt lif en god rojalist, hvars förhållande till Karl Johan personligen af dennes hätske motståndare Crusenstolpe blifvit hårdt bedömdt och äfven af vår tid nästan skulle karakteriseras som naiv servilism — ifall vi inte tänkte på hvilka genomgripande förändringar i uppfattningen af hithörande ting just de sista 60 åren medfört. Själfve Tegnér var inte nöjd med Geijers sång till Karl Johan vid dennes återkomst till Stockholm den 3 juni 1814 men fick af J. Adlerbeth det svaret, att »hvad som, sagdt om mängden, vore smicker, är, sagdt om Karl Johan, sanning»!

Geijer var i detta som i så mycket annat idealist och känslomänniska, och de varma utgjutelser öfver kungahuset, som finnas i hans förtroliga bref till anhöriga, få icke förblandas med det efter vår tids åskådningssätt ofta rätt äckliga smicker, som inte sällan utbryter i dåtida bref, när det gäller hofvet. Hur starkt Karl Johans personlighet hade bländat redan den unge docenten Geijer, finner man af ett dennes bref till sina föräldrar (december 1811), där han bl. a. om dåvarande kronprinsen, som då nyss varit i Uppsala på besök, uttrycker sig på följande sätt:

»Nåden är hos honom ej något stolt nedlåtande utan flyter ur det majestät och den älskvärdhet, som uttrycker sig i hela hans väsende.— — Gud välsigne honom! Hans talanger och rykte kän-

ner hela världen. Men att han tillika är den grundhederligaste människa, som jorden kan bära, det lärer hvar och en känna, som med honom har något att göra.»

Och ändå hade Geijer vid detta tillfälle inte »njutit nåden att tala vid honom»! Man unnar honom verkligen efter detta en närmare beröring med kungahuset, och 1812 var han efter sin fars ifriga åstundan också ifrågasatt till prins Oskars lärare, något som han dock, lyckligtvis måste vi säga, afböjde. Han fick i alla fall göra personlig bekantskap med prinsen hösten 1819, då denne som nyutnämnd universitetskansler vistades i Uppsala, deltog i umgängeslifvet och gick på Geijers föreläsningar. Som Geijer, sedan de offentliga föreläsningarna slutat, fick fortsätta dem några veckor enskildt för prinsen och hans svit och därvid supera tillsammans med dem, kom han härvid prinsen mycket nära och skrifver därom till sin mor:

»Mig har han bemött med så mycken godhet, med så hjärtlig, jag vågar nästan säga öm välvilja, att minnet däraf aldrig kan ur mitt sinne utplånas, liksom jag också smickrar mig med att ha förvärfvat mig en plats i hans åtanke, som jag skall bemöda mig att förtjäna.»

Det var på Geijers rekommendation, som filosofen Boström sedermera blef lärare för Oskar I:s söner. Kungahusets personliga tillgifvenhet för Gei-

jer, som under sina riksdagsmannatider inte sällan var »befalld på kammarspisning» (intima middagar) hos Karl Johan, hade också rätt mycket att göra med de anslag för vetenskapliga arbeten och dylikt, som ganska flitigt tilldelades Geijer. För resan 1825 fick han som sagdt enskilda bidrag från både kungen och kronprinsen. Och säkert blef det Geijer en stor glädje, att det just var han, som 1843 vid Karl Johans regeringsjubileum fick i egenskap af Svenska akademiens direktör föra dess talan, då akademien uppvaktade den gamle kungen.

Det finns intet i detta förhållande, som icke hedrar bägge parterna: de kungliga personernas omdömesförmåga och Geijers hjärta, och särskildt hedrar det vederbörande, att »affallet» icke kunde rubba något af denna tillgifvenhet, såsom vi ha rörande bevis på i ett par redogörelser i bref till fru Geijer för Geijers samtal med Karl Johan vid denna tid. Den gamle kungen uttalade till och med en önskan att få in honom i statsrådet, men då kronprinsen i juli 1840 framförde förslaget därom, afböjdes det af Geijer, som förklarade sig anse sin dåvarande ställning långt nyttigare för konung och fädernesland.

Att oppositionens skarpa och ofta personligt hätska utfall mot den gamle kungen under riksdagen bittert skulle plåga Geijer, som nu af öfvertygelse själf blifvit oppositionsman, var ju helt

naturligt, och han kände sig mången gång ensam och bekymrad. Det var under en dylik stämning, som han gjorde ett försök att återtaga den afbrutna förbindelsen med den gamle rådgifvaren Järta, nämligen i ett långt men alls icke frasrikt bref af den 9 februari 1841, där Geijer redogör för sin ställning åt båda hållen, försäkrar, att han gärna velat åstadkomma en förlikning mellan konung och opposition, att han, som sett en konung mördad och en annan afsatt, verkligen fruktat en ny revolution, och att det fanns en verklig eller skenbar brist på god tro i den franska karaktären, som ej vill förena sig med svenska föreställningar och seder och nu var det egentliga skälet till misstroende. Jag meddelar här större delen af detta bref, såsom ytterst belysande för kungens och Geijers karakteristik.*

»För det närvarande laborerar vårt samhälle med det största af alla onda; det på förtroende grundade moraliska bandet emellan öfverhet och ständer är till yttersta grad försvagadt. Denna länge tilltagande moraliska svaghet hos den egentliga statsmakten har redan af sig själf ökat den andras makt, äfven utan alla usurpatoriska planer, och genom sakernas naturliga gång, påskyndad genom den mängd af finansiella partikulariteter, hvari ständerna allt mer blifvit indragna. Nu är krisen för hand. Regeringen är vanmäktig, och vi äga

* Det är förut aftryckt af Wirsén, s. 256 (se källförteckningen!).

från detta ögonblick *de facto regerande ständer.* — Jag hade förmodat, att regeringen efter fulländad extra statsreglering skulle upplösa riksdagen utan afseende på konstitutionsutskottets återstående arbeten. Men äfven ett så pass kraftigt och, enligt den åsikt regeringen i konstitutionsfrågorna prononcerat, konsekvent steg är nu föga att vänta, och jag förutser en ännu lång riksdag, tills den upplöser sig i fräckhet och oreda.

Min enskilda ställning är i detta fall en så stor obetydlighet, att jag ej på den skulle alludera, om det ej vore till en så högt vördad vän som Hr Landshöfdingen. Hvarföre har äfven jag, såsom det synes, vändt mig mot min öfverhet? Och är det före det anade nederlaget, som man med heder kan lämna gamla vänner? — Gud skall veta, att det varit min afsikt att i min mån förekomma detta nederlag eller tillvägabringa en förlikning, som i allt var påkallad. Det är ej med assertioner och påståenden, som man vederlägger en motpart, *i hvad* han har sanning och skäl för sig. Men att bringa billighet in i trätan borde ej vara omöjligt, om man först själf ställer sig på rättvisans och billighetens grund. Jag har i min egen öfvertygelse teoretiskt och praktiskt i sakförhållanden, som i de personliga, aldrig öfvergifvit denna grund, utan tvärtom med ej ringa ansträngning bemödat mig att göra den för mig själf allt mera klar. — Om min

politiska teori är ej här stället att tala. Jag har efter förmåga utvecklat den, och den må tala för sig själf hvad den kan. — Den är en ärligt menad framtidstanke, som så mycket mer ligger på långt afstånd, som jag ej erkänner andra än *lagliga* medel. Just därför har jag utan förbehåll uttalat den. Den mig egna nuancen af liberal färgskiftning är kanske mest min tro på en *monarkisk* framtid — visserligen despotisk, ifall den närvarande jäsningen blott upplöser sig i förvirring och drägg — men med frihet ej blott förenlig utan dess bästa värn, ifall med jäsningens klarnande dräggen lägger sig, då monarkien kan intaga sin henne ämnade bredare basis, fotad på allas rätt; i hvilket afseende hon är den enhet, hvartill den allt mer utvecklade *mångfalden* i samhället självt, om ock omedvetet sträfvar. — Äfven vid betraktandet af det nu ej blott för dörren varande, utan autoriserade stånds- och korporationsväldet, kunde det ej vara politiskt onyttigt att hänvisa det på en *annan* frihet af en *annan* makt, som ej lärer lämna kälkborgaraktigheten fältet. — Hvad en hög personlighet beträffar, som af mig ej förtjänar annat än tacksamhet, så har jag, om också ej därför erkänd, aldrig upphört att i fosterländsk mening arbeta i hans tjänst. Jag har öfverlefvat en konung i Sverige mördad, en annan afsatt. Jag har bäfvat för en ny revolution i Sverige; och jag erkänner, att det

slags regeringens försvar, hvarmed dess partisaner utmärkt sig, synts mig ägnadt att snarare framkalla än besvärja en brytning. En falsk ställning försvaras ej genom ord. — Väl vet jag, att hvad i denna är eller blifvit falskt, kan ha sin ursäkt. Den har sin grund i en *dynastisk* politik, som omständigheterna framkallat, ja, i viss grad gjort nödvändig. Men en sådan politik kan, synnerligen hos en främling, som i denna stund ej känner Sverige, genom egna karaktärspassioner och fel misstaga sig illa *i medlen*, och dessa ha verkat så mycket menligare, ju mer de velat dölja sig och därigenom väckt misstankarna på hemlig egennytta. Gustaf Vasa förfor väl våldsammare, öppet orättfärdigare för ett sådant mål. Men nationen förlät honom det. — Det finnes en verklig eller skenbar brist på bonne foi i den fransyska karaktären, som ej vill amalgamera sig med svenska föreställningar och seder och nu är det egentliga skälet till misstroende. En mängd tvetydiga smärre fakta ha sålunda försvagat intrycket af de likväl ovedersägligen *stora* — att det är fråga om en man, som gjort ett nytt uppslag i Skandinaviens historia, som lämnar riket skuldfritt och millioner att utdela för allmänna behof. Detta är sant — och likväl äfven sant mycket, som man önskade osant.» —

Geijer kallar här Järta »en högt värderad vän» och säger sig intet ögonblick tvifla på hans

fortfarande välvilja. Men Järtas vidlyftiga svar (af den 13 februari) på detta bref, där han försvarar regeringen och kallar oppositionens beteende »både dumt och gement», är kallt och afmätt, såsom synes af följande utdrag:*

»Äfven jag har önskat, att de forna *enskilda* förhållandena oss emellan icke skulle afbrytas genom den oförmodadt inträffade söndringen af de *politiska*. Oundvikligen måste vi dock, efter Tit:i förkunnade och sedermera ådagalagda 'affall', befinna oss till hvarandra i en ny, ömsesidigt obehaglig ställning. Bland mina sorger under de senaste åren har den, som detta affall mig förorsakat, icke varit den minst bittra. De, som närmast omgifvit mig, och däribland hon, som ej mera delar med mig ljuft och ledt, hafva varit vittnen till denna sorg. Men de kvarlefvande veta, hvad jag, för att hålla i helgd mina enskilda förbindelser till Tit., både *gjort* och *afhållit mig från att göra.* I det förra afseendet torde ibland vår gemensamme väns, Törneros', efterlämnade papper finnas bref ifrån mig, hvilka, sammanställda med hans till mig, dem jag förvarar, visa, att jag sökt om icke att lugna sinnena i 'lägret' dock att hindra något offentligt utbrott af 'oron'. I det senare afseendet må jag blott säga, att jag hittills besegrat frestelsen, som jag vid läsningen af nästan hvarje nytt num-

* Fullständigt tryckt hos Wirsén, s. 262.

mer af Litteraturbladet och dess bihang känt, att öppna en polemik ej endast mot Tit:i politiska utan äfven historiska åsikter. Blott vid ett tillfälle har jag med något annat och mera än sorg betraktat Tit:i opinionsyttringar. Det var, då jag nyligen läste sången till grefve Anckarsvärd. Med kännedom af Tit:i ädla lynne insåg jag väl, huru denna gärd af förment rättvisa åt en man, som Tit. trodde sig närmare känna och nu ansåg vara misskänd af andra, kunnat *i hast* beviljas. Men jag tyckte dock, att Tit. härvid bort besinna, huru en sådan sång *af Tit.* till den ibland oppositionens anförare, som under många år visat sig vara, mera än någon annan, fientlig mot konungen och vid denna riksdag framkommit utan annat rimligt uppsåt än det att reta med motionerna om förminskning af det personliga anslaget åt konungen samt om upphäfvande af förbudet mot gemenskap med den förra dynastiens medlemmar — huru, säger jag, denna sång *af Tit.* nödvändigt skulle såra en monark, hvars höga ålder allena — allt annat oberäknadt — borde därifrån freda honom. Hans smärta af denna företeelse kunde jag så mycket säkrare föreställa mig, som jag själf hört honom någon kort tid förut väl beklaga sig öfver Tit:i handlingssätt, men i den rörande tonen af: *j'ai aimé, j'aime Geijer.* — Dock nog om våra enskilda förhållanden. Jag har aldrig velat därom begynna en explikation, men då Tit.

nu därtill liksom manat mig, har jag bort i detta obehagliga ämne yttra mig öppet och ärligt.» — — Det vanliga »tillgifnast» är här i underskriften utlämnadt.

Geijer kallade brefvet »snarare afvisande än uppmuntrande» men tyckte emellertid, att ett afgjordt förhållande var bättre än ett halft, och menade, att hädanefter finge Järta söka honom, om han önskade någon vidare förbindelse dem emellan. Ett rykte, att Järta blifvit så ond öfver Geijers sista yttrande i representationsfrågan, att han genom tredje man hälsat honom, att han icke mer önskade se honom under sitt tak, synes knappast värdt tilltro.* Däremot har Järta under den närmast följande tiden, då han genom råd och artiklar flitigt understödde den konservativa tidningen »Svenska Biet», stundom användt mycket skarpa uttryck om Geijer.

* * *

En tillfällig misströstan hos Geijer tycks ha blifvit närmaste följden af brytningen med Järta. Det är kort efter detta, som Geijer i bref till sin hustru fäller de pessimistiska orden: »Alla mina bemödanden att återföra omdömen och handlingssätt till en grund af ömsesidig billighet äro, åtminstone för det närvarande, förlorade. — — —

* K. Warburg, J. G. Richert, II, s. 44, noten.

En framtid af det hätskaste käbbel förestår, som får god tid på sig vid en riksdag, hvilken man tycks med flit vilja förlänga. — Min *ensamhet*, som jag omtalat, kommer under allt detta äfven att yttra sig som *stumhet*.»

Detta liknar ju mycket en af Geijer själf afgifven bankruttförklaring öfver hans egen verksamhet som liberal politiker. Att motståndarne gladeligen sade ja och amen därtill, är lätt att förstå. Vi ha ett nästan naivt ärligt vittnesbörd om genomsnittsopinionen i detta fall i ett bref från Beskow till Tegnér (29 oktober 1841):

»Man talar om Geijers 'affall'. Ingen kan älska och värdera Geijer högre än jag; men *in politicis* anser jag (oss emellan sagdt) för en vinst att icke behöfva påräkna en 'strids-kumpan', som så ofta hugger öfver kritan och om hvilken man kan säga, som Talleyrand yttrade om Thiers: 'C'est un appui qui souvent est un grand embarras.' Då han en gång sammanblandade den konservativa sidans sak med den 'heliga alliansen', hvilken han kallade en 'gudomlig tanke', gaf han konservatismen ett lika svårt hugg, som han nu senast gjort liberalismen en otjänst med att bringa till ventilering frågan om 'elektoralpigor':* Hans bana är dessutom kome-

* Syftar på tidningarnas skämt med ett liberalt kommunallagförslag, som genom dålig redigering föreföll införa kvinnans kommunala valbarhet.

tens, och med en sådan är man i politiken icke särdeles lycklig. Oaktadt hans affall är ingenting lättare möjligt, än att han åter, kanske förr än man tror, sluter sig till de konservativa. Med dem sammanhänger han ändå genom sin rojalism och sin personliga tillgifvenhet för dynastien, hvaremot han med de liberala icke ägde den ringaste beröring, då han med ett språng stod midt i deras läger. Att åter på ett 'affall' till de forna motståndarna kan följa ett 'återfall' till de gamla vännerna, skulle icke förundra åtminstone mig. Men vare härmed huru som helst, så måste han, i politik, lämnas utom räkningen såsom en gåta för alla och troligen för sig själf.»

Ytligheten i detta omdöme, som för öfrigt jäfvades af Geijers återstående lefnad, är mycket förklarlig hos en sådan person som Beskow, han som sedan sin ungdom alltid burits fram på sällskapstalangernas och den personliga älskvärdhetens soliga väg — en alltför välvillig och grund natur för att någonsin själf kunna stöta folk för hufvudet genom frontförändringar.

Omdömet är för öfrigt detsamma gamla och dock alltid nya, som de »praktiska politici» — de som själfva gärna låta stoppa in sig i denna världens många underliga fack och hyllor och gärna gå »i sognevis til Paradis» — aldrig tröttna att använda om idealitetens och vetenskapens män, när

dessa göra dem det obehaget att »blanda sig i» politiken, hvilket de naturligtvis aldrig borde göra. Det finns för den habila partisynpunkten med dess opportunitetsdyrkan och dess brist på historisk blick ingenting obekvämligare än dessa de s. k. »kammarteoriernas män», som äro nog opraktiska att ha en individuell öfvertygelse äfven i politiska frågor och nog besvärliga att i tid och otid framhålla den.

Men kanske saken också har en annan sida, som tål att tänka på. Kanske det är på grund af att sådana män som Geijer icke alldeles låta sig utestänga från politiken, som det nuvarande statslifvet ändå, trots all lumpenhet och alla intriger och alla »reella maktfaktorer» kan hålla sig uppe. Det finns någonstans en gammal historia om de tio rättfärdiga i Sodom!

Geijers misströstan var emellertid öfvergående. Liksom den nog delvis berodde på att han öfverskattade situationens farlighet, då han fruktade en revolution, så måste den ju vika, när den politiska spänningen vid själfva riksdagen var öfver och stämningen i landet blef mera vänlig mot den gamle kungen. Hvilket intryck Geijer vid denna tid för öfrigt gjorde på dem, som stodo honom allra närmast, har ingen kunnat skildra vackrare än Fredrika Bremer, i hvars krets han ofta vistades under riksdagen. Hon skrifver (2 mars 1841):

»Geijer i denna stund är för mig en skönare syn än någonsin i de dagar, då hans stjärna lyste i dess fullaste glans. Man kan ej ädlare och älskvärdare bära motgången. Ingen högdragenhet, intet förnämt nedblickande på motståndare, ehuru han känner dem kärlekslösa och ensidiga; men han gör det med smärta utan minsta skymt af bitterhet. Ingen vrede, ett mildt vemod, ibland en allvarsam, halft sorglig blick på sig själf, men därunder dock ett stort lugn, ofta en hjärtlig och barnslig glädtighet.» — — —

Till denna inre harmoni bidrog naturligtvis i hög grad hans varma, trygga hem, där särskildt hustrun och dottern icke blott gjorde allt för att göra det ljust omkring honom utan också, som få kvinnor på den tiden, med full uppfattning deltogo i familjefaderns offentliga bekymmer och intressen. Agnes Geijer tycks ha varit den af barnen, som mest bråddes på fadern; då hon ännu är endast 8 år, skrifver han till Tegnér: »Flickan Agnes tror jag fått hufvud för dem alla, ehuru jag ej har att klaga på gossarna.» Hon ägde också Geijers strålande vackra leende och hans stora förmåga att vinna människor.

Hans hustru var nu icke ung längre, och hennes af naturen melankoliska lynne, som gärna kom henne att förstora smärtan, hade som vi redan sett, blifvit satt på hårda prof. Det är mindre under-

ANNA LISA GEIJER
född LILLJEBJÖRN.
Efter teckning af Maria Röhl 1843.

ligt, om hon på en främling som Reuterdahl, hvilken i maj 1839 besökte Uppsala, gjorde intryck af god och vänlig men »föga stark». Han antyder, att hon icke kunde »hålla huset i den ordning, som för mannen är så triflig(!) och välgörande». Om härmed menas, att hon icke var någon kraftig barnuppfostrarinna, så hade detta nog sin riktighet — mycket förklarligt i ett hus som det geijerska, där allting i egentligaste mening måste röra sig omkring husfadern, och man därför alltid sökte skona honom från bekymmer. Fru Geijers egna anteckningar vittna däremot till fullo om hur hennes innersta vuxit och utvecklats under årens lopp till en själshöghet, fullt värdig Geijers hustru. Detta visar sig icke minst efter »affallet». Hennes handfallenhet inför Järtas förkastelsedom tycks ha varit af mycket öfvergående art, och hennes brefväxling från denna tid med den konservativa fru Silfverstolpe — de båda brefväxlade vanligen, om det gick någon dag, då de ej råkades — visar, att hon både till fullo insett »affallets» innebörd och kunnat försvara det mot Uppsala-vännernas välmenta invändningar. Om mannens fulla förtroende till henne, äfven i politiska frågor, vittna också hans talrika bref från riksdagen 1840—41, där han, som vi sett, klagar öfver djup ensamhet men också säger, att denna ensamhet endast stärker bandet mellan honom och familjen.

För öfrigt var musiken nu som alltid hans tröst, och äfven denna tid tycks inte ha varit utan produktivitet i det fallet. Man har sagt, att grunddraget hos Geijer varit »en starkt utpräglad musikalisk känsla» (Schück). Att förstå Geijer utan att förstå och uppskatta hans musik är också faktiskt omöjligt. Den är kärnan i hans konstnärsnatur, som — för att citera en af hans anhöriga — hade konstnärens hela barnsliga naivitet, själfsvåld och omedelbarhet. »Han var ett barn i sin förmåga att lefva och njuta i ögonblicket, ett barn både i hängifvenhet och hänsynslöshet» — »du liebes, grosses Kind», som Amalia kallat honom i sina bref, hon som mer än de flesta kände honom. Och man tänker ovillkorligen härpå, när man ser, hur han den 16 februari 1842 — således midt under arbetet med »Människans historia» — hinner med att skicka sin älskade Jenny Lind i Paris sina »sista visor, vid ingången af det 60:e året», nämligen »Sparfvens visa» och

Kommer solen, unga år,
åter till dig, kommer vår — — —

Här måste vi slutligen bifoga några musikhistoriska data och omdömen.

Geijers första sånger hade utkommit i Poetisk kalender för 1814—20. Första själfständiga sånghäftet utgaf han 1824 tillsammans med A. F. Lind-

blad. Nya sånger följde 1834, 36 och 40. En stor mängd sånger samt några sonater och en stråkkvartett finnas emellertid i handskrift, och någon fullständig upplaga af Geijers musik är ännu ej gjord. Den skulle nog heller aldrig kunna göras, då han själf var till ytterlig grad vårdslös med bevarandet af sina musikaliska alster. Sålunda är det ju som bekant endast på grund af en lycklig tillfällighet vi ännu äga »Stilla skuggor».*

Med *kompositören* Geijer inträder i själfva verket »den svenska romanssångens klassiska period», såsom en kännare uttrycker sig. Hans större instrumentalkompositioner röja en mycket förklarlig brist på konstnärliga studier, men åt visan och manskvartetten däremot ger själfva hans egenskap af dilettant ett drag af osökt naturlighet och omedelbar friskhet. Därför hör Geijer såsom viskompositör till våra yppersta, särdeles i de sånger, däri han träffat folktonens anda, såsom *Vikingen*, *Kolargossen* m. fl. Ännu mera populära ha hans manskvartetter blifvit, dels de fosterländska marscherna *Fädernesland* (1832) och *O yngling, om du hjärta har* (ur Lidners Medea) dels den stämningsrika *Stilla skuggor*. Framhållas förtjäna äfven kvartetterna *Kuno trogen* och *Stilla stilla* samt visorna *Sparfven* och *Den slumrande lilla flickan*.

* F. Norlind, Svensk musikhistoria, 1901.

10. De sista åren.

I ett bref till sin hustru af den 18 februari 1841 skrifver Geijer, att han känner sig lycklig i sin ensamhet och att han tänkte begagna denna sinnesstämning till fullbordandet af de arbeten, som det ännu kunde vara honom beskärdt att fullända eller företaga.

Det viktigaste bland Geijers många genom »affallet» uppskjutna arbeten var naturligtvis den svenska historien, men innan han helt kunde taga itu med detta arbete, för hvars skull han flera år varit befriad från föreläsningar, kände han ett behof att tala ifrån sig de statsrättsliga och filosofiska teorier, som, innan de voro utsagda, ännu liksom höllo hans kraft bunden. Redan före Litteraturbladets utgifvande hade han sagt, att han därigenom skulle få en kanal för en hop »öfverloppsverksamhet», och ännu fanns en del sådant kvar inom honom. Det var på detta sätt den förut omnämnda »Människans historia» kom till — föreläsningar i Geijers älsklingsämne, historiens filosofi, ett sammandrag af hans lifsåskådning, där nu

personlighetsprincipen framträder fullt utvecklad. De äro hållna läsåret 1841—42, aldrig nedskrifna men efter hans död utgifna af en åhörare, som fört noggranna anteckningar, sedermera professor Sigurd Ribbing. Att denne endast haft sina egna anteckningar att gå efter och intet tryckfärdigt manuskript, har haft den oskattbara fördelen med sig, att man här har mera omedelbart med det *talade* ordet att göra än i Geijers öfriga arbeten, hvarför boken åtminstone bitvis, med undantag af vissa särskildt abstrakt filosofiska kapitel, är lättlästare och enklare än åtskilliga af hans både tidigare och senare politiska skrifter med deras stundom väl *utarbetade* knapphändighet i stilen. Här öfverraskas man af sådana värmländska dialektuttryck som »usla ut» (verkan af något) eller sådana duktiga rättframma uttryck, som när han kallar kunskapen om Gud »en *connaissance à faire*», eller följande: »Att vara hederlig karl är en introduktion till bekantskapen med Gud; och blott genom erfarenheten kan denna bekantskap blifva en verklig.»

Innehållet i »Människans historia» ha vi förut i hufvudsak redogjort för. Jag vill endast erinra om att Geijer här inte tillskrifvit sig själf utan Fichte äran af personlighetsprincipens upptäckt. Det är här den bekännelsen förekommer, att franska revolutionen icke var något blott ondt, redan från början. Här har Geijer också fullt ut erkänt »upp-

lysningens» förtjänster, och det är nog bland annat sin ungdoms brist på blick härför, som han åsyftar, när han säger: »Intet är pretentiösare och inskränktare än den förnäma likgiltighet, hvarmed det unga 19:e århundradet affärdat det 18:e. — — — Det 18:e århundradet har så grundligt bearbetat schakterna af allt mänskligt vetande, att det 19:e ej en gång vet, hur det skall bete sig med all den i dagen bragta malmen.» Och han tillägger längre fram, att »upplysningens materialistiska riktning i sig själf ej drefs af en mindre hög och ädel anda än idealismens».

En enda profbit ur boken må här ytterligare anföras, nämligen slutuppgörelsen med romantikens religiösa sida, hvilken följer på den förut citerade kritiken af den estetiska.

»Väl hade det estetiska blifvit (af Schellingianismen) proklameradt såsom själfva det religiösa, och därigenom uppstått en dyrkan af konstnärerna såsom ett slags religiösa profeter. — — — Då denna religiösa betraktelse emellertid fann, att den ej kunde stanna endast inom poesien, så slog den sig äfven på religionen; men alldenstund det absoluta blott var till för känslan, uppkom härigenom — — — den moderna pietismen, skild från den äldre som var vida mer grundlig. — — — Den moderna pietismen åter förklarade sig emot förnuftet, förklarade filosofien för bankrutt, och att endast känslan

vore det rätta. — — — Detta åter är, noga taget, blott ett uppträdande af det genialiska Jaget. Känslan äger nämligen ingen allmängiltighet. Om alltså gudsfruktan hos någon finnes såsom känsla, så måste detta för honom anses vara en utmärkelse i moraliskt afseende: det är ej allom gifvet att komma så långt, ej alla hafva af vår Herre fått denna förträffliga känsla. — — — Däraf den arrogans, som trots all skenbar ödmjukhet finnes hos denna åsikt: så *skall* det vara utan bevis, endast i följd af den genialiska känslan». (2:a uppl. s. 114.)

En vidare *statsrättslig* utveckling af personlighetsfilosofien och en sammanfattning af hvad han säger i Litteraturbladet voro de förut nämnda föreläsningarna, »Om vår tids inre samhällsförhållanden», hållna hösten 1844, delvis i närvaro af de kungliga, hvilket gaf Geijer en osökt anledning att lägga sin tillgifvenhet för kungahuset i dagen. Här bjuds i koncentrerad form »grundvalarna till den uppfattning af vårt folks utveckling, som nu i sina hufvuddrag blifvit hvarje bildad svensks egendom», säger S. J. Boëthius i företalet till bokens sista, 1903 utgifna upplaga. Vi må tillägga, att här är icke endast koncentration, här är också en klarhet och formrenhet, hvari man kan säga, att Geijer rent af öfverträffar sig själf. Man finner det därför helt naturligt, att han just samma höst vid bedömandet af en historisk afhandling i Svenska aka-

demien förklarat, att den historiska stilens förtjänster »äro oskiljaktiga från en grundlig kännedom af ämnet». D. v. s. en protest också från hans sida mot den seglifvade kälkborgarbenägenheten att helt mekaniskt skilja stilen som ett slags yttre prydnad från innehållet.

Ett minnesord, liksom enkom riktadt till 1900-talets svenskar, må slutligen anföras ur den lilla boken (Saml. skr. III, 372):

»Om sig själf bör ingen och minst en svensk tänka lågt. *Själfbeståndet* och vår plats bland *Europas kulturfolk*, förvärfvad med vårt dyraste blod och sedan försvarad med svenska namn i vetenskapens häfder, som gå längre än våra konungars, äro det arf, som vi ännu innehafva.»

»Ingen af dem, som voro i tillfälle att åhöra dessa föreläsningar, — här närmast »Människans historia», — kunde undgå att af dem mottaga ett intryck för hela lifvet», säger en af åhörarne, sedermera professor Nyblæus, som vidlyftigare än någon annan behandlat Geijers filosofi. Han har också beskrifvit honom, sådan han såg ut, »då han mellan kl. 8 och 9 om vintermorgnarna satt i katedern på auditorium ecclesiasticum och då de tända ljusen kastade sitt sken på hans ansikte, hvari afspeglades ett långvarigt, inom sig slutet själsarbete med de högsta ämnen för mänsklig kunskap».

Det är ungefär så han finns afbildad på det

kända, något ruggiga litografiporträttet i ytterrock, där både ögonens vemod och det kärft hederliga uttrycket tillkännage tiden efter affallet. Gamla personer, som sett Geijer i sin ungdom, vitsorda äfven likheten af detta porträtt, liksom af Börjessons staty framför Uppsala universitet, där han jämväl är afbildad som föreläsare men med ett gladare och friskare uttryck. Ytterrocken och den stående ställningen voro dock icke »historiska». I allmänhet brukade Geijer på senare tider liksom i ungdomen *sitta* i katedern, och den rundskurna kappan, hvarmed våra äldre skulptörer oftast sökt rädda den »antika» stämningen åt statyer af moderna personligheter, skulle här faktiskt icke behöft verka teaterkostym. Åtminstone omtalar Sundblad, att Geijer under föreläsningar haft en dylik kappa kastad öfver vänstra axeln. Rösten och ställningen voro för öfrigt mera karakteristiska än vackra, säger samme författare, och ändå kunde Geijers föreläsningar till följd af den imponerande kraften i hans personlighet gifva ett intryck af skönhet. Sin rörelse blygdes han inte att visa, och det förut citerade, skenbart så själfsvåldiga uttrycket om Gud såsom en »connaissance à faire», gjorde i självfva verket ett outplånligen högtidligt intryck, då det beledsagades af tårar. Vi lämna här åter ordet åt Nyblæus:

»Vanligen började han något långsamt och i låg

ton, likasom hade han varit försjunken i sig själf. I den mån han fattades af sitt ämne, eldades blicken, och tonen stegrades så, att den i vissa ögonblick fick en genomträngande kraft utan att dock falla in i det hårda och hvassa. Ofta brukade han vid föreläsningens början gifva sig tämligen god tid; han kunde då gå rätt utförligt tillväga och stundom till och med skenbart förlora sig i detaljen. Allt efter som timmen framskred, skulle den sålunda i någon mån förlorade tiden återtagas, och han förstod då att på ett beundransvärdt sätt genom dessa sammanträngda framställningar, som voro honom egna, visa 'huru mycket som kan få rum i en människotanke'. Icke sällan framställdes de skarpsinnigaste begreppsanalyser med ett uttryck af innerlig känsla, så snart dessa analyser berörde för människan dyrbara och heliga intressen. Den fängslande verkan, som allt detta måste utöfva på åhöraren, förstärktes därigenom, att föredraget synbarligen icke utgjorde ett återgifvande af redan fullfärdiga tankar utan lät åhöraren likasom se, huru tankarna föddes i föreläsarens inre. Detta förlänade åt föredragets innehåll en alldeles egen färg af ursprunglighet och friskhet.»

* * *

Nu borde Geijer ändtligen ha varit klar att på allvar ta itu med fullbordandet af »Svenska

folkets historia», men under tiden hade ett par tilldragelser inträffat, som stört hans arbetsro och nedstämt hans lynne. Den ena af dessa händelser var striden med Fryxell; den andra var hans tvist med studenterna i anledning af frågan om ett skandinaviskt studentmöte.

Att Geijer inom studentkåren måste ha varit allmänt vördad, var ju endast helt naturligt, och särskildt hans egen nation stod honom nära. Liksom Geijer såsom nybakad magister (1806—1807) hade varit kurator för Värmlands nation, så skötte han som professor inspektoratet 1824—46 och har såsom inspektor tagit initiativ till stiftande af nationens byggnadsfond och monumentsfond. Han tog dock äfven sin uppgift vidsträcktare. Om en värmlänning insjuknade, tillsåg Geijer alltid, att han blef skött, och besökte honom ofta själf. I nationens historia säges, att den ende inspektor för Värmlands nation, som med Geijer kan visa någon sammanlikning, var Petrus Lagerlöf, som också var mycket afhållen. Geijer var dock »utan gensägelse den ypperste.»

Dock få vi knappast uppfatta förhållandet mellan Geijer och studenterna i allmänhet som synnerligen förtroligt. W. E. Svedelius betygar, att vördnad och beundran var deras starkaste känsla för Geijer, och bevarade bref till Geijer från lärjungar jäfva inte detta vittnesbörd. Sina intima

sidor sparar han för anhöriga och vänner, därest han inte i sina skrifter strödde ut dem för allmänheten. Man måste i alla händelser minnas, att Geijer på gamla dagar icke i detta afseende kunde vara lika tillgänglig som i ungdomen, då krafterna räckte till hvad som helst. Under de sista åren af hans lif, då hans lynne blef retligt, betraktades han som en »farlig» tentator — förklarligt nog, då han icke ansåg laudatursprofvet ligga i mesta möjliga antal data och fakta, framtröskade på minsta möjliga tid, utan fordrade blick för sammanhanget i de historiska händelserna. En tentand, som omdömeslöst »slagit i sig» detaljer, blef därför stundom pinad med detaljfrågor af den minutiösaste beskaffenhet, som kanske stundom kulminerade i den bekanta frågan: »Vet herrn, hvem det var, som anförde femte fänikan af gula brigaden i slaget vid Lützen?»

Äfven från studenternas sida skulle Geijer en gång få röna popularitetens obeständighet. Detta var tiden för skandinavismens första begynnelse inom studentvärlden. De danska studenterna hade besökt Uppsala 1843, och uppsalastudenterna hade inbjudits att besöka Köpenhamn följande år och äfven gjort anstalter för resan, då Karl Johans död inträffade, i mars 1844. 14 dagar efteråt hade de för resan antecknade studenterna ett sammanträde, där Geijer i egenskap af universitetets rektor infann sig och afstyrkte resan, dels därför att man icke

borde »med glädjefester afbryta den tid, som åt saknaden offentligen blifvit helgad», och dels därför att resan lätt skulle kunna under dåvarande förhållanden få en politisk färg, som kunde skaffa Sverige obehag, exempelvis från Rysslands sida.

Följden af detta Geijers afstyrkande, som då alls icke framfördes såsom något slags vink från allerhögsta ort, blef, att de flesta studenterna ströko sina namn och de återstående beslöto inställa resan. Men så utkommo dels några artiklar i Aftonbladet och dels en broschyr af Atterbom i starkt »skandinavisk anda», om också visst inte beräknad att upprifva beslutet. »Skandinaverna» fingo därigenom ny vind i seglen och resan beslöts ånyo — denna gång dock endast som ett privatföretag utan officiellt samband med studentkåren. Geijer reste då — det var i början af maj — till Stockholm, besökte kung Oskar och underrättade honom om planen, hvarvid han af kungen fick mottaga en hälsning till studenterna, uttryckande kungens personliga önskan, att resan för detta år måtte inställas, såsom ovillkorligen medförande festligheter, föga förenliga med en landssorg. Hälsningen meddelades först kuratorerna och genom dem nationerna, de sistnämnda medelst en skriftlig resumé, affattad af Geijer själf. Han säger i bref härom: »Uppsala har sedan dess varit såsom en bikupa i svärmning.»

De öfver 100 studenter, som redan planerat sin resa, tycktes inte vilja afstå därifrån, fast de flesta nationer inte ville erkänna dem för sina officiella representanter, och Geijer kallade då en förmiddag upp till sig medlemmarne af kommittéen för resan, inalles fem unga män, bland hvilka befunno sig Fredrik Georg Afzelius, Bernhard Elis Malmström och Anton Niklas Sundberg. Med dessa unga docenter och magistrar anställde Geijer nu ett slags rektorsförhör. Synbarligen retad af att de sökte få resan betraktad som en privatsak, har han, åtminstone om man får tro hans egen utsago i ett långt bref till Järta, skrifvet samma kväll, medan vreden ännu varade, nära nog behandlat dem som skolpojkar och slutligen fallit in i en personlig och försmädlig ton, som helt naturligt måste ha förargat dem.

Man kan knappast afhålla sig från att tycka, att Geijer gjorde för stor affär af denna sak, när han talade om de hedersbetygelser, dem uppsaliensarne skulle komma att få röna i Köpenhamn, såsom en »skymf för Sveriges konung och det svenska folk, som ej ännu förlorat vanan att vörda sin öfverhet». Och man undrar ovillkorligen, hvarför han icke föredragit den väg, som utan all strid skulle ha ledt till målet: att helt vänligt och kamratlikt underhandla med ungdomen i stället för att skjuta mygg med kanoner.

I ett otryckt bref till Tegnér (17 juli 1844) skrifver Geijer om denna sak: »Den, som känner omständigheterna, skall ej förundra sig öfver de (ingalunda med ondska yttrade) sarkasmer, som de af mig fått höra i ett enskildt samtal, hvilket de behagat publicera och framföra såsom en anklagelse mot mig, men i denna hämnd mer nedsatt sig själfva än den de velat skada.» Men inte ens här inlåter han sig på en närmare förklaring, och man står lika klok som förut.

Hans uppträdande får emellertid en antaglig förklaring genom den inom geijerska familjen ännu kvarlefvande traditionen, som säger, att kung Oskar icke ville låta Geijer för studenterna tillräckligt tydligt understryka den egentliga anledningen till motvilja mot resan, nämligen den politiska, särskildt fruktan för Ryssland. Därigenom tvingades Geijer att i sina uttalanden lägga hufvudvikten vid den konventionella sidan af saken, som dock för studenterna måste komma att te sig obetydlig nog. På så sätt kom han i en skef ställning, som gifvetvis måste göra hans uttalanden desto retligare, ju mera han kände, att hans argumentering föreföll otillräcklig. Det för hans lojala natur plågsammaste härvidlag var dock utan tvifvel, att han inför offentligheten ensam fick stå som syndabock för saken och därför måste komma att betraktas som servil uppåt och despotisk nedåt.

Resan blef visserligen inställd, och det nordiska studentmötet i Köpenhamn ägde i stället rum 1845. Men de förhörda magistrarne klagade för prokanslern, saken gjordes till föremål för obehagliga anmärkningar i Aftonbladet, och enskilda studenter hade till och med ropat pereat och kastat sten in i Geijers trädgård, hvilket dock familjen sökte dölja för honom, ehuru det icke alltid lyckades. Då han denna vår nedlade rektorsämbetet, fick han heller inte, såsom eljest öfligt var, någon hyllning med sång af studentkåren. För en man med hans forna popularitet måtte allt detta ha känts bittert nog. Han tröstade sig emellertid med att misstämningen skulle »blåsa bort», och så gick det nog också, om än Brinkman har skyllt på denna historia, att Geijer inte blef återvald till riksdagsman.

Hans afsked från studentkåren, då han flyttade till Stockholm, 1846, var i alla händelser det hjärtligaste tänkbara. Ett ännu lefvande åsyna vittne har för mig lifligt skildrat den allmänna rörelsen bland studenterna, då de sista gången sänkte fanorna inför sin store lärare, som då utropade: »Omgifven af edra fanor, Sveriges minnen, och af er själfva, Sveriges hopp, säger jag nu ett sista farväl.»

* * *

Ett annat orosämne under de sista åren var Geijers strid med Anders Fryxell i anledning af dennes polemiska skrift »Om aristokratfördömandet i svenska historien». Äfven här var kampen, som så ofta i litterära och politiska strider är fallet, till stor del en temperamentssak mellan motståndarne, såsom man också mycket tydligt kan läsa mellan raderna i Fryxells egen själfbiografiska uppsats »Min historias historia». Den enkla, ospekulativa Fryxell med hans från 1700-talets rationalism i så mångt och mycket härstammande historiebetraktelse måste ha haft ytterst svårt att smälta Geijers forna förakt för folkbildningssträfvanden och för den praktiska nyttan. Fryxell uppfattade också Geijers skrift af år 1829 om uppfostran och undervisning såsom riktad mot ett par af Fryxells egna skrifter, där denne talat för folkskolan och för latinets uppskjutandc till högre klasser.

Man skulle därför kanske ha väntat sig, att Fryxell varit belåten med »affallet», som på visst sätt bragte Geijers åskådning så nära hans egen, men Fryxells om det svenska bondelynnet påminnande sega konsekvens ingaf honom efter detta snarare en viss misstro till Geijers karaktär. Själfva den geijerska stilen med dess ordknappa aforismer och dess stundom något tankeansträngande och sökta koncentration plågade Fryxells okonstlade natur, han ordentligt retade sig på dessa, som han kallar »in-

fall och epigram, som skulle gå och gälla man och man emellan som klingande mynt, fast en god del af detta mynt icke håller profvet utan är bättre till klangen än till halten». Ibland kunde Fryxell med ett oförstående, som man nära nog tillskrifver envishet, söka dissikera upp Geijers bilder för att visa deras orimlighet, såsom då han i Geijers tal öfver Tegnér 1847 kunde klandra den passus, där Geijer jämför Tegnérs oberäkneliga tankegång med solstrålens gång genom löfverket: — den går rakt, menar Fryxell!

Det kan ha sitt intresse att härmed jämföra ett tidigare omdöme af Geijer om Fryxell och hans stil. 1830, då Fryxell täflade i Svenska akademien med en »Karakteristik af tiden och de utmärkta handlande personerna i Sverige från år 1592 till 1600», hade han erhållit stora priset, ehuru Geijer röstat på det mindre. Geijer ansåg författaren ha bedömt hertig Karls hårdhet för skarpt och yttrar om hans stil bl. a., att den, ehuru klar och liflig, är alltför inkorrekt utan att något öfverflöd af kraft ursäktar ojämnheten. — — — Stilen är visserligen flytande, »men den flyter isär».

Att det ligger helt skilda grundlynnen och åskådningar bakom dessa ömsesidigt ogillande omdömen, faller lätt i ögonen. Ännu har dock icke kommit i dagen något omdöme af Geijer om Fryxell, som i orättvis skärpa kan jämföras med hvad man

finner i ett Fryxells bref af 1846 till den danske historikern Chr. Molbech.* Ett utdrag må här meddelas:

»Han har eller har haft historisk kunskap, men något djupare studium af källorna, något strängare arbete på sitt ämne har han nu på många år ej användt. Han har nöjt sig med att skrifva granna fraser, dikterade af hans snille, men jäfvade af verkligheten. Bländverket har uppehållits af hans snille, hans namn och förra förtjänster. Till 1837 var han förnämsta stödet för det rojala, ultrakonservativa partiet i Sverige och blef därför af detsamma upphöjd till en verklig historisk auktoritet, höjd öfver all tvekan, alla fel. År 1838 öfvergick han till den ultraliberala sidan och blef nu dess heros. — — — De voro glada att på sin sida få någon vetenskaplig auktoritet, och så skulle han upphöjas till värde, motsvarande alla andra litteratörers. Konservativa partiet, bundet af sina förra lofsånger, kunde ej motsäga det liberala beprisandet. Se där de konjunkturförhållanden, som för tillfället upplyftat Geijer till en höjd, som han enligt mitt omdöme aldrig kan hos eftervärlden bibehålla. Att han har snille och stora förtjänster, dock alltid och gärna erkändt.»

Ehuru nu Fryxell lika väl som Geijer efter affallet önskade ståndsförfattningens försvinnande,

* Se Ekedahl: Molbech d. ä. och Sverige, Lund 1906.

kunde han dock icke heller gilla de tre föreläsningarna om »Vår tids inre samhällsförhållanden», dem Geijer 1843 utgaf. Fryxell ansåg nämligen, att Geijer där vrängt historiska fakta för att få argumenter för representationsreformen: att han nedsatt den svenska aristokratiens roll i Sveriges historia för att kunna tala för upphäfvandet af dess politiska rättigheter. Utan tvifvel spelade dock härvid in, att ett af Geijers yttranden i dessa föreläsningar, nämligen om Kristina, af Fryxell uppfattades som ett angrepp på dennes egen skildring af drottningen. Det var den mening, där Geijer säger: »Hon är bättre än hon synes; man kan ej säga detsamma om den aristokratiska fraktion, ur hvars händer hon i själfva verket ryckt Sveriges spira för att trycka den i en starkare hand än hennes egen.»

Geijer besvarade 1846 Fryxells skrift om aristokratfördömandet med en afhandling, där den historiska bevisföringen är så pass uttömmande och tillfredsställande, att man ovillkorligen tycker, att han inte borde ha behöft komma med så skarpa personliga utfall som han gör. Men striden hade, såsom man också påpekat, fått en politisk biklang, icke minst därför att aristokrati och kungamakt befunno sig i ett motsatsförhållande efter Oskar I:s sanktion af lagen om lika arfsrätt för bror och syster, hvilken var adeln emot.

Säkerligen har denna strid icke litet bidragit att förvärra Geijers sjuklighet och hindra honom i hans historiska arbete. Och med tanke härpå måste man hålla med Geijer om att Fryxell kunnat ha haft bättre att göra än att polemisera mot Geijer. »Hans förtjänster om svenska historien voro verkligen stora nog, att de ej behöft ökas på Geijers bekostnad.»

* * *

De prof, som här anförts på Geijers retlighet under de sista åren, kunna till största delen tillskrifvas en tilltagande sjuklighet. Det myckna skrifbordsarbetet i förening med själsstriderna hade på sista tiden inverkat menligt på hans hjärta och därmed äfven på hans lynne. Ännu jullofvet 1845 brukade han åka skridsko vid Järnbron, men terminen därpå fick han svindelanfall under sina föreläsningar (»om den nyeuropeiska odlingens hufvudskiften»), hvilka han också redan i februari 1846 nödgades afbryta. På sommaren gjorde han därför, efter att ha tagit afsked från sin professur, på läkares inrådan sin andra och sista resa till Tyskland, hvilken helt och hållet bekostades af Fredrika Bremer. Äfven nu under en vistelse i Schlangenbad i Nassau kunde han emellertid inte låta bli att arbeta; det var här han på tyska utgaf sin sista lilla bok: *Också ett ord öfver tidens religiösa*

fråga, där han varslar en ny tid af på samma gång mera positiv och mera frisinnad kristendom. Något större uppseende tyckes skriften knappast ha väckt, och vi hålla med Fredrika Bremer om att den verkar en smula matt. Den naturliga reaktionen efter själsstriderna och tankearbetet började nu komma, och Geijer kände det själf, såsom också Fredrika Bremer vittnat:

»Han, som för några år sedan så lefnadsstarkt sade: 'Det är icke slut med mig ännu! Jag har mycket att lära, mycket att säga ännu', sade nu efter sin resa och sin sista skrift bestämdt (men lika friskt): 'Nu är det slut med mig. Jag har ingenting att säga mer'. — Och till en vän, som förmanade honom att hålla diet: 'Bah, jag frågar icke ett sågspån efter detta lifvet. Jag har ingenting mer att göra här. Jag behöfver gå uti en högre skola'.» — — —

Detta vittnesbörd bekräftas af Geijers egna ord i ett bref af den 12 januari 1847 till fru B. Löwenhjelm: »Du vet, att jag ofta sagt, det jag ännu ej känt slutet på mig. Jag tror mig nu ha hunnit dit och tänker på min bana som på en slutad mission, i hvilken jag med förbundna ögon blifvit ledd af en vänlig genius.» — Vi se, hur absolut fri från bitterhet han är. Det är också i detta bref, som följande ord förekomma: »Ser jag tillbaka på min lefnad, så kan jag ej annat än innerligt tacka Gud

E. G. GEIJER.
Efter dagerrotyp från hans sista lefnadsår, tillhörig fru M. Grandinson f. Lindblad.

för allt det goda han beskärt mig. Det är ett inre sammanhang i mina öden, som allt mera för mig klarnar, och i hvilket det är mig tillåtet att vörda den faderliga försynen. — — Jag har från mig afhållit och afskuddat allt, som kunnat hindra och hämma utvecklingen af mitt eget innersta väsende.»

Det är tydligt, att hans tillfälliga retlighet vid yttre anledningar aldrig kunde nå djupet af hans känslolif. Hur friskt detta var, bevisas tvärtom af en ny liflig musikalisk produktion: »Den gamla musikvurmen har åter fattat mig under julen. Jag har skrifvit en romans, en duett för sång, och slutligen har en hel ny violinkvartett just till min födelsedag lupit af stapeln.»

När han talar om sitt »sista ord», få vi för öfrigt fasthålla vid att han endast kunnat åsyfta det politiska, filosofiska och religiösa området. Åtminstone tidtals under det sista året har han allvarligen sysslat med sitt så länge eftersatta historieverk. Det var också bland annat för att ha tillgång till riksarkivet, som han flyttade öfver till Stockholm hösten 1846, efter hemkomsten från den tyska resan. En annan, mera inre orsak till denna flyttning har han sagt oss i följande karakteristiska anteckning (af den 3 oktober 1845):

»Jag har i 30 år vid akademien lefvat och verkat såsom lärare, *väckande, lifvande, stimulerande.*

Jag har gjort det ända *hittills* — och genom det *universella* i mina tendenser. Med åldern måste jag allt mer draga mig inom mitt speciella fack — med åldern och hvilan blir man en *auktoritet* — en blott auktoritet. Jag är det ännu ej här; men jag skulle *blifva* det — och *vill* ej bli det. Därför bort!»

Vid hemkomsten tog Geijer sin bostad i en våning i operahuset, som enligt hans omdöme låg tystare, än man skulle kunnat tro. Han hade här en smula umgänge i politiska kretsar och var också någon gång på hofvet men gladde sig mest åt att nu få odeladt ägna sig åt sin historia. Han hoppades, att den stilla glädje han därvid kände skulle göra sig märkbar äfven för hans läsare.

Ofvanstående ord äro hämtade ur ett förtroligt bref till — Järta. Geijer hade, som vi redan märkt, tydligen inte kunnat hålla sin stora föresats 1841 att hädanefter låta sig af Järta uppsökas, eller kanske var det denne, som först veknade — alltnog: redan i september 1842 har han åter ett bref från Geijer, hvilken här alldeles som vanligt ber om hans omdöme om ett historiskt arbete, nämligen självfva inledningen till referatet öfver Gustavianska papperen. Om Järta funne ändringar oundgängligen nödvändiga, så kunde de ännu ske. Åren 1843—44 är brefväxlingen lika flitig som vanligt dem emellan och lika vänlig också, om än Järta ibland inte kan låta bli att brumma öfver Geijers

åsikter i sociala och bildningsfrågor. Å andra sidan ger sig Geijer aldrig en tum härvidlag, trots sin allt oftare utsagda beundran och tillgifvenhet för Järta. Då han t. ex. 1844 tackar för ett dennes tal i Vetenskapsakademien, utbrister han: »Jag har ännu ej, Gud vare lof, förlorat mitt *svenska gehör*, och detta anslås alltid af Hr Landshöfdingens ord och anda, äfven i de ämnen, där tankarna äro delade.»

Om brefven 1845—46 bli något sparsammare, beror det tydligen endast på de båda gamla vännernas iråkade kroppsliga klenhet. De bref, som skrefvos, blefvo i stället om möjligt desto vänligare. Geijers sista är af den 19 februari 1847; han tackar där för det beröm Järta skänkt hans tal öfver Tegnér. »Intet bifall kan vara mig dyrbarare än Hr Landshöfdingens». — Och han tillägger som ett par gånger förut:

»Gud välsigne Hr Landshöfdingen! Denna önskan kommer ur mitt och de minas innersta hjärtan.»

Bland de sista meddelandena från Järta till Geijer var den hälsning han sängliggande skickade den själf illamående Geijer med dennes hustru vid familjen Geijers flyttning till Stockholm. Härvid försäkrade Järta, att Geijer i hans tillgifvenhet hade första rummet näst efter de anhöriga och bad Geijer förlåta, att han både skriftligen och muntligen dömt honom för hårdt. Ingen hade så sonligt och öfverseende som Geijer af honom mottagit tillrätta-

visningar. Och han tillägger: »Tacka Geijer för en orubblig vänskap! Med hans karaktär vet jag ingen att jämföra. Med honom är det slut på Uppsala akademis anseende. Bed honom hålla sig på sin egen grund utan något inflytande af konservativa eller liberala!»

Men ännu dagen efter Geijers afresa från Uppsala, den 24 september 1846, skrifver Järta på sängen ett blyertsbref, som säkerligen måtte ha gett Geijer stor glädje: »Jag kan endast upprepa, hvad jag fick tillfälle säga fru Geijer om min tillfredsställelse att, då jag sannolikt snart går hädan, veta mig hafva intill slutet af min lefnad ägt Tit:i vänskap oförändrad och lika varm som någonsin förut. Detta kännes godt för en döende, när den bevarade trofaste vännen är Erik Gustaf Geijer.»

Så önskar han Geijer stillhet för hans arbete och hoppas, att hans senaste sjukdom måtte »tjäna hans föresats» härvidlag samt lofvar skicka honom ytterligare historiska upplysningar, när han fullbordat det arbete om Gustaf Cronhjelm, som då sysselsatte den outtröttlige åldringen. Brefvet slutar med: »beständig högaktning och tillgifvenhet».

Geijer och Järta, de båda trofasta vännerna, »blefvo också icke åtskilda i döden». Hans Järta dog den 6 april, Erik Gustaf Geijer den 23 april 1847 — vid samma tid, då så många andra af den svenska odlingens stormän på en gång lämnade oss,

utan att tomrummen senare inom 1800-talet kunnat fyllas.

Geijers död blef ett slags sammanfattning af hans lefnad, icke utan strid men heller icke utan hopp. Hans bröst häfde sig tungt det sista dygnet, och därunder hörde man honom för sig själf hviska: »Jesus Kristus» — »men utan all ångest, endast som en längtans suck», säger ett åsyna vittne. Emellanåt, ja nästan hvar femte minut frågade han: »hvad är klockan», och då han fick veta det, utbrast han: »Gud ske lof!» Vid obduktionen befanns hans hjärta »tre, om inte fyra gånger så stort som ett vanligt människohjärta». Förunderligt då, att hans sista tid varit så plågfri! I sitt testamente, af den 6 mars 1839, hade han skrifvit följande ord: »Min ande förtror jag med ödmjuk tillförsikt i min Skapares händer för Jesu Kristi skull.»

* * *

Så är Erik Gustaf Geijers lugna, enkla lefnadshistoria slut. I sin ståtliga lefnadsteckning öfver Cicero har han själf indelat människorna i tre grupper: »morgonrodnadens män, som bära inom sig nytändningen af kommande världsåldrar», »middagens män, som äro fullt utrustade för den lefvande världens behof», och »aftonens män, som bära inom sig hela rikedomen af en till upplösning ilande värld.»

Geijer tillhörde själf den mellersta gruppen, de personligheter, som inom sig koncentrera sin tids andliga utveckling och därför af samtiden igenkännas och accepteras som ledare. Därmed hade utan tvifvel hans lott blifvit den ljufligaste, för att tala i biblisk stil. Han hörde aldrig till de profeter, dem man stenar, därför att de komma för sent eller för tidigt, utan när han kom till sina egna, mottogo de honom; han kände sig som sitt folks härold, och folket lyssnade till honom. En sådan ställning är den farligaste af alla; det har den störste och mest föraktade af profeter sagt i sina ord: »Ve eder, när alla människor berömma eder!» — — Geijer har icke heller alla tider af sitt lif gått fri från despotism och öfverdrifven självkänsla, dessa de starka andarnas vanliga fel. Men han såg farorna, och på höjden af sin mannaålders ryktbarhet och framgång, då ålderdomens ostörda lugn redan vinkade honom, vågade han, hvad eljest bara en eller annan idealist under sin jämförelsevis obemärkta ungdomsålder brukar kunna göra: vända sig mot sina egna anhängare och sitt eget forna jag. Han ref upp bryggorna bakom sig, och fick sedan verkligen erfara, att »den starkaste man på jorden, det är den, som står mest allena». Den tragiska konflikten i de flesta af Ibsens dramer: individualitetens kamp med häfdvunnen åsikt för sin utveckling, den har Geijer i hela sitt

folks åsyn och därför till dess eget bästa utkämpat, och han har icke gått under därvid, han har ridit ut stormen och är efter den ännu manligare än förr, just därför att han är mera ödmjuk. Och endast så kunde han för 1800-talets svenskar bli den store *folkuppfostraren*.

Sant och vackert har Vedel härom sagt: »Det, som gaf honom mod att alltid på nytt söka och tvifla, var just den stora, trygga tro, som låg bakom och gjorde hans sökande sundt och frimodigt» — eller såsom han själf sagt det: »det första i tron är tron, att sanningen *finnes*, skulle den ock sökas i djupet af Guds eget hjärta.» — *Där* var det också Geijer själf i sin optimism sökte den, i stället för att som Benjamin Höjer vänta sig den bakom »helvetets portar».

Alla sina utvecklingsskeden har han ock gifvit sitt folk del af; om någon svensk politiker och vetenskapsman någonsin har gett det innersta af sin personlighet till pris i sina skrifter, så är det Geijer. Han bildar därför trots sin starka svenskhet ett påfallande undantag bland vårt på samma gång blyga och patetiska folk, som vanligen tycks behöfva festrusets stämning och den akademiska retorikens utstakade former för att få fram sina innersta känslor men till hvardags ställer dem i skamvrån under förläget kallgrin eller nöjer sig med att hviska fram dem i sin intimaste brefväxling, som

Tegnér det gjort. Därför blir också det bästa af den »geijerska» stilen så svårt att imitera — något som Geijer ju också själf en gång uppställt som det bästa negativa kännetecknet på goda författare. Det positiva kännetecknet slår inte mindre in: »att de verka stärkande, gifva känslan af själens hälsa». »Allt hvad den friskaste luft har renande, allt hvad den klaraste våg har läskande, allt hvad det skäraste ljus har lifvande är ett intet däremot.»

Så har Erik Gustaf Geijer utan att tänka därpå också karakteriserat sig själf. Och därför att han gett oss allt detta, kan man inte skrifva eller läsa om honom, utan att glädjas åt att en sådan personlighet blifvit vårt Sverige gifven.

BIHANG.

Geijer och Järta.

S. T.

Hr. Landshöfdingen har hos oss först till den större allmänheten bragt frågor, som nu dela Europa och snart sagdt världen. Att vid ett sådant förhållande njuta personlig rättvisa för sina afsikter är lika omöjligt som allt *personligt* rättfärdigande äfven blir utan frukt. Det är *saken*, som man vill åt, som man vill göra förhatlig; men motståndaren har i detta afseende nästan alltid vunnet spel, om han blott får saken dragen inom det personellas område, ty han har genast i hela allmänheten en hemlig bundsförvant. Det är en riktig instinkt, som säger denna, att hon egentligen ej med sådant borde sysselsättas; hon är därför i slikt fall en afgjordt *maligne* förtrogen, och merendels döf äfven för

det rättvisaste självförsvar, så länge föremålet självt finnes på skådeplatsen och ej trädt bakom förhänget, dit intet jordiskt beröm eller tadel mera framtränger.

Hr Landshöfdingen har kastat stridshandsken åt förstörande läror. Det har ökat min högaktning för Hr Landshöfdingen. Denna sanna och hjärtliga högaktning skulle visserligen ej kunna ursäkta den löjliga förmätenheten å min sida att vilja påtruga mig Hr Landshöfdingen såsom rådgifvare. Om jag i detta afseende vågar ett ord, så är det endast ett öfver alla personliga konsiderationer upphöjdt intresse för självva saken, som kan ursäkta mig inför mig själf. Jag vill då ej dölja den farhåga, som Hr Landshöfdingens korta svar på anfallet i Allmänna Journalen hos mig väckt, att vi af Hr Landshöfdingen själf skulle ha att förvänta en apologi för dess politiska lefnad. Den försvarar sig i min tanke själf. Låt den vidare göra det! Spara den egna åsikten af tidens händelser, så vida Hr Landshöfdingen verkat på dem och de på honom, åt eftervärlden! eller, om ett gifvet löfte skall uppfyllas, låt oss få denna framställning så kort och kall som möjligt, låt den inskränka sig till faktisk vederläggning af oriktigt uppgifna fakta! — Det är i min tanke ett lefnadsaxiom, att ingen offentlig man bör inlåta sig i ett offentligt rättfärdigande af sina afsikter. De kunna missty-

das; men hvar förklaring kan och skall ännu mer misstydas. Fältet är för obestämdt: positionen af personligt självförsvar i detta afseende ohjälpligen falsk; och i all strid betyder positionen mycket. — Äfven i det rent faktiska af ett sådant försvar är ofta den offentlige mannen inför sin samtid bunden. Huru ofta *kan* han i fråga om händelser, som varit föremål för olika omdömen, ge *hela* sanningen? — Men en half sanning är öfverallt ingenting värd. — — Danton har haft ett sublimt uttryck, värdt en bättre sak och en bättre man: »Que mon nom soit flétri, et que la Liberté triomphe!» Med förutsättande af både medlens och ändamålets rättvisa och godhet uttrycker ingenting bättre den offentlige mannens sanna bravur än dessa ord; och detta mod skulle väl anstå en bland grundläggarne till Sveriges lagbundna frihet. — Rättvisans tid skall ock komma. Det är en tid af märkvärdig brytning äfven hos oss, hvari vi lefva. Vår konstitutions författare ha respekterat svenska författningens och frihetens urgamla grundmurar och blott lämpat rummens indelning och inredning efter förändrade tiders behof. De ha gjort vist och rätt, och framtiden skall hålla dem räkning för det de ej bortkastat forntidens arf. Emellertid hade de på långt när ej gjort nog i mångas tankar, hvilka framför allt fordrat den gamla grundens afröjande och nedbrytning för en konstitutionell nybyggnad, utan annan grund än några ab-

strakta, halfsanna begrepp, med hvilka tidens varumagasin i detta afseende var väl sorteradt. — Dessa skapare af intet hade mankerat tidpunkten för en radikal, på en gång verkställd förändring. Det återstod dem, emot deras vilja, blott utvägen att tillvägabringa förändringen *efter hand*, att underminera konstitutionens fornsvenska grundvalar och inlägga nya, obekymrade, om vid ett sådant försök hela byggnaden skulle ramla. Konstitutionen infördes på en tid, då det för hela samhället var fråga *att vara eller icke vara:* ingen tid för blotta politiska experimenter. Tiden därtill har sedermera äfven länge fattats, dels genom tvingande yttre politiska omständigheter, dels genom inre, och den uppmärksamhet, som ett både till det inre och yttre förändradt politiskt tillstånd i början fordrade. — Däremot syntes partiet ha spart sina krafter till närvarande riksdag, den första lagtima ständernas sammankomst under sakernas nya ordning, och den första, sedan denna ordning tämligen satt sig. Nu hade man fått stunder med politiska experimenter, och detta första jämförelsevis stadgade tillstånd hälsades af partiet med ett grufligt skrik. — Mycket syntes lofva det en vidt utsträckt verksamhet. Det hade haft tid att i flera år bearbeta allmänna opinionen. Tidens anda blåste åt denna riktning, eller *syntes* åtminstone helt och hållet stryka däråt; ty det haf, där denna vind härskar, har ofta helt andra

strömdrag på djupet än vid ytan. Själfva regeringens medlemmar hade i sitt förhållande till partiet iakttagit mer en vacklande än bestämd ställning, låtit sina resonemanger och grundsatser omföras af strömmen, och endast visat ett afgjordt motstånd vid förslag, om hvilka deras praktiska blick sade dem, att de ej skulle bära sig, under det de lämnade deras teoretiska värde därhän, eller till och med medgåfvo detta värde med den inskränkning, att det blott vore en för hög vishet för denna jorden, för idealisk att kunna någonsin användas eller tillämpas ! ! ! — Emellertid, uppträdande under så gynnande aspekter, hvad har partiet verkat? — Slagit ett fasligt larm i alla riktningar, så att hvar och en väntat, att efter detta chorus af nationella trumslagare, af trumpetare, piplekare och andra patriotiska blåsinstrumenter, få se någonting, som liknade en kärntrupp, framrycka. — Intet spår därtill. Hela arméen har bestått i regementsmusiken. — Och för den falla intet Jerikos murar mera. Mig veterligen, har partiet vid hela riksdagen ej genomdrifvit ett enda mått och steg till sitt fullkomliga nöje, liksom det ej heller har någon särdeles rikedom på görliga projecter, ehuru så mycket mer på allmänt, obestämdt tadel. Deras larmtrumma har på det högsta tjänat därtill att väcka en och annan *sofvande* i Svea rike. Denna förtjänst må de behålla, om man tillägger, att de

för hvar och en *vaken* platt icke tjäna till ledare. — Har nu slikt skett på det friska träd, hvad skall ske på det torra? Och med en grundlig, död torka i åsikter laborerar partiet redan från begynnelsen. Dess afgjorda ofruktbarhet skall i verkligheten alltmera visa sig. Det är därför ingalunda så farligt som det ser ut; ehuru det i följe af sin natur alltid presenterar för allmänheten en *yta*, som alldeles ej står i förhållande till dess fond. Det *har* ingen fond. — Dess väsende är ord, skall, larm, oväsende. —

Den sålunda redan gifna praktiska brytning skall utan tvifvel bli innehållsrikare därigenom, att den tillika blir en teoretisk brytning i åsikter och tänkesätt. Att ge den detta innehåll, därtill har Hr Landshöfdingen verksamt bidragit. — Att enstämmighet i dessa frågor skall vinnas, är ej att hoppas. Jag är tvärtom öfvertygad, att en olikhet i detta afseende skall allt bestämdare prononcera sig. Redan motsatta och bekanta partinamn ha en slags magisk kraft att *bilda* partier. Det är det obehagliga vid all sådan strid. Hvad skall man göra? I detta som alla andra fall hålla sig till *sanningen* enligt sin bästa öfvertygelse. Hon är mot den partiska ensidigheten det enda verkligt neutraliserande medel.

Jag får be Hr Landshöfdingen om förlåtelse för detta långa opåkallade bref.

De unga herrarne Järta ha rest hem. Jag var rätt nöjd med den yngres examen och ber hälsa dem bägge. —

Jag innesluter mig i Hr Landshöfdingens ynnest och vänskap.

Högaktningsfullt
E. G. Geijer.

Uppsala d. 15 Dec. 1823.

Källor.

A. Tryckta.

E. G. Geijer: Samlade skrifter, med lefnadsteckning af J. Hellstenius, 1875—76. — Ur Geijers brefväxling, utg. af H. Schück (Svenska memoarer och bref, 1903). — Nils Erdmann: Erik Gustaf Geijer. En minnesteckning, 1897. — Adrian Molin: Geijersstudier, 1906. — Rudolf Hjärne: Götiska förbundet och dess hufvudmän, 1878. — Valdemar Vedel: Svensk romantik, 1894.

C. D. af Wirsén: Järta och Geijer före och efter den senares utgifvande af Litteraturbladet (Sv. akad. handl. 1900). — A. Blanck: Geijers äreminne öfver Sten Sture d. ä. (festskrift till H. Schück, 1905). — H. Schück: När Geijer blef professor (Ur gamla papper, 1902) och Den götiska skolan (D:o, 1904). — H. Borelius: Geijer och Schiller (Schiller och Sverige. En minnesskrift, utg. af Litteraturhist. seminariet i Lund, 1905). — N. Söderblom: Från Geijers ungdom (Nordiska Öresbiblioteket, 1906).

A. Nyblæus: Den filosofiska forskningen i Sverige. II: 1, 1881. — G. Ljunggren: Svenska akademiens historia, 1886; och Svenska vitterhetens häfder III—V, 1889—1895. — O. Alin: Karl Johan och hans tid (Del XII af Schinkels Minnen ur Sveriges nyare historia, 1881 och 1893). — E. H. Lind: Värmlands nations historia, 1877.

S. L—d Adlersparre och Sigrid Leijonhufvud: Fredrika Bremer, 1896. — Anders Fryxell: Min historias historia, 1884. — Tegnérs samlade skrifter. Jubileumsupplagan V—VII, 1882. — Ur Esaias Tegnérs papper, 1882. — Ur Hans Järtas litterära brefväxling, utg. af E. Lewenhaupt, 1899—1900. — Johannes Sundblad: Uppsalalif, 1884. — Fredrik Vetterlund: Från nyromantikens dagar, 1907. — W. E. Svedelius: Anteckningar om mitt

förflutna lif, 1889. — Helene von Bissing: Amalia von Helvig, 1889. — Lotten Dahlgren: Ransäter, 1905. — K. Warburg: Johan Gabriel Richert, 1905. — E. Wrangel: Brinkman och Tegnér, 1906. — G. Frunck: Bref rörande nya skolans historia, 1886—91. — Ur M. Silfverstolpes anteckningar (Nord. tidskr. 1904—1907).

Tidskriftsartiklar: *Samlaren:* 1888 af G. Frunck; 1890 Utdrag ur Atterboms bref till A. F. Lindblad; 1899 af O. Sylwan; 1903 af K. Warburg. — *Historisk tidskrift:* 1905 af S. J. Boëthius (rec. af Warburgs Richert); 1906 af A. Blanck. — *Nordisk tidskrift:* 1903 af Fr. Vetterlund; 1904 af A. Molin. — *Ord och Bild:* 1903 af A. Molin; 1904 af L. M. Bååth. — *Dagny:* 1906 af H. Borelius. — *Svensk Lärartidning:* 1897 af Fridtjuv Berg. — Geijernumret af Ny illustrerad tidning 1882.

B. **Otryckta.**

Å Kungl. biblioteket i Stockholm:

Södergrens samling af Hans Järtas papper.

Bref från Atterbom under hans resa i Tyskland 1817—18. (I den tryckta reseskildringen äro en hel del uteslutningar ur dessa bref gjorda.)

Å Universitetsbiblioteket i Uppsala:

Bref från E. G. Geijer jämte ett från hans hustru.
Bref från E. G. Geijer till anhöriga.
Bref till E. G. Geijer jämte några andra.
Hans Järtas bref och papper.

Å Universitetsbiblioteket i Lund:

Geijers bref till Tegnér.

I Nordiska museets bibliotek:

10 bref från Geijer till olika personer.

Efterskrift.

Sedan början af föreliggande arbete redan lagts i press, har jag genom några den geijerska familjen tillhörande eller närastående personer blifvit satt i tillfälle att rikta boken dels med ett par porträtt och dels med några synpunkter och upplysningar rörande personliga förhållanden, som eljest icke kunnat erhållas. Först och främst står jag här i den allra största tacksamhetsskuld till Geijers dotterdotter, doktorinnan Anna Hamilton-Geete, som både ur familjetraditionen lämnat meddelanden till de två sista kapitlen och lämnat mig till reproduktion Amalia von Helvigs förut okända porträtt af Geijer, dagtecknadt den 12 mars 1816. Vidare har F. A. Lindblads dotter, fru Malla Grandinson, med stort tillmötesgående meddelat mig upplysningar ur fru Silfverstolpes otryckta anteckningar och från sin personliga intima beröring med henne, hvarjämte hon äfven tillåtit mig reproducera den hittills okända dagerrotypen från Geijers sista lefnadsår. Jag har äfven att tacka professor Esaias Tegnér för hans välvilligt gifna tillstånd att få taga del af Geijers otryckta bref till hans farfar. Slutligen hembär jag till Kungl. bibliotekets herrar tjänstemän mitt varma tack för deras outtröttliga hjälpsamhet.

Stockholm i november 1907.

Lydia Wahlström.

Personregister.

Innehåll.

8v part
-H.b.

